

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
THE ANALYTICAL STUDY OF PHILOSOPHICAL ARTS
IN BUDDHADASABHIKKHU'S VIEW

พระมหาสวณทรา ธรรมจารี (สุจารี)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

พระมหาสวนทรา ธรรมจารี (สุจารี)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE ANALYTICAL STUDY OF PHILOSOPHICAL ARTS
IN BUDDHADASABHIKKHU'S VIEW

PHRAMAHASUANTRA DHAMMAJAREE (SUCHAREE)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Philosophy)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้
นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

.....

(พระศรีสิทธิมนูณี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

.....กรรมการ

(พระมหากฤษณะ ตรุโณ)

.....กรรมการ

(ผศ.ดร.ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม)

.....กรรมการ

(ดร. วีรชาติ นิมอนงค์)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. ประเวศ อินทองปาน)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหากฤษณะ ตรุโณ ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม กรรมการ

ดร.วีรชาติ นิมอนงค์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

ผู้วิจัย : พระมหาสวณทรา ธมฺมจารี (สุจารี)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหากฤษณะ ตรุโณ ป.ธ.๓, พธ.บ., พธ.ม., Ph.D.

: ผศ.ดร.ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม ป.ธ.๕, พธ.บ., M.A., Ph.D.

: ดร.วีรชาติ นิมอนงค์ ป.ธ.๖, พธ.บ., ศษ.บ., M.A., Ph.D.

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาทัศนะทางปรัชญาในหัวข้อเรื่องศิลปะของพุทธทาสภิกขุและทัศนะทางปรัชญาสำนักอื่น ๆ ที่แสดงทัศนะทางปรัชญาเกี่ยวกับศิลปะไว้ คือ ความหมาย คุณค่า และเกณฑ์มาตรฐานวัดความเป็นศิลปะว่ามีลักษณะอย่างไร การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร มีผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ด้านความหมาย ศิลปะคือ ธรรมลักษณะ เป็นการกระทำที่ต้องกระทำด้วยความรู้ความสามารถ และด้วยความ เพียรพยายาม เพื่อให้บรรลุเป็นผลสำเร็จของการกระทำ มีผลปรากฏของสิ่งที่ทำเป็นที่ต้องตาจับใจของผู้พบเห็น สามารถพรากรจิตของผู้พบเห็นจากความวุ่นวาย ให้สงบเย็น และเป็นสุขได้

ด้านคุณค่า คุณค่าของศิลปะตามทัศนะทางปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ คุณค่าของศิลปะเป็นความดีที่เป็นผลปรากฏของศิลปะ ต่างจากปรัชญาสำนักอื่น ๆ ที่มีความเห็นว่าคุณค่าอยู่กับศิลปะ

ด้านเกณฑ์มาตรฐาน เกณฑ์มาตรฐานของศิลปะตามทัศนะทางปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ ความจริง คือเกณฑ์มาตรฐานความเป็นศิลปะ ต่างจากปรัชญาสำนักอื่น ๆ ที่มีความเห็นว่าเกณฑ์มาตรฐาน ขึ้นอยู่กับคนและสังคม

Thesis Title : The Analytical study of Philosophical Arts in Buddhadasa bhikkhu's view.

Researcher : Phramaha Suantra Dhammajari (Sujari).

Degree : Master of Arts (Philosophy)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Grissana Taruno Pali III, B.A.,M.A.,Ph.D.(Philosophy)

: Asst Prof, Dr.Chartchai Phitakthanacom, Pali V.,B..A.,M.A.,Ph.D.

: Dr. Veerachai Nim-anong Pali VI, B.A.,SS.B., M.A., Ph.D.

Date of Graduation : 20 December, 2007.

ABSTRACT

This Thesis aims at studying the philosophical arts in Buddhadasabhikkhu's view in philosophical concept in comparison with the philosophical view of the other schools that showed their views on philosophical arts. The prominent points to be studied here are of meaning, value and standardization of the artistry as to how their triats of similarities and differences are. This research is a model of documentary one the results of which can be concluded as follows:-

Meaning:- Buddhadasabhikkhu gave the meaning of arts that the Arts are the Natural Dhamma. They are the works that must be done by knowledge, ability and effort in order to get an achievement of the deed. Its appearing result is attracted by the lookers. It can deprive their minds of trouble for getting calmness and happiness.

Value:- Buddhadasabhikkhu's concept is that the value of art is a goodness that is an appearance of its result. It differs from philosophies of the other schools which give the view that the value depends on arts.

Standardization:- Buddhadasabhikkhu's view is that the reality is the standardization of artistry which differs from the philosophies of the other schools which have the ideas that the standardization depends on men's and societies' determination.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จเรียบร้อยได้ก็ด้วยความเสียสละ ความอนุเคราะห์และน้ำใจ จากคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณาจารย์ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระครูธรรมคุณาทร เจ้าคณะอำเภอป่าบอนตำบ ผู้เป็นอาจารย์ ตลอดจนคณะสงฆ์วัดสุทัศนเทพวราราม ซึ่งมีพระวิสุทธาธิบดี เป็นประธาน พระสิริสุทัศนธรรมาภรณ์ เจ้าคณะ ๑๕ พระผู้ปกครองดูแล ที่ได้ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของท่านมา ณ โอกาสนี้ ขอขอบคุณคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ทุกท่านคือ พระมหากฤษณะ ตรุโณ (ดร) ประธานกรรมการ ผศ. ดร.ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม และ ดร. วีรชาติ นิมอนงค์ เป็นกรรมการผู้ให้ คำปรึกษา ให้แนวคิด และช่วยตรวจแก้ไขในส่วนที่บกพร่องต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งเขียนวิทยานิพนธ์สำเร็จเป็นรูปเล่ม

ขอขอบพระคุณพระอาจารย์ และอาจารย์ทุก ๆ ท่าน ผู้สอบวิทยานิพนธ์ และแสดงความคิดเห็นเพื่อการแก้ไขปรับปรุง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างมาก

ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อของพระธเนศ สุานิสฺสโร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ ทั้งด้าน เอกสารคำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือด้านงานพิมพ์และแก้ไข จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จ เป็นอย่างดี

ท้ายที่สุดนี้ คุณความดีและกุศลที่พึงบังเกิดมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นผลมาจากความเมตตากรุณาของทีมงานกลุ่มพุทธทาสภิกขุศึกษา ที่ได้รวบรวมผลงานของท่านพุทธทาสภิกขุ และนำเสนอไว้เป็นธรรมทาน จึงขอยกคุณความดีเหล่านั้นให้เป็นสิ่งตอบแทนคุณ

พระมหาสวณทรา ฐมฺมจารี (สุจารี)

๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๒)
กิตติกรรมประกาศ	(๓)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๖)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๕
บทที่ ๒ ศึกษาปรัชญาศิลปะตามทัศนะของนักปรัชญาสำนักต่าง ๆ	๖
๒.๑ ความหมายของศิลปะ	๘
๒.๑.๑ อัจฉินนิยม (Subjectivism)	๙
๒.๑.๒ ปรนัยนิยม (Objectivism)	๑๖
๒.๑.๓ สัมพัทธนิยม (Relativism)	๒๑
๒.๒ คุณค่าทางศิลปะ	๒๔
๒.๒.๑ อัจฉินนิยม (Subjectivism)	๒๕
๒.๒.๒ ปรนัยนิยม (Objectivism)	๓๐
๒.๒.๓ สัมพัทธนิยม (Relativism)	๓๖
๒.๓ เกณฑ์การตัดสินทางปรัชญาศิลปะ	๓๘
๒.๓.๑ อัจฉินนิยม (Subjectivism)	๓๘

๒.๓.๒	ปรนัยนิยม (Objectivism)	๔๐
๒.๓.๓	สัมพัทธนิยม (Relativism)	๔๒
บทที่ ๓	ศึกษาปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	๔๕
๓.๑	ศึกษาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	๔๕
๓.๒	ศึกษาคูณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	๕๘
๓.๓	ศึกษาเกณฑ์การตัดสินทางศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	๖๗
บทที่ ๔	วิเคราะห์ปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	๗๙
๔.๑	วิเคราะห์ศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	๗๙
๔.๑.๑	ศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับอัตนัยนิยม	๘๐
๔.๑.๒	ศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับปรนัยนิยม	๘๔
๔.๑.๓	ศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับสัมพัทธนิยม	๘๖
๔.๒	วิเคราะห์คุณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	๙๐
๔.๒.๑	คุณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับอัตนัยนิยม	๙๐
๔.๒.๒	คุณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับปรนัยนิยม	๙๒
๔.๒.๓	คุณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับสัมพัทธนิยม	๙๓
๔.๓	วิเคราะห์เกณฑ์การตัดสินศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	๙๔
๔.๓.๑	เกณฑ์การตัดสินศิลปะของพุทธทาสภิกขุกับอัตนัยนิยม	๙๕
๔.๓.๒	เกณฑ์การตัดสินศิลปะของพุทธทาสภิกขุกับปรนัยนิยม	๙๖
๔.๓.๓	เกณฑ์การตัดสินศิลปะของพุทธทาสภิกขุกับสัมพัทธนิยม	๙๖
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๙๙
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๙๙
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๐๓
บรรณานุกรม		๑๐๕
ประวัติผู้วิจัย		๑๑๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

พระไตรปิฎกที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยพระครูคัมภีร์ เล่มที่ ข้อที่ และหน้า เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖/๔๕ หมายถึง คัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๑๖ หน้าที่ ๔๕

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.อุ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
สั.ส.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิคาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
สั.ข.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิคาย ชั้นธวารวรรค (ภาษาไทย)
สั.สพ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิคาย สฬายตนวรรค (ภาษาไทย)
อง.ทุก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ติก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ปญจก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ฉก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ธ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
ขุ.ชา.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก (ภาษาไทย)
ขุ.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ (ภาษาไทย)
ขุ.ป.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามวรรค (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)
อภิ.ก.(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปรัชญาแนวความคิดเกี่ยวกับศิลปะ ทำให้เกิดการศึกษานสาขานี้ขึ้นมา ก็คือ สุนทรียศาสตร์ โดยปรัชญานั้นถือว่เป็นการขบคิดเพื่อให้เข้าใจปัญหาและหาคำตอบ โดยมุ่งไปสู่ความเข้าใจใหม่ ๆ เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ ศิลปะก็เช่นเดียวกัน เนื่องจากมนุษย์เกี่ยวข้องกับศิลปะ และศิลปะเป็นสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นอย่างหนึ่งในสังคมมนุษย์ มนุษย์เกี่ยวข้องกับศิลปะทั้งในด้านผู้สร้างสรรค์คือศิลปิน และผู้ชื่นชมศิลปะ เมื่อศิลปะคือการสร้างสรรค์ของมนุษย์และมีความจำเป็นเพราะเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น คำถามเกี่ยวกับศิลปะจึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่จะหาคำตอบ และด้วยเหตุที่ปรัชญาเป็นการแสวงหาคำตอบ และเมื่อมีคำถามเกี่ยวกับศิลปะ ศิลปะจึงเป็นวัตถุแห่งการพิจารณาของปรัชญา ดังนั้น คำตอบของคำถามจึงไม่ใช่คำตอบจากศิลปะ แต่เป็นคำตอบจากใครก็ได้ที่มีแนวความคิดและให้เหตุผลตอบคำถามนั้น เพื่อแสดงทัศนะของตนต่อคำถามนั้นว่าตนมีแนวความคิดเช่นไรและจากแนวความคิดนี้ สามารถตอบคำถามเกี่ยวกับศิลปะในประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างนี้ ๆ เป็นต้น

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างสูงต่อศิลปะและวัฒนธรรมในสังคมไทย โดยมีการส่งเสริมสอดประสานการทางศิลปะที่ก่อให้เกิดทัศนนิยมน ค่านิยมในความงามหรือทัศนะทางสุนทรียะ ศิลปะในสังคมไทยจึงเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับความเชื่อถือศรัทธาตามแนวทางคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ศิลปะในพระพุทธศาสนาได้เน้นที่จะกล่าวถึงความงามเป็นการเฉพาะ ทัศนะเกี่ยวกับความงามที่พระพุทธศาสนามุ่งหมายถึงจะเป็นเพียงบางแง่มุมที่สัมพันธ์ผสมผสานอยู่กับความจริง (reality) และยังเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์อยู่กับความดี (goodness) ด้วย ความงามหรือสุนทรียภาพที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความจริงนั้น พระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงธรรมะเป็นเรื่องหลัก ธรรมะมีความหมายกว้าง แม้ในความเป็นธรรมชาติปกติธรรมดา ซึ่งคือความจริงที่เป็นจริง ถูกต้องตามหลักและกฎเกณฑ์

ธรรมชาติ (nature law) กล่าวคือ ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย การอิงอาศัยเกื้อกูลเป็นเหตุ เป็นผลซึ่งกันและกันในธรรมชาติที่เป็นปรากฏการณ์ อากาโรต่าง ๆ นั้นมีความเป็นปกติ ธรรมชาติของมันเอง และมีความงามอยู่ในตัวเองแล้ว เป็นความงามทางภววิสัย เป็นสุนทรียภาพในลักษณะหนึ่ง^๑

พุทธทาสภิกขุ (พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๕๓๖) นักปราชญ์ชาวพุทธคนสำคัญของไทยก็ได้แสดงทัศนะต่อเรื่องศิลปะว่ามีความหมายสำคัญอยู่ที่ความเป็นสิ่งที่ต้องใช้ฝีมือและความเพียรพยายามและความตั้งใจที่จะทำให้สำเร็จ กล่าวคือ ศิลปะนั้นนอกจากจะทำยากแล้วยังจะต้องทำให้สำเร็จประโยชน์จนถึงที่สุดในความมุ่งหมายแห่งเรื่องนั้น ๆ^๒ นอกจากนี้พุทธทาสภิกขุ ยังได้แสดงทัศนะด้านศิลปะมาผสมผสานกับหลักธรรมคำสั่งสอน ตามหลักของพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน สามารถนำมาพัฒนาตนเองและสังคมให้มีความเป็นอยู่อย่างสงบได้ ผลงานทางวิชาการของท่านมีหลายผลงานด้วยกัน อาทิ หนังสือชุด “ธรรมโฆษณ์” ซึ่งรวบรวมคำบรรยายของท่านไว้กว่า ๕๐ เล่ม แต่ยังไม่มีการนำมาศึกษาวิเคราะห์อย่างชัดเจน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าแนวความคิดทางด้านศิลปะของท่านยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกหลายประเด็น เช่น ความหมายของคำว่า “ศิลปะ” ซึ่งมีแนวความคิดที่แตกต่างจากปรัชญาสำนักอื่น ๆ การเกิดขึ้นของศิลปะนั้นเกิดจากอะไร ตลอดจนเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินว่าสิ่งใดที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นศิลปะ ซึ่งยังผลประโยชน์ให้แก่เยาวชน ตลอดจนคนที่สนใจในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปรัชญาศิลปะตามทัศนะของนักปรัชญาสำนักต่าง ๆ
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

^๑ มโน พิสุทธิรัตนานนท์, *สุนทรียวิจักษณ์ในจิตรกรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๑.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, *ศิลปะแห่งการใช้สติในพุทธกรรม*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๒๓), หน้า ๑-๒.

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

คุณค่าของศิลปะ หมายถึง ลักษณะที่ควรจะเป็น หรือควรจะมีของศิลปะ

อัตนัยนิยม (Subjectivism) หมายถึง กลุ่มที่เชื่อว่าศิลปะเป็นวัตถุที่มีความงาม ความงามเป็นความจริงและมีคุณค่า

ปรนัยนิยม (Objectivism) หมายถึง กลุ่มที่เชื่อว่าศิลปะไม่ใช่ความจริง และคุณค่าของศิลปะขึ้นอยู่กับจิต

สัมพัทธนิยม (Relativism) หมายถึง กลุ่มที่เชื่อว่า ศิลปะมีปัจจัยอื่น ๆ ประกอบหลายอย่าง ไม่ใช่เป็นศิลปะเพราะวัตถุหรือจิตเพียงอย่างเดียว กฎเกณฑ์การตัดสินทางศิลปะนั้นขึ้นอยู่กับสภาวะแวดล้อม วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น หรือขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ ตลอดจนดิน ฟ้า อากาศของแต่ละพื้นที่ โดยไม่ขึ้นอยู่กับตัวผู้วิจารณ์

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยค้นคว้าแนวความคิดเกี่ยวกับปรัชญาศิลปะของนักปรัชญาสำนักต่าง ๆ กับพุทธทาสภิกขุเชิงวิเคราะห ในด้านความหมายของศิลปะ คุณค่าของศิลปะ และเกณฑ์การตัดสินทางปรัชญาศิลปะ

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาอุดม ปณฺญาโก (อรรถศาสตร์ศรี) ได้นำเสนอบริบทนิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวិเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ : ศึกษากรณีเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา” สรุปใจความว่า สุนทรียศาสตร์ตะวันตกนั้น ยังเป็นปัญหาที่ยังหาคำตอบอย่างแน่นอนตายตัวไม่ได้ว่าคำตอบของปรัชญาเมธีท่านใดได้รับการยอมรับว่าถูกต้อง เพราะแต่ละทฤษฎีล้วนแต่มีข้อบกพร่องที่สามารถถูกโต้แย้งได้ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์สามารถสรุปลงได้ ๓ ทฤษฎี คือ ๑) แนวความคิดเรื่องความงามเชิงอัตวิสัยว่า ความงามมิได้มีอยู่จริงในวัตถุ แต่อยู่ที่จิตใจของมนุษย์มากกว่า ฉะนั้นมาตรการตัดสินความงาม จึงมีลักษณะไม่ตายตัว โดยขึ้นอยู่กับรสนิยมของแต่ละบุคคลลัทธินี้จึงไม่ถือใครถูกหรือผิด เพราะความงามมิได้มีอยู่จริงในสาระวัตถุเท่านั้น แต่ว่าขึ้นอยู่กับผู้ตัดสินเท่านั้น ๒) แนวความคิด

เรื่องความงามเชิงวัตถุวิสัย มีทัศนะว่า ความงามมีอยู่จริงในวัตถุโลกภายนอกจากตัวมนุษย์ ความงามจึงไม่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกและอารมณ์ของมนุษย์ ดังนั้น เกณฑ์ตัดสินความงาม จึงมีลักษณะแน่นอนตายตัวอยู่ในสิ่งนั้นอย่างเป็นอิสระจากการตัดสินของเรา ส่วน ๓) แนวคิดเรื่องความงามเชิงสัมพัทธ์ มีทัศนะว่า ความงามจะรับรู้ได้ต้องอาศัยวัตถุภายนอก และจิตใจ เพื่อรับรู้อารมณ์ทางสุนทรียะของแต่ละบุคคล เป็นแนวคิดที่ประนีประนอมระหว่างอัตวิสัยและวัตถุวิสัย เป็นแนวคิดที่ไม่สุดโต่ง^๕

มโน พิสุทธิรัตนานนท์ ได้นำเสนอหนังสือเรื่อง “สุนทรียวิจักษณ์ในจิตรกรรมไทย” โดยกล่าวว่า พระพุทธศาสนาไม่เน้นที่จะกล่าวถึงความงามเป็นการเฉพาะ ทัศนะเกี่ยวกับความงามแนวพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงจึงเป็นเพียงบางแง่มุมที่สัมพันธ์อยู่กับความจริง (reality) และยังเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์อยู่กับความดี (goodness) ตามปรัชญาคำสอน และคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาด้วย ในสังคมไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนเมื่อพูดถึงความดีก็จะพูดถึงความงามด้วย ซึ่งให้ความรู้สึกสอดคล้องประสานกลมกลืนกัน เช่น ทำอะไรให้ดีให้งาม ไม่เห็นดีเห็นงามเลย เป็นต้น ส่วนความงามในแง่ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความจริงนั้นทางพระพุทธศาสนาจะพูดถึงธรรมะเป็นเรื่องหลัก ธรรมะเป็นคำที่มีความหมายกว้าง คือ นอกจากจะหมายถึงความจริงและความดีแล้วยังรวมไปถึงความงามด้วย แต่ครั้งพุทธกาลในการสั่งสอนเผยแผ่พระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าจะให้พระภิกษุสาวกไปประกาศพระศาสนา พระพุทธองค์จะทรงตรัสว่า จงประกาศพระธรรมอันงดงามในเบื้องต้น (อาทิกัลยาณัง) งามในท่ามกลาง (มัชฌะกัลยาณัง) และงามในที่สุดด้วย (ปริโยสานกัลยาณัง) ตามที่พระองค์เองได้ทรงปฏิบัติ^๕

พุทธทาสภิกขุ ได้นำเสนอในหนังสือรวบรวมคำบรรยายเรื่อง “ธรรมโฆษณ์ ชุดธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย” กล่าวว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ศิลป์ นิยมเรียกว่า ศิลปะ หรือศิลปะ นั้น ให้เป็นศิลปะอยู่ที่การทำที่ฉลาดที่สุด น่าดู น่าฟังที่สุด ตรงที่สามารถทำชีวิตนี้ไม่ให้

^๕ พระมหาอุดม ปณฺณโก (อรรถศาสตร์ศรี), “การศึกษาวិเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ : ศึกษากรณีเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗, หน้า ๒๘.

^๕ มโน พิสุทธิรัตนานนท์, *สุนทรียวิจักษณ์ในจิตรกรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๕.

ทุกข์เลย ให้งามอยู่ตรงที่ไม่มีควมเศร้าหมอง เพราะฉะนั้น ศาสนาก็คือศิลปะ พระพุทธศาสนาแท้ ๆ ก็คือ ศิลปะ เพราะว่าเป็นอุบายอันหนึ่งที่ทำให้ชีวิตนี้งามอย่างยิ่ง มีปรากฏการณ์ออกมาเป็นความงามอย่างยิ่ง ไม่มีอะไรงามเสมอเหมือน และประณีตละเอียด เป็นงานฝีมืออย่างยิ่ง ในการที่จะทำอย่างนั้นได้ คือการเดินทางไปตามทางสายกลาง นั้นแหละ คือศิลปะ อย่างยิ่ง^๕

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๖.๑ ทำให้ทราบปรัชญาศิลปะตามทัศนะของนักปรัชญาสำนักต่าง ๆ
- ๑.๖.๒ ทำให้ทราบปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
- ๑.๖.๓ ทำให้ทราบความเหมือนและความแตกต่างกันระหว่างปรัชญาศิลปะของพุทธทาสภิกขุกับปรัชญาศิลปะสำนักต่าง ๆ

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๑.๗.๑ รวบรวมและศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ และทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาศิลปะของนักปรัชญาสำนักต่าง ๆ และพุทธทาสภิกขุ
- ๑.๗.๒ ศึกษาข้อมูลทางปรัชญาศิลปะของนักปรัชญาสำนักต่าง ๆ
- ๑.๗.๓ ศึกษาปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
- ๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

^๕ พุทธทาสภิกขุ, **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส** ชุด ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘), หน้า ๒๗๙.

บทที่ ๒

ศึกษาปรัชญาศิลปะตามทัศนะของนักปรัชญาสำนักต่าง ๆ

ก่อนที่จะอธิบายถึงความหมายของศิลปะนั้น ผู้วิจัยขออธิบายถึงความสัมพันธ์กันระหว่างสุนทรียศาสตร์ ศิลปะ และปรัชญาศิลปะเสียก่อน เพราะเมื่อกล่าววว่าสุนทรียศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญา อาจจะทำให้ปัญหาขึ้นมาอีกว่ามีความเกี่ยวข้องกับศิลปะอย่างไร

กิริติ บุญเจือ^๑ ได้อธิบายว่าปรัชญาศิลปะนั้นเป็นปรัชญาประยุกต์สาขาหนึ่งที่นำเอาปรัชญาบริสุทธิ์ตีความในผลสรุปของศิลปะต่าง ๆ ดังนั้น ปรัชญาศิลปะจึงเป็นส่วนหนึ่งของสุนทรียศาสตร์ที่เอาผลสรุปของสุนทรียศาสตร์สาขาอื่น ๆ ทั้งหมดมาเป็นข้อมูล และค้นหาปัญหาที่อาจเกิดจากข้อมูลเหล่านั้น แล้วตีความปัญหาดังกล่าวด้วยระบบปรัชญาบริสุทธิ์ สุนทรียศาสตร์จึงมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะโดยทั่ว ๆ ไป ดังนี้

๑. ประวัติศาสตร์ศิลป์ (History of Art)
๒. วิวิจารณ์ศิลป์ (Criticism of Art)
๓. ทฤษฎีศิลป์ (Theory of Art)
๔. จิตวิทยาศิลป์ (Psychology of Art)
๕. สังคมศิลป์ (Sociology of Art)
๖. ปรัชญาศิลปะ (Philosophy of Art)

ดังนั้น ในการถกเถียงปัญหาทางสุนทรียศาสตร์ จึงมักกล่าวพาดพิงถึงเนื้อหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหัวข้อศิลปะเหล่านี้ และในการค้นหาปรัชญาศิลปะก็ไม่จำเป็นต้องมาจากงานศิลปกรรมเท่านั้น ถึงแม้ว่ามันจะเป็นการแสดงออกซึ่งความคิดแบบสร้างสรรค์ของศิลปินก็ตาม แต่เราสามารถค้นหาปรัชญาศิลปะได้จากที่อื่น ๆ อีก เช่น จากความคิดเห็นของ

^๑ กิริติ บุญเจือ, **ปรัชญาศิลปะ**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๙

นักปราชญ์ทางด้านศิลปะ จากทฤษฎีศิลปะ จากใครก็ได้ที่สนใจศิลปะและสามารถแสดงความคิดเห็นออกมาได้อย่างมีระบบกฎเกณฑ์บนรากฐานของเหตุผล โดยใช้ปรัชญาบริสุทธิ์ ไปตีความผลสรุปของศิลปะต่าง ๆ

สุนทรียศาสตร์และศิลปะ จึงมีความสัมพันธ์ต่อกัน ในประเด็นที่ต่างก็เป็นผลมาจากการแสดงออกซึ่งการรับรู้และความรู้สึก อีกทั้งคุณค่าของศาสตร์ทั้งสองนี้ต่างเกิดขึ้นมาจากปฏิกริยาอย่างฉับพลันโดยไม่สามารถใช้ภาษาใด ๆ มาอธิบายได้ แต่นักปรัชญาทั้งหลายต่างพยายามที่จะอธิบายคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ โดยหาเหตุผลมาเป็นเครื่องประกอบแสดงว่านักปรัชญาพยายามทำสุนทรียศาสตร์ให้เป็นปรัชญา สุนทรียศาสตร์จึงมีคุณลักษณะพิเศษสองส่วนคือ ส่วนหนึ่งสัมพันธ์กับศิลปะ เพราะสามารถแสดงออกได้ในทันทีโดยไม่ต้องใช้เหตุผลเช่นเดียวกับศิลปะ อีกส่วนหนึ่งสัมพันธ์กับปรัชญา เพราะพยายามหาเหตุผลมาอธิบายคุณค่าทางความงาม และพยายามหามาตรการสากลมาจัดคุณค่านั้น ตลอดจนวิเคราะห์วิจารณ์ศิลปะทุกประเภทรวมทั้งการตีความปัญหาต่าง ๆ ทางศิลปะโดยอาศัยระบบปรัชญาบริสุทธิ์

กล่าวได้ว่าศิลปะมีส่วนช่วยให้เราเข้าใจในสุนทรียศาสตร์โดยตรง เพราะวัตถุประสงค์ในการสร้างศิลปะของเหล่าศิลปินนั้น เพื่อแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในเรื่องอะไรบางอย่าง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วศิลปินส่วนมากจะมุ่งในเรื่องความงามเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะ เป็นความงามที่เกิดจากรูปทรงภายนอก หรือความงามที่มาจากภายในจิตก็ตาม แต่อาจมีศิลปินบางคนไม่คิดว่าความงามเป็นประเด็นสำคัญในการสร้างศิลปะ จึงอาจเสนอออกมาในด้านแง่คิดเพื่อปลุกสติหรือเสนอออกมา เพื่อสะท้อนภาพของสังคมหรือเสนอออกมาเพราะเกิดจากการสัมผัสรับรู้ในเรื่องบางอย่าง ศิลปะจึงเป็นเรื่องราวที่เรารู้ได้ด้วยผัสสะซึ่งอาจมีเหตุผลรองรับหรือไม่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของศิลปินในการสร้างศิลปะชิ้นนั้น ๆ

ดังนั้น การอธิบายความหมายของศิลปะตามทัศนะของนักปรัชญากลุ่ม ต่าง ๆ อาจไม่ได้ให้นิยามของคำว่า “ศิลปะ” โดยตรง แต่สามารถใช้ในการเทียบเคียงความหมายของคำที่เกี่ยวข้องที่กล่าวไว้ข้างต้น เพราะจุดประสงค์ของการหานิยามของศิลปะที่แท้จริงแล้ว เป็นเพียงเพื่อให้เข้าใจแนวความคิดของนักปรัชญาเท่านั้น

๒.๑ ความหมายของศิลปะ

ความหมายของคำว่า “ศิลปะ” (art) โดยทั่วไปมีความหมายกว้างมากขึ้นอยู่กับทัศนะ และมุมมองของผู้ให้นิยามความหมายแต่ละคน การเจาะจงที่จะให้ความหมายหรือคำจำกัดความที่ชัดเจนแน่นอนนั้นเป็นเรื่องยาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าธรรมชาติของศิลปะทั้งโดยรูปแบบ เนื้อหา และคุณค่ามีลักษณะสร้างสรรค์ไปตามธรรมชาติแห่งความรู้สึกของศิลปินในสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมและธรรมชาติที่แปรเปลี่ยนไม่คงที่ อย่างไรก็ตามก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ศิลปะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าความงามแน่นอน ศิลปะแต่เดิมนั้น หมายถึงผลงานที่มนุษย์สร้าง หรือการที่มนุษย์ใช้ความสันตัดจัดเจนในฝีมือและความสามารถซึ่งได้มาจากการฝึกฝนปฏิบัติจนมีความแม่นยำชำนาญ และผลของการปฏิบัติหรือสร้างสรรค์ดังกล่าวก็เพื่อวัตถุประสงค์ต่อคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย (Useful) คุณค่าทางจริยธรรม (Ethical) และคุณค่าด้านความงาม (Beauty)^๒ พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “ศิลปะ” เป็นคำนาม หมายถึง ฝีมือ ฝีมือช่าง การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์ โดยเฉพาะหมายถึง วิจิตรศิลป์”

พจนานุกรมศัพท์ศิลปะให้ความหมายไว้ว่า ศิลปะ คือ ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกในรูปลักษณะต่าง ๆ ให้ปรากฏ ซึ่งสุนทรียภาพ ความประทับใจหรือความสะท้อนอารมณ์ ความอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หรือความเชื่อในลัทธิศาสนา

คำว่า ศิลปะ (Art) นี้ มาจากคำละตินว่า “ars” แปลว่า ความชำนาญหรือทักษะ (Skill) ในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาของอิตาลี คำว่า “arti” หมายถึงอาสมาคมช่าง และคำว่า “arte” หมายถึง ฝีมือช่างทักษะ และประดิษฐ์กรรมทางการช่าง ปัจจุบันคำนี้เป็นที่นิยม และนำมาใช้กันอย่างกว้างขวาง มีปรัชญาเมธีและท่านผู้รู้ทั้งหลาย ได้ให้ความหมายของศิลปะ (Art) ไว้ต่าง ๆ กัน ซึ่งขอนำมากล่าวโดยสรุป ดังต่อไปนี้

^๒ มโน พิสุทธิรัตนานนท์, **สุนทรียวิจักษณ์ในจิตรกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

๒.๑.๑ อัจฉริยะนิยม (Subjectivism)

ทัศนะที่ถือว่า ความงามมีอยู่ในวัตถุ วัตถุทั้งปวงล้วนแต่มีความงามและสามารถแสดงความงามของมันให้ปรากฏได้ ความงามกับวัตถุแยกจากกันไม่ได้ ความงามจึงเป็นสิ่งที่อยู่จริงเช่นเดียวกับความมีอยู่ของวัตถุ ดังนั้น เกณฑ์ตัดสินความเป็นศิลปะจึงมีอยู่อย่างแน่นอน ไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลสถานที่สิ่งแวดล้อมหรือกาลเวลา วัตถุที่มีความงามจะทรงความงามอยู่อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและวัฒนธรรม^๑ บางครั้งเรียกว่า วัตถุนิยม หรือวัตถุวิสัย (Objective) เช่น

โซฟิสต์ (Sophist)

ปรัชญาของโซฟิสต์ เป็นที่รู้จักกันดี คือ “มนุษย์ คือ มาตรฐานวัดสรรพสิ่ง” (Man is the measure of all things) ซึ่งเป็นวาตะของโปรทาโกรัส (Protagoras) หนึ่งในโซฟิสต์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในสมัยนั้น จากแนวคิดนี้จึงได้พัฒนามาเป็นพื้นฐานในการศึกษาสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งการศึกษาด้านสุนทรียศาสตร์ของกลุ่มโซฟิสต์

จากหลักปรัชญาของโซฟิสต์ข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า ศิลปะเป็นการกระทำของมนุษย์ เป็นการเลียนแบบธรรมชาติที่อยู่รอบตัวก็ตาม หรือเลียนแบบเทพเจ้าตามจินตนาการก็ตาม เป้าหมายและจุดประสงค์ของศิลปะก็เพื่อมนุษย์ ไม่ใช่เพื่อเทพเจ้าหรือเพื่อธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์นั่นแหละเป็นผู้ตัดสินว่างามหรือไม่งาม เป็นศิลปะหรือไม่เป็นตามประสบการณ์หรือจินตนาการของมนุษย์เอง ศิลปะจึงขึ้นอยู่กับมนุษย์ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับเทพเจ้าหรือธรรมชาติ ความคิดทางสุนทรียศาสตร์และศิลปะของโซฟิสต์ จึงขึ้นอยู่กับบุคคล ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘), หน้า ๙๓.

ค่าน้ำ (Kant)

ค่าน้ำถือว่สิ่งท่งงามเป็นจิตวิสัย เกิดขึ้นจากความรู้สึกว่างามหรือความรู้สึกทางสุนทรียศาสตร์ ซึ่งเป็นสื่อกลางระหว่างความเข้าใจกับเจตจำนง หรือระหว่างความรู้สึกที่ได้รับกับจินตนาการ ความเข้าใจยอมเกี่ยวข้องกับความจริง เจตจำนงก็พยายามอย่างอิสระเพื่อความดี ความรู้สึกทางสุนทรียศาสตร์ยอมเกี่ยวกับสิ่งท่งงาม ความงามมิใช่คุณภาพของวัตถุหรือสิ่งท่งงามที่คงอยู่ด้วยตัวของมันเอง มันเป็นผลิตผลของความรู้สึกทางสุนทรียศาสตร์ ความงามจึงเป็นจิตวิสัย แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าความงามจะเป็นจิตวิสัย มันก็มีจริงตามสภาวะคือเป็นวัตถุวิสัย ในความหมายที่ว่ามันเป็นวัตถุแห่งการพิศจัย เมื่อเราพูดว่ “ดอกไม้นี้งาม” นั่นก็คือเราถือว่ความงามเป็นคุณภาพของวัตถุ มิใช่เป็นเพียงคิดเอาแต่ความงาม มิใช่เป็นคุณภาพของสิ่งท่งงามที่อยู่อเบื้องหลังปรากฏการณ์ หรือสิ่งท่งงามที่คงอยู่ด้วยตัวเอง^๕

ตามทัศนะของค่าน้ำ ความงามไม่ได้เกิดขึ้นจากวัตถุเพียงอย่างเดียว และไม่ใช่อจิตเป็นผู้สร้างความงามขึ้นมาเอง ความงามเกิดจากจินตนาการ ที่เกิดมาจากความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับจิต ความงามมีอยู่ท่งงในธรรมชาติและสิ่งท่งงมนุษย์สร้างขึ้น ความงามนั้นไม่ใช่อสสารที่มีอยู่เหมือนวัตถุ แต่ความงามปรากฏเพราะมีวัตถุรองรับให้ปรากฏ แม้ความงามในจินตนาการก็ต้องมีวัตถุรองรับ เมื่อวัตถุเป็นสิ่งท่งงมีอยู่จริง ความงามยอมต้องเกี่ยวข้องกับความจริง ความงามจึงเป็นความจริงที่มีวัตถุรองรับให้พิศจัยได้ มนุษย์เกี่ยวข้องกับศิลปะในฐานะเป็นผู้กระทำและผู้รับรู้ถึงการกระทำของศิลปิน มนุษย์จึงเป็นมาตรวัดได้เฉพาะเพียงการกระทำ แต่ความงามนั้นอยู่นอกเหนือออกไปจากการถูกตัดสิน เพราะการตัดสินต้องตั้งอยู่บนฐานของการรับรู้ มิใช่ตัดสินจากจินตนาการ ดังนั้น ความเป็นศิลปะจึงเป็นเรื่องของวัตถุแห่งการรับรู้และตัดสินตามประสาทสัมผัสที่รับรู้

^๕ พระทักษิณคณาธิกร, **ปรัชญา**, (กรุงเทพฯพมหนนคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒๘-๒๒๙.

ตอลสตอย (Leo Tolstoy)

ศิลปะ คือ การสื่อสารอาเวคที่เกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่งไปยังบุคคลอื่น ๆ ที่มีอาเวคอย่างเดียวกัน อาเวคยิ่งรุนแรงเพียงใด ศิลปะก็ยิ่งมีความเป็นศิลปะมากขึ้นเพียงนั้น ศิลปะที่แท้จริงย่อมสื่อสารให้เกิดความรักพระเจ้า รักมนุษย์และภราดรภาพ ความก้าวหน้าของศิลปะคือความก้าวหน้าของมนุษยชาติไปสู่ความสมบูรณ์

ตามทัศนะของตอลสตอย วัตถุประสงค์ความเป็นศิลปะไม่ใช่เพียงเพราะการกระทำด้วยเจตนาที่มุ่งจะทำให้เป็นศิลปะ ความงามนั้นสามารถหาชื่นชมได้ตามธรรมชาติซึ่งมีอยู่แล้วโดยไม่ต้องอาศัยความเพียรพยายามของมนุษย์ แต่เพราะในความเพียรพยายามนั้นมีความมุ่งหวังที่จะสื่ออะไรบางอย่างที่ก่อให้เกิดการรับรู้และสัมผัสถึงอาจจะเป็นความรัก ความพลัดพราก หรือความผูกพัน ความเป็นศิลปะจึงสามารถรับรู้และตัดสินได้ด้วยความรู้สึกรู้สึกของเราจากการสัมผัสกับวัตถุแห่งศิลปะนั้น

ริชาร์ด (Richards)

เป็นชาวอังกฤษ ถือว่าสิ่งที่เราเรียกว่าความงามคือ ความรู้สึกพึงพอใจ เมื่อเรากล่าวว่า วัตถุประสงค์หนึ่งมีความงาม เราหมายถึงในขณะที่เรากำลังพิจารณาวัตถุนั้น แรงผลักดันบางอย่างในตัวเราทำให้เราอยู่ในสภาวะดุลยภาพทางอารมณ์ ซึ่งทำให้เราพึงพอใจ และทำให้เราสมมุติเอาว่ามีความงามอยู่ในตัววัตถุนั้น แต่การสมมุติเช่นนั้นเป็นเพียงการถ่ายทอดความรู้สึกของเราออกมายังโลกภายนอกเท่านั้น^๕

ตามทัศนะของริชาร์ด ความเป็นศิลปะหรือความมีคุณค่าบอกไม่ได้ว่าอยู่ที่วัตถุหรือที่จิต แต่เมื่อใดก็ตามที่เกิดความรู้สึกพอใจชอบใจย่อมต้องมีที่มาของความรู้สึกพอใจและชอบใจนั้น จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าวัตถุไม่มีความเกี่ยวข้องกับความงามหรือคุณค่า เพราะเมื่อเกิดความรู้สึกพอใจชอบใจย่อมต้องมีที่มา

^๕ สติต วงศ์สุวรรณ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น ๑๙๗๗, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙๓

เดวิด ฮิวม์ (David Hume)

ศิลปะเป็นจินตนาการ และเป็นสิ่งที่เราสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสจึงเป็นจริงเท่าที่สัมผัสรับรู้ ศิลปะจึงเป็นสิ่งสร้างของจิตและการออกแบบธรรมชาติในส่วนภายนอกและละทิ้งส่วนภายใน

ศิลปะในความหมายของเดวิดฮิวม์ คือภาพแสดงของจินตภาพ ศิลปินทำให้จินตนาการปรากฏแก่การรับรู้และสัมผัสได้ด้วยศิลปะ ศิลปะจึงไม่ใช่เป็นวัตถุที่ถูกกระทำหรือถูกตกแต่งตามเจตนาของผู้กระทำ แต่เป็นเจตจำนงที่มีความต้องการที่จะแสดงออกอย่างอิสระเป็นเสรี ศิลปะเป็นความคิดสร้างสรรค์เกิดจากแรงบันดาลใจไม่ใช่ความตั้งใจเพียงเพื่อคิดอยากจะทำ

โปมการ์เต้น^๖ (Baumgarten)

อเล็กซานเดอร์ โปมการ์เต้น นักปรัชญาชาวเยอรมัน เป็นผู้เขียนหนังสือจำหน่ายออกเผยแพร่แนวความคิดเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับอารมณ์ ความรู้สึกแห่งความงาม ผลงานนี้ทำให้โปมการ์เต้นมีชื่อเสียงจนได้รับการยกย่องว่าได้เป็น “บิดาแห่งสุนทรียศาสตร์สมัยใหม่” โปมการ์เต้นได้นิยามสุนทรียศาสตร์ว่า “ความรู้ที่ว่าด้วยความงามในธรรมชาติและศิลปะที่ว่าด้วยคุณลักษณะ เงื่อนไข และความเป็นไปตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของมัน” โปมการ์เต้นได้เลือกใช้คำในภาษากรีก คำว่า ALSTHESIS ซึ่งหมายถึง การรับรู้ตามความรู้สึก ต่อมาใช้เป็นภาษาชื่อวิชาที่เกี่ยวกับทฤษฎีแห่งความงามนี้ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า AESTHETICS หรือ ESTHETIC ในภาษาไทยใช้คำว่า สุนทรียศาสตร์หรือศาสตร์ของการรับรู้ โปมการ์เต้นได้อธิบายลัทธิเหตุผลนิยมของนักปรัชญาสามคน คือ เดสการ์ต ไลบ์นิซ และสปิโนซา โดยได้ใช้ศัพท์ “สุนทรียศาสตร์” เขาประสบความสำเร็จในการแสดงแนวความคิดแบบสมัยให้ชัดเจนและเรียบง่าย ได้พยายามแสวงหาความจริงพื้นฐาน เพื่อใช้สำหรับวิทยาศาสตร์ที่อาจแสดงถึงความสามารถในการรับรู้เบื้องต้น คือ รู้สิ่งต่าง ๆ อย่างมีสำนึก และได้พบความแตกต่างที่เหล่านักปรัชญาและพวกนักบวชเขียนไว้แสดงถึงสิ่งทั้งหลาย ที่กำหนดได้กับสิ่ง

^๖ ชูศักดิ์ จิระวัฒน์, “สุนทรียศาสตร์ 1”, กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาศิลปะ คณะวิจิตรศิลป์ศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๖ (อัดสำเนา).

ต่าง ๆ ที่ถูกรู้ และยังให้ข้อสังเกตว่า มิใช่เหล่านักปรัชญาและนักเทววิทยา จัดสิ่งที่ถูกรู้ไว้เท่ากับสิ่งต่าง ๆ ของผัสสะ สิ่งต่าง ๆ ของผัสสะนั่นเอง คือ ภาพจิต

ในปี 1739 โปมการ์เดินให้ข้อปฏิบัติสุนทรียศาสตร์ไว้ว่า ความคิดที่ไม่แตกต่างกันที่เรียกว่า ความคิดที่เกิดจากประสาทสัมผัส และข้อเสนอแนะว่าสัญชาตญาณต่าง ๆ ที่เกิดจากผัสสะเป็นความสามารถของจิตวิญญาณที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการปรากฏของสัญชาตญาณ หรือความสมบูรณ์ที่มีรสนิยมนั่นเอง คือ ความงาม ในขณะที่ความไม่สมบูรณ์ที่มีลักษณะเคียงกัน คือ ความอัปลักษณ์ ในปี 1750 โปมการ์เดินได้เสนอผลงานเรื่องสุนทรียศาสตร์ และเห็นควรเตรียมการเพื่อสรุปการคาดคะเนความจริง โดยได้แสดงทัศนะไว้ว่า สุนทรียศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้ทางประสาทสัมผัส ซึ่งรวมเอาทฤษฎีว่าด้วยวิจิตรศิลป์เข้าไปด้วย ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ชนิดที่ต่ำกว่าก็คือ ศิลปะแห่งความคิด การคิดอย่างงดงามและศิลปะแห่งการคิดเหตุผลเปรียบเทียบปัจจุบัน ความงามกลายเป็นความสมบูรณ์แห่งสัญชาตญาณทางผัสสะ และจุดหมายของสุนทรียศาสตร์ ความไม่สมบูรณ์หรือความบกพร่องของความรู้ผัสสะ เป็นสิ่งที่ต้องละเว้นไว้ ความจริงสุนทรียจำกัดวงไว้ไม่ใช่แต่ความผิดพลาดที่ปรากฏชัด แต่ก็ไม่แน่นอน

โปมการ์เดิน ถือว่า จินตภาพเป็นตัวแทนที่มาจากวัตถุภายนอกที่รู้ได้ทางประสาทสัมผัส และจินตภาพนั้นชัดเจนน้อยกว่าความประทับใจทางผัสสะ ซึ่งหมายความว่า สุนทรียภาพไม่ได้เกิดมาจากจินตภาพ ประสาทสัมผัสกับวัตถุเป็นสิ่งที่ชัดเจนแจ่มแจ้งแล้ว มีสุนทรียภาพอยู่ในขณะของการรับรู้ ส่วนจินตนาการเป็นการรับรู้ภาพภายในเพื่อการพิจารณา นับเป็นสิ่งน่าสนใจในการพัฒนาการของสุนทรียศาสตร์ในศตวรรษที่ ๑๘

อเล็กซานเดอร์ เกรราร์ด^๑ (Gerard)

เกรราร์ด เป็นผู้เข้าใจเรื่องรสนิยมได้ชัดเจนที่สุด โดยการแสวงหาการวิเคราะห์ถึงความแปลกใหม่ในศิลปะที่การวิจารณ์และรสนิยมเกี่ยวข้องอยู่ในความเรียงของเกรราร์ด (1759) ได้แสดงความคิดอันเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่ค่านิยมที่ยอมรับ และพัฒนาขึ้นมาแทนการยอมรับของตน ความคิดเห็นของนักวิจารณ์ตามทัศนะของฮูม อาจเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ของการวิจารณ์ได้ และพร้อมกับส่วนสำคัญของปรัชญาศิลปะและสุนทรียศาสตร์ โดยยืนยันว่า รสนิยมให้ความสำเร็จสุดท้าย ดังนั้น รสนิยมจึงเป็นส่วนประกอบมูลฐานในลักษณะนิสัยของนักวิจารณ์ ความประณีตและความเที่ยงธรรมของรสนิยมเป็นสิ่งจำเป็น แต่ก็ยังไม่เพียงพอ นักวิจารณ์จะต้องไม่เพียงแต่รู้สึกเท่านั้น แต่ก็ยังมีความถูกต้องแม่นยำในการมองเห็นที่สุขุม อันจะทำให้บุคคลสามารถคิดสะท้อนผลกลับในความรู้สึกของตนอย่างชัดเจน แล้วอธิบายให้แก่คนอื่น ๆ ได้ด้วย

เกรราร์ด พบความสำคัญในการวิจารณ์โดยที่เห็นว่าเป็นการสนับสนุนความถูกต้องตามเหตุผลในเรื่องรสนิยม ซึ่งก็เป็นทัศนะหนึ่งที่ตนก็ได้รับมาใช้อำนาจการจัดการของนักวิจารณ์ช่วยปลุกเร้าความสนใจของเรา และเป็นการเชิญชวนให้ต้องการเหตุผล พวกคนที่มีชื่อเสียง มีประสบการณ์ต่างถ่ายทอดคำแนะนำที่สำคัญ และยังสอนความยุติธรรมในการคิดอย่างเป็นผลดี โดยอธิบายถึงชนิดและขีดขั้นของความดีเลิศ และความเสียหายด้วยการสอนให้เราารู้สิ่งที่เป็นคุณภาพในสิ่งต่าง ๆ ทั้งนี้ ก็เพื่อสิ่งที่พวกเราผู้เป็นหนี้ความเพลิดเพลินหรือความน่ารังเกียจของเราเอง

ความคิดของเกรราร์ดเรื่องรสนิยม ในฐานะเป็นการรวบรวมความสามารถรับรู้ได้ในทางประสาทสัมผัสกับความประณีตบรรจง ในแง่หนึ่งของความถูกต้องเหมาะสมกับความประณีตบรรจง อีกข้อสันนิษฐานของเบรต (1727 – 1797) ที่ว่าจำนวนประชาชนที่น่าสนใจที่ชุมนุมอยู่ในห้องเดียวกัน จะเห็นพ้องต้องกันว่า วัตถุสิ่งหนึ่งสวยงาม จึงยังเป็นข้อสรุปปัญหา

^๑ ชูศักดิ์ จิระวัฒน์, “สุนทรียศาสตร์ 1”, กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาศิลปะ คณะวิจิตรมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๖ (จัดสำเนา).

ของเกอราardtที่สร้างขึ้น พอจะแสดงให้เห็นจริงได้เป็นสิ่งประจักษ์แจ้งได้ ซึ่งก็มีรากฐานอยู่กับ
ทฤษฎีว่าด้วยการรวมกันของความคิดต่าง ๆ นั้นเอง

โซเปนเฮอ์ (Schopenhauer)

โซเปนเฮอ์ เกิดที่เมืองคันทิก ในปี 1788 ได้รับการศึกษาที่มหาวิทยาลัยก๊อตทิง
เกิน ในปี 1809 ได้ศึกษาวิชาปรัชญาของเพลโต และคานต์ และได้ศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ ทาง
ธรรมชาติอีกด้วย ในขณะที่ศึกษาได้สนใจศึกษาทั้งวรรณคดีของกรีกและลาติน

ในปี 1811 ได้ย้ายจากมหาวิทยาลัยก๊อตทิงเกินไปอยู่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน
และได้สำเร็จการศึกษาถึงขั้นปริญญาเอก ผลงานของโซเปนเฮอ์ที่เกี่ยวกับศิลปะก็คือ “THE
WORLD AS WILL AND IDEAS” ซึ่งแสดงให้เห็นความคิดเกี่ยวกับโลกแห่งปรากฏการณ์
กับโลกที่เป็นมโนภาพ ซึ่งก็อยู่ในบรรยากาศแห่งจิตนิยม ภายหลังคานต์ เช่นเดียวกับโลกแห่ง
เจตจำนงและจินตนาภาพนั้นเข้ามาอยู่ในกรอบที่เหมาะสมในศตวรรษที่ 20

พื้นฐานแห่งจิตนิยมของคานต์ กล่าวโดยสรุปก็คือ การแปลความหมายของสิ่ง
ในตัวเอง หรือเป็นโลกแห่งความจริงขั้นสูงสุด ในฐานะเป็นเจตจำนงที่จะมีชีวิตอยู่และโลก
แห่งปรากฏการณ์ในฐานะเป็นการถ่ายทอดให้กับวัตถุ หรือการแสดงออกของเจตจำนงเดิม
วัตถุต่าง ๆ แห่งโลกปรากฏการณ์ก็อยู่ในขณะแห่งการควบคุมของรูปแบบ หรือขีดขั้นอันทำ
ให้เป็นตัวตนขึ้น แต่ตามทัศนะของโซเปนเฮอ์ หมายถึง มโนคติสากล หรือแบบตามทัศนะ
ของเพลโตนั่นเอง

ทฤษฎีแห่งดนตรีของโซเปนเฮอ์ เป็นทฤษฎีหนึ่งในบรรดาการสนับสนุนที่สำคัญ
ต่อทฤษฎีแห่งสุนทรีย และมื่อทธิพลมาก อนึ่ง โอกาสแห่งสุนทรียภาพนั้นมาปรากฏเป็น
ความซาบซึ้งของมโนคติที่แยกจากรายละเอียดเฉพาะของมัน โดยผู้รู้ ผู้ลึกหนึ่เงื่อนไขต่าง ๆ
ของชีวิตช่วยปัจเจกบุคคลของเขา เป็นเพียงความจริงที่กล่าวว่า สิ่งสุนทรียนั้นก่อให้เกิด
ความซาบซึ้งของเจตจำนงที่สั่นไหวอยู่ในสิ่งต่าง ๆ โดยคนรู้ที่จะปลดเปลื้องให้เป็นอิสระ สิ่งนี้

^๔ ชูศักดิ์ จิระวัฒน์, “สุนทรียศาสตร์ 1”, กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาศิลปะ คณะวิขามนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๖ (อัดสำเนา).

โซเปนเฮาร์กล่าวถึงเรื่องโคกนาฏกรรมและดนตรี เป็นสิ่งที่เข้าใจตามความหมายของทฤษฎีทางสุนทรียภาพ โซเปนเฮาร์ยอมรับข้อสันนิษฐานของคานต์ที่ว่า ความงามมิใช่วัตถุแห่งความปรารถนา เขามีได้รับความพึงพอใจมาจากความพึงพอใจบริสุทธิ์ของการพิจารณา และประสบการณ์ทางสุนทรียเป็นเพียงรูปแบบของการเพ่งพินิจที่ไม่น่าสนใจอะไร

โซเปนเฮาร์ ใช้เวลาเพ่งพิจารณาและแสวงหาความสัมพันธ์เพียงระยะสั้นก็แยกวัตถุอย่างหนึ่งออกจากวัตถุอื่น ๆ ได้ โดยใช้เหตุผลในคำตอบปัญหาว่าอะไรมาแทนที่ ว่าที่ไหนและเมื่อไร การเพ่งพินิจนี้จะได้รับประสบการณ์ภาพทางประสาทสัมผัสอันหนึ่ง การที่ได้เป็นอิสระจากความเป็นส่วนเฉพาะนี้เอง เขาจึงสามารถพินิจอุดมคตินั้นได้

๒.๑.๒ ปรมัตถนิยม (Objectivism)

ทัศนะที่ถือว่า ความงามนั้นมีอยู่ต่างหากจากวัตถุ เป็นการรับรู้ของจิตไม่ใช่การสัมผัสรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส สิ่งที่ประสาทสัมผัสให้เราจากการสัมผัสวัตถุไม่ใช่ความงาม เพราะสิ่งที่ตาเห็นคือภาพของแสงสีและรูปทรงขนาดที่มีความหนาความบางเป็นต้น ซึ่งไม่ได้มีความงามอยู่เลย จิตเป็นผู้รับรู้ถึงความงามไม่ใช่ประสาทสัมผัสคือตา จิตเป็นผู้รับรู้ถึงความไพเราะไม่ใช่ประสาทสัมผัสคือหู ความงามมีอยู่อย่างแน่นอนสามารถนำไปตัดสินผลงานได้ในทุกสมัย สุนทรียธาตุมีอยู่จริง แต่ไม่ใช่มีอยู่อย่างสสารหรือวัตถุ แต่มันมีอยู่พิสูจนได้ด้วยกรรับรู้ของจิต^๙ แนวความคิดทางศิลปะกลุ่มนี้เรียกว่า จิตวิสัย หรือ อัจฉริยวิสัย (Subjective) เช่น

เพลโต (Plato)

เพลโตมีทัศนะว่า ศิลปะคือการเลียนแบบ^{๑๐} ความงามเป็นสิ่งมีอยู่จริง มีอยู่ในโลกมโนคติ (World of Ideas) มีลักษณะเป็นอสสาร เป็นนิรันดร เป็นอมตะ ไม่เปลี่ยนแปลง

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘), หน้า ๗๓.

^{๑๐} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๖.

เพลโตเชื่อว่า มีโลก ๒ โลก คือ โลกแห่งแบบ กับโลกแห่งวัตถุ ความงามสากลเป็นมาตรฐานแห่งความงามทั้งหลายที่อยู่ในโลกแห่งวัตถุ ความงามที่เราสัมผัสกันได้นั้นไม่ใช่ความงามที่สมบูรณ์แบบ เพราะเป็นเพียงการจำลองภาพของความงามมาจากโลกแห่งแบบเท่านั้น แต่ถึงอย่างไร ความงามที่เราสัมผัสได้ก็ทำให้เราเกิดความระลึการู้ได้ ถึงความงามที่บริสุทธิ์ในโลกแห่งแบบได้^{๑๑}

ศิลปะตามทัศนะของเพลโตนั้น หมายถึงการลอกเลียนแบบของสิ่งไปลอกเลียนแบบมาจากโลกแห่งมโนคติ (The world of idea) ซึ่งเป็นได้เพียงจินตนาการเท่านั้น เพราะการลอกเลียนสิ่งต่าง ๆ นั้นอาจจะลอกเลียนแบบได้ทั้งในระดับเลวที่สุดจนถึงดีที่สุด การเลียนแบบตามทัศนะของเพลโตก็คือ การที่สิ่งหนึ่งมีส่วนร่วมับอีกสิ่งหนึ่ง หรือการที่สิ่งหนึ่งไปทำให้เหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยสิ่งที่ถูกเลียนแบบนั้นมีความเป็นเอกภาพและมีเนื้อแท้เดียวกัน เรียกว่า “แบบ” (form) สิ่งที่ไม่เลียนแบบจากแม่แบบนั้นทำได้เพียงการเลียนแบบจากต้นแบบในชั้นใกล้เคียง แต่ไม่สามารถเข้าถึงแบบมาตรฐานได้ งานศิลปะทั้งหลายจึงไม่ใช่สิ่งที่สมบูรณ์มาตรฐานเช่นเดียวกับแบบมาตรฐานที่เป็นสากล ศิลปินเป็นเพียงผู้ลอกเลียนแบบสิ่งสากลจากมโนคติของตน ให้เป็นสิ่งที่ปรากฏต่อการสัมผัสรับรู้จากวัตถุเท่านั้น และวัตถุนั้นก็ไม่ได้ให้ความจริงเหมือนสิ่งสากลที่เป็นต้นแบบเลย ศิลปะให้ได้เพียงแค่ความเข้าใจจากการลอกเลียนสิ่งที่ลอกเลียนจากแบบคือจินตภาพของศิลปิน

ศิลปะตามทัศนะของเพลโตได้รวมเอาวิจิตรศิลป์และหัตถศิลป์เข้าไว้ด้วยกัน ศิลปะคือวัตถุต่าง ๆ ที่คนสร้างขึ้นโดยจินตนาการหรือเลียนแบบมาจากสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ และสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติก็เลียนแบบมาจากสิ่งที่อยู่ในโลกแห่งมโนคติ ศิลปะจึงเปรียบได้กับภาพวาดที่ดูเหมือนของจริงแต่ไม่จริง เพราะไม่สามารถทำหน้าที่ได้จริง ๆ เหมือนตัวจริงของวัตถุนั้น เช่น รูปแกะสลักที่ดูเหมือนตัวจริงแต่ไม่ใช่ตัวจริง เพลโตเชื่อว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้อะไรบางอย่างจากภาพจำลองเหล่านี้ได้น้อยมาก งานศิลปะจึงเป็นงานที่ตัดทอนความจริงอะไรบางอย่างออกไป เป็นการเลียนแบบปรากฏการณ์ของวัตถุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก

^{๑๑} สถิต วงศ์สุวรรณ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น ๑๙๗๗, ๒๕๔๐), หน้า

เพราะสิ่งที่มีความจริงในตัวเองหรือเรียกว่า “แบบ” นั้น ไม่ได้อยู่ในโลก แต่อยู่ในโลกแห่งมโนคติเท่านั้น ศิลปะจึงให้เราได้เพียงสิ่งที่เหมือนจริงแต่ไม่สามารถให้ความแท้จริงแก่เราได้

โพสิโดนีอุส (Posidonius)

ศิลปะเป็นการเก็บรวบรวมความช่างสังเกตและประสบการณ์ของมนุษย์แล้วนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตของตนเอง จำแนกได้เป็น ๒ ประเภท คือ ศิลปะของการพักผ่อน เช่น จิตรกรรมและประติมากรรม ส่วนศิลปะเพื่อการศึกษา ได้แก่ ดนตรี และบทกวีนิพนธ์ ซึ่งจัดว่าเป็นศิลปะแบบอิสระ

โพลติอุส (Plotinus)

ศิลปะเป็นภาพฉายของโลกแห่งผัสสะ ศิลปะจึงมีความบกพร่องและไม่สมบูรณ์เท่าธรรมชาติ ศิลปะเป็นเพียงกระจกเงาของจิต ศิลปินเป็นทั้งผู้สร้างและไม่ใช้ผู้สร้างในเวลาเดียวกัน นั่นคือ ศิลปินเป็นผู้สร้างศิลปะขึ้นมา แต่รูปลักษณะของศิลปะที่ปรากฏออกมานั้นมาจากรูปแบบภายในจิตใจของเขา ซึ่งรูปแบบภายในจิตนั้นไม่ใช่ศิลปินเป็นผู้สร้างขึ้นมาจากแต่เป็นสิ่งที่สะท้อนมาจากสิ่งสมบูรณ์สูงสุดซึ่งเป็นอันติมส์จี้ที่เป็นแม่แบบของสิ่งทั้งปวง

ศิลปะเป็นอีกทางหนึ่งที่สามารถนำมนุษย์ไปสู่องค์เอกัตตา หรือความจริงแท้สูงสุด ซึ่งเป็นจิตสัมบูรณ์ที่อยู่พ้นความสามารถของมนุษย์ที่จะเข้าถึงได้โดยอาศัยผัสสะทั้ง ๕ และไม่มีภาษาใดที่จะอธิบายให้คนอื่น ๆ เข้าใจได้ เป็นสิ่งที่เราสามารถเข้าถึงได้โดยการทำจิตให้สงบเท่านั้น

เฮเกิล (Hegel)

ศิลปะ คือ อาการปรากฏของมโนภาพสัมบูรณ์ ความงามแสดงอาการปรากฏทางศิลปะ ศิลปะคืออาการที่จิตมีอำนาจเหนือวัตถุ^{๑๒}

ศิลปะคือความพยายามของมนุษย์ ที่จะค้นหาความสำเร็จในความล้มเหลว ศิลปะเป็นเครื่องมือที่ทำให้เห็นสิ่งที่เป็นความหมายของการเป็นมนุษย์ ศิลปินสามารถสร้างรูปแบบแห่งความเป็นมนุษย์ที่มันควรจะเป็น ศิลปินพยายามแสดงรูปแบบของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบในความคิดของเขา ธรรมชาติจึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ถ้าวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง ศิลปินก็คือผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งข้อเท็จจริงและความคิดฝัน

ศิลปะเป็นความรู้ที่ขึ้นอยู่กับเทคนิค และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ศิลปะจึงต้องพัฒนาและต้องสามารถหยั่งเห็นเข้าไปในความคิดที่มีการพัฒนานี้ ความเจริญเติบโตของศิลปะจึงขึ้นอยู่กับความพอใจของสังคมมากกว่าที่จะมากภาพแทนของความคิดเพียงอย่างเดียว ศิลปะแต่ละชิ้นในตัวของมันเอง จึงมีกระบวนการของความก้าวหน้า มีแบบของศิลปะที่เป็นอิสระ และมีความจริงแบบวัตถุวิสัย ผลิตผลทางศิลปะที่เป็นต้นแบบจะทำให้เราเห็นการทดลองและการปฏิบัติที่ต้องใช้เวลาอันยาวนาน ความงามและความเรียบง่ายของศิลปะเป็นผลลัพธ์ที่มีความหลากหลายและมีความขัดแย้ง ศิลปินจึงเปรียบเหมือนนักสืบสวนที่พยายามค้นหาเนื้อหาระละเอียดที่ถูกต้อง อีกทั้งยังต้องค้นหาวิถีทางที่เหมาะสมที่จะแสดงออกซึ่งความคิด เช่น ชาวอียิปต์เชื่อว่ามัสัจภาวะอันสูงสุด แต่พวกเขาไม่เพียงพอที่จะทำให้เราได้รู้จักความจริงอันสูงสุดนั้น และไม่สามารถทำให้ความจริงนั้นปรากฏออกมาได้ ศิลปินอียิปต์จึงมีความสามารถในด้านนี้อย่างจำกัด

^{๑๒} ดร.จี ศรีนิวาสนัน, **สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ**, แปลโดย สุเชาว์ พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิภววิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐๕.

เฮเกลจำแนกศิลปะออกเป็น ๓ ลักษณะคือ

ก. ศิลปะที่ปรากฏอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ (Symbolic art)

เป็นศิลปะที่ต้องอาศัยวัตถุเป็นสื่อกลางในการให้ความหมาย เพราะเราไม่สามารถแสดงออกซึ่งความรู้สึกให้ปรากฏชัดเป็นรูปร่างตัวตนจริง ๆ จึงต้องตีความจากสัญลักษณ์ที่ปรากฏ เช่น เทวรูป

ข. ศิลปะแบบฉบับ (Classical art)

เป็นศิลปะที่ต้องอาศัยมโนคติและสื่ออย่างประสานกลมกลืนกันอย่างเต็มที่ ศิลปะชนิดนี้พบได้มากในผลงานประติมากรรม เช่น รูปสลักเทพเจ้า ที่สามารถจำลองรูปร่างเทพเจ้าได้คล้ายกับรูปร่างมนุษย์ และมีความงดงามอย่างเป็นอมตภาพมากกว่า

ค. ศิลปะแบบโรแมนติก (Romantic art)

เป็นศิลปะที่มีลักษณะในเชิงจินตนาการที่เนื่องมาจากจิตโดยตรง จึงไม่มีวัตถุอะไรที่จะสามารถใช้เป็นสัญลักษณ์แทนได้อย่างสมบูรณ์ เช่น วิจารณ์ความกล้าหาญของนักรบ ความรักและความรักดี ฯลฯ ศิลปะประเภทนี้จะแสดงให้เห็นวิญญาณศิลปะโดยอาศัยศิลปะในหลาย ๆ ด้านเป็นสื่อ เช่น จิตรกรรม ดนตรี และกวีนิพนธ์ต่าง ๆ

ศิลปะตามทัศนะของเฮเกลนั้น มีกระบวนการพัฒนาที่เริ่มต้นจากศิลปะสัญลักษณ์ซึ่งเป็นขั้นพื้นฐาน (Thesis) ที่เน้นวัตถุเป็นสำคัญ บอกความหมายของอะไรบางอย่าง ต่อมาได้พัฒนาเป็นสื่อไปสู่ขั้นศิลปะแบบฉบับ ซึ่งเป็นศิลปะที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างจิตและวัตถุจากนั้นศิลปะได้พัฒนาต่อไปอีกเป็นศิลปะโรแมนติกซึ่งเน้นจิตเป็นสำคัญ อันเป็นขั้นสภาวะขัดแย้ง (Antithesis) ส่วนขั้นสังเคราะห์ (Synthesis) อันเป็นขั้นสุดท้ายของพัฒนาการทางศิลปะนั้น

เบลล์ (Bell)

มีทัศนะว่า แบบสำคัญ (Significant form) คือ ลักษณะของสิ่งหนึ่งที่เป็นจุดหมายในตัวเอง แบบสำคัญเป็นความจริงที่อยู่เบื้องหลัง หรือแฝงอยู่ในผลงานทางศิลปะชิ้นหนึ่ง ๆ ความจริงหรือแบบสำคัญนี้เอง ทำให้คนเรามีความรู้สึกทางด้านสุนทรียภาพศิลปะจึงเป็นทางที่ให้เราเข้าถึงความงาม^{๑๓}

๒.๑.๓ สัมพัทธนิยม (Relativism)

ทัศนะที่ถือว่า ไม่มีความงามที่มีอยู่โดยตัวมันเองแบบปรนัย และความงามไม่ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับจิตของผู้รับรู้ด้วย ความงามเกิดขึ้นและมีอยู่ เป็นเพราะมีเหตุปัจจัยอื่น ๆ ทำให้ปรากฏ^{๑๔} ความงามจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีอยู่ตามเงื่อนไข ดังนั้น เกณฑ์ตัดสินความเป็นศิลปะ จึงขึ้นอยู่กับแต่ละสังคมแต่ละวัฒนธรรม ไม่ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุหรือจิต ต่างคนต่างวัฒนธรรมย่อมมีมุมมองเกี่ยวกับความงามที่แตกต่างกัน ทัศนะทางศิลปะของกลุ่มนี้เรียกว่า อัจฉริยะ (Subjective) เช่น

โสเครตีส (Socrates)

ปรัชญาของโสเครตีสสรุปเป็นทัศนะทางศิลปะตามความเชื่อว่า ในขณะแห่งความสงบคือช่วงเวลาแห่งการสัมผัสถึงเทพเจ้าภายในใจ ในขณะแห่งการก่อเจตนาด้วยเจตจำนงค์หรือมุ่งหวังบางอย่างในใจของผู้ก่อการ ถูกเห็นแล้วโดยเทพเจ้าในใจของผู้ก่อเจตนา การกระทำย่อมมาจากเจตนาที่จะกระทำ ทุกการกระทำถูกตัดสินแล้วที่เจตนาเจตนา นั้นไม่ถูกเปิดเผยให้รับรู้ในการกระทำของผู้เฝ้าต่อคำตัดสิน ผู้ซึ่งได้คาดหวังผลบางอย่างจากการกระทำนั้น มนุษย์จึงกลายเป็นผู้รับผลของการกระทำ ไม่เกี่ยวกับเทพเจ้า และด้วยเหตุที่ผู้ทำละเลยไม่รับฟังถึงการตัดสินในภายในใจแต่เริ่มแรกแห่งผู้ก่อเจตนา ผลที่

^{๑๓} สถิต วงศ์สุวรรณ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น ๑๙๗๗, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙๓-๑๙๔.

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘), หน้า ๘๗.

เกิดขึ้นจากการกระทำนั้นจึงไม่เกี่ยวกับเทพเจ้าในฐานะผู้ได้ตัดสินแล้ว ศิลปะจึงเป็นกิจกรรมของมนุษย์เกี่ยวข้องกับมนุษย์และก่อให้เกิดผลต่อมนุษย์ แต่ไม่ใช่การกล่าวว่าจะไม่เกี่ยวกับเทพเจ้า เพราะเทพเจ้าเกี่ยวข้องแต่เริ่มต้นแห่งเจตนาแล้ว

ศิลปะตามทัศนะทางปรัชญาของโสเครตีส คล้ายกับแนวความคิดทางปรัชญาศิลปะของพวกโซพิลิสต์ที่เห็นว่าศิลปะเป็นเรื่องของมนุษย์เพื่อมนุษย์และมนุษย์เป็นผู้ตัดสิน แต่โสเครตีสเห็นว่ามีเทพเจ้าเกี่ยวข้องด้วยตั้งแต่เริ่มต้นของเจตนา ส่วนศิลปะเป็นเรื่องของผลแห่งการกระทำของมนุษย์ เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่ถูกทำขึ้นด้วยเจตนาของใครบางคนหรือบางกลุ่มที่มุ่งหวังผลบางอย่าง เช่น สร้างอนุสาวรีย์หรือรูปปั้นวีรชนเช่นทหารหาญ เพื่อเสริมสร้างความมีระเบียบวินัยหรือความมีจิตใจกล้าหาญ หรือสร้างรูปเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ เพื่อมุ่งหวังให้ผู้ถูกปกครองรับรู้ถึงการปกป้องคุ้มครองให้ความปลอดภัย เป็นต้น ซึ่งเป็นความต้องการของคนบางคนหรือบางกลุ่ม เช่น ผู้ปกครอง เพื่อมุ่งหวังให้เกิดผลเป็นความรู้สึกสงบสันติสุขแก่คนในสังคม

แลงเฟลด์ (Langfeld)

กล่าวว่า “ความงามไม่ได้ขึ้นอยู่กับบุคคลผู้ทำหน้าที่สัมผัสรับรู้เท่านั้น ทั้งมิใช่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ถูกสัมผัสรับรู้อย่างเดียว จะเป็นจิตวิสัยอย่างเดียวก็มิใช่ หรือจะเป็นวัตถุวิสัยอย่างเดียวก็มิใช่ ทั้งมิใช่ผลที่เกิดจากการกระทำที่ประกอบด้วยสติปัญญาล้วน หรือจะเป็นคุณค่าที่มีอยู่ในวัตถุก็มิใช่ แต่เป็นความสัมพันธ์อินทรีย์ของมนุษย์เรากับวัตถุ”^{๑๕}

ศิลปะตามทัศนะทางปรัชญาของแลงเฟลด์ มนุษย์ผู้รับรู้ถึงความเป็นศิลปะไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีสติปัญญาฉลาดล้ำเลิศ ใคร ๆ ก็สามารสัมผัสรับรู้ถึงความเป็นศิลปะได้ หากสิ่งนั้นมีความเป็นศิลปะหรือถูกทำให้เป็นศิลปะปรากฏแก่การรับรู้ทางประสาทสัมผัส

^{๑๕} พระทักษิณคณาธิกร, ปรัชญา, หน้า ๒๒๗.

เซนต์ โทมัส อไควนัส (Thomas Aquinas)

มีทัศนะว่า ความงาม คือ สิ่งที่ทำให้ความเพลิดเพลินเมื่อมีความรู้เกี่ยวกับมัน มันให้ความเพลิดเพลินในขณะที่รู้ ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์เป็นความรู้ทางใน ความเพลิดเพลินมิใช่จะเพลิดเพลินเฉพาะการทำหน้าที่เป็นผู้รู้ แต่มันเป็นความเพลิดเพลินมาจากการที่วัตถุถูกรู้ ความงามรู้ด้วยสติปัญญา มันทำให้จิตเพลิดเพลิน เพราะมันเป็นสิ่งที่มีความสมบูรณ์ มีความวิเศษอยู่ในวัตถุแน่นอน ความงามมีเงื่อนไข ๓ ประการ คือ บุรณภาพ หรือ ความสมบูรณ์ ความได้สัดส่วน และความแจ่มใส สิ่งที่บกพร่อง น่าเกลียด สิ่งที่ไม่ได้สัดส่วนก็น่าเกลียด สิ่งที่ไม่แจ่มใส ก็น่าเกลียด สิ่งที่สวยงามเป็นสิ่งที่สมบูรณ์มีความกลมกลืนและแจ่มใส ความได้ส่วนกันเป็นการทำหน้าที่ของจิต จิตมีความยินดีในสิ่งที่ยาม เพราะมันมีความซาบซึ้งในสิ่งที่แจ่มแจ้งแก่มัน ความงามกับความดีโดยเนื้อแท้เป็นอันเดียวกัน เพราะทั้งสองขึ้นอยู่กับแบบสัดส่วน ลำดับ ความกลมกลืน ความงาม ขึ้นอยู่กับแบบของวัตถุที่มีความงาม ความดีขึ้นอยู่กับลำดับแห่งความต้องการ และความอยาก ความจริงชัดเจน ความงามน่าเพลิดเพลิน

ไลเอนการ์ (Lyengar)

ศิลปะชั้นเยี่ยม คือ ศิลปะที่ปกปิดศิลปะ ความงามที่แจ่มแจ้งชัดเจนเป็นสิ่งสวยงามสุดอย่างแน่นอน แต่ความงามที่ไม่เปิดเผยอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนสวยงามยิ่งกว่านั้น

ความงามที่ยามที่สุดนั้น คือความงามที่ไม่ได้ตกแต่งใด ๆ เลย เพราะความงามเช่นนั้นเองที่สัมผัสจิตใจ และคุณค่าทางสุนทรียะอื่น ๆ ก็ดำรงอยู่ในภาวะเช่นนี้

ศิลปะ ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องของความงามเสมอไป ความงามเป็นเพียงการหลุดจากทัศนะของนักปรัชญา นักศิลปวิจารณ์ นักวิเคราะห์ และเป็นเพียงสิ่งที่เกิดจากการยอมรับและความรู้สึกประทับใจ ของความหยั่งรู้ทางอารมณ์ที่ถูกบั่นให้เป็นรูปร่างขึ้นในศิลปวัตถุเท่านั้นเอง

สิ่งสำคัญในศิลปะก็คือ กระสวน หรือรูปแบบ แต่ที่สำคัญก็เฉพาะที่เป็นกระสวนของอาณาเขตบางอย่างเท่านั้น เพราะกระสวนของอาณาเขตก็คือเสียงของอาณาเขตนั้นเอง ฉะนั้น

ศิลปะก็คือรูปทรงที่มีความหมาย และรูปทรงที่มีความหมายของอาณาเขตนั่นเอง ฉะนั้น สิ่งที่สวยงามที่สุดก็คือ รูปทรง (form) เท่านั้น

ศิลปะก็คือกิจกรรมที่เกี่ยวกับรูปทรงที่มีความหมาย รูปทรง ก็คือทรวดทรง การจัดส่วนต่าง ๆ ให้เข้ารูป การจัดวางชิ้นส่วนต่าง ๆ การจัดวางอาการปรากฏออกมาของชิ้นส่วนต่าง ๆ และการจัดแง่มุมที่จะทำให้เกิดความรู้สึกให้เรียบร้อย

๒.๒ คุณค่าทางศิลปะ

พจนานุกรมศัพท์ศิลปะอังกฤษไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๓๐ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความงามไว้คือ Aesthetic หมายถึง สุนทรีย์เกี่ยวกับความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งงดงามไพเราะ หรือรื่นรมย์ไม่ว่าจะเป็นของธรรมชาติ หรืองานศิลปะ ความรู้สึกนี้เจริญได้ด้วยประสบการณ์หรือการศึกษา อบรมฝึกฝน จนเป็นอุปนิสัย เกิดเป็นรสนิยม (Taste) หมายถึง สุนทรียศาสตร์วิชาว่าด้วยการซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งทั้งงดงามไพเราะ หรือรื่นรมย์ ไม่ว่าจะเป็นของธรรมชาติหรืองานศิลปะ มักกล่าวในลักษณะเป็นปรัชญาหรือทฤษฎี ทั้งในเชิงจิตวิทยา สังคมศาสตร์ รวมทั้งประวัติ รสนิยม และการวิจารณ์งานศิลปะด้วย

จากความหมายของคุณค่าของความงามนั้น จะเห็นได้ว่า สุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์หรือ วิชาความรู้ที่เน้นการศึกษา คุณค่าของความงามอย่างกว้างขวาง เป็นประโยชน์หรือคุณค่าของความงามที่มีอยู่ในทุกสรรพสิ่งทั้งในส่วนของธรรมชาติ เช่น ความงามของดอกไม้ ก้อนเมฆ ภูเขา พุ่มหญ้า แสงเงา เป็นต้น

ความรู้ทางด้านคุณค่าทางความงาม มีลักษณะพิเศษเฉพาะเป็นความรู้ทางด้านความรู้สึก (Sensory & Perceptual) ไม่ได้เป็นความรู้ทางด้านความคิด (Conceptual) ซึ่งจากความแตกต่างของความรู้สึกที่มีกระบวนการรับรู้หรือเรียนรู้ต่างกัน ทำให้ความรู้ทางด้านคุณค่าของความงามหรือคุณค่าของศิลปะนั้นพัฒนาไปได้อย่างช้า ๆ ซึ่งนักคิดหรือนัก

ปรัชญากรีกส่วนใหญ่จะเน้นความรู้ทางการคิด เพราะเชื่อว่า มีเหตุมีผล และเป็นความรู้ที่แท้จริง เพราะมีความแน่นอนชัดเจน และตายตัว

๒.๒.๑ อัจฉินนิยม (Subjectivism)

โซฟิสต์ (Sophist)

จากหลักปรัชญาของโซฟิสต์ที่ว่า “มนุษย์ คือ มาตรฐานสรรพสิ่ง” (Man is the measure of all things) ทำให้พวกโซฟิสต์เชื่อว่า คุณค่าทางศิลปะนั้นเป็นความงามที่เกิดจากความพึงพอใจของแต่ละคน ซึ่งจะรู้สึกพอใจได้ก็ต่อเมื่อภาพของสิ่ง ๆ นั้นได้ผ่านเข้ามาทางอายตนะภายในทั้ง ๕ อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เพราะฉะนั้นความงามจึงไม่มีความจริงในตัวเอง แต่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกของแต่ละคนที่จะพอใจหรือไม่พอใจในสิ่งนั้น ๆ แล้ว สมมติเรียกรูปร่างที่ตนพอใจว่างาม รูปร่างใดไม่ก่อให้เกิดความพอใจก็เรียกว่าไม่งาม

กลุ่มวิมัตินิยม (Skepticism)

นักวิมัตินิยมหลายคนยอมรับว่า ความงามและศิลปะไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริง แม้ว่ามันจะมีอยู่จริงก็ตาม ดนตรีและบทกวีนิพนธ์ต่าง ๆ ไม่ได้ให้คุณประโยชน์ทางด้านใช้สอยอะไรมากนัก นอกจากจะเป็นอันตรายเป็นต่อจิตใจ หรืออย่างดีที่สุดให้เพียงความเพลิดเพลินและความสนุกสนาน มันไม่ได้สอนเราในเรื่องความสุขหรือคุณธรรม ความงามเหล่านี้เป็นเพียงมายาซึ่งทำให้มนุษย์และสัตว์ไม่แตกต่างกันมากนัก ถ้าใครตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเสียงแล้วทำให้เขาไม่โกรธ ไม่กลัว ไม่เศร้า ไม่ได้หมายความว่าดนตรีเป็นตัวกระตุ้นที่ทำให้เป็นอย่างนั้น แต่เป็นเพราะความสนใจของมนุษย์ถูกทำให้เขวไปชั่วขณะหนึ่ง แม้ว่าดนตรีจะมีอิทธิพลต่อจิตใจมนุษย์แต่ผลของมันไม่ต่างไปจากคนที่หลับเพราะเมาสุราหรือตื่นเต้นเพราะสุรากระตุ้น

สรุปว่าทัศนคติของกลุ่มวิมตินิยมถือว่า คนตรีไม่ใช่พลังพิเศษแต่อย่างใด เป็นสิ่งไร้ประโยชน์ ไม่ได้ทำให้เกิดความสุขอย่างแท้จริง และไม่ได้ทำให้เกิดความบริสุทธิ์ของจิตใจ แต่ทำให้เกิดความมึนงง ความสับสน ความยึดถือยึดติด ทำให้เกิดอคติ และเป็นหลักเกณฑ์ที่ปราศจากข้อพิสูจน์แบบวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดความคิดผิดพลาดได้ง่าย^{๑๖}

ออกัสติน (Augustin)

แนวความคิดของออกัสตินได้รับอิทธิพลจากศาสนาคริสต์ ดังนั้น ท่านจึงมีความเห็นว่า พระเจ้าเท่านั้นเป็นที่สุดแห่งความงามและเป็นองค์แห่งความงามที่ทำให้เกิดความงามขึ้นมา เช่น ความงามของมนุษย์ ความงามของรูปปั้นและความไพเราะของบทเพลง

ออกัสตินได้แบ่งความงามออกเป็น ๒ ชนิด คือ ความงามทางกายและความงามทางจิต ความงามทางกายเป็นความงามที่เกี่ยวข้องกับผัสสะ มีผลทำให้เราพึงพอใจได้ง่ายกับความงดงามของแสงและสีซึ่งก่อให้เกิดเป็นความน่ายินดีและความพึงพอใจ โดยโลกทางกายภาพนี้มีธรรมชาติและชีวิตเป็นส่วนประกอบ สิ่งเหล่านี้จะแสดงออกมาทางความสวยงามของดอกไม้ ความไพเราะของเสียงนก และอาการเคลื่อนไหวของสรรพสัตว์ ทั้งหมดนี้แสดงให้เราเห็นถึงลีลาและจังหวะ ตลอดจนความประสานกลมกลืนกันของธรรมชาติ

สำหรับความงามทางจิตนั้นเป็นความงามที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณ ซึ่งมีความคุณค่าสูงกว่าความงามทางกายภาพ เพราะความงามทางจิตและทางวิญญาณมีความประสานกลมกลืนที่สมบูรณ์มากกว่า เช่น บทเพลงของมนุษย์ย่อมมีความไพเราะและสมบูรณ์มากกว่าเสียงร้องของนก เพราะบทเพลงของมนุษย์มีความหมายที่ลึกซึ้งสะท้อนออกมาจิตวิญญาณภายใน

ความงามของโลกที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้มาจากรูปลักษณะที่ผิวเผินทางกายภาพ แต่เกิดจากระเบียบและความเป็นเอกภาพ ซึ่งสามารถรู้ได้โดยพุทธิปัญญาทำให้เรารู้สึกว่า มีความงามสูงสุดซึ่งอยู่พ้นจากความงามของโลกทางกายภาพ ความงามนี้คือความงามที่มา

^{๑๖} วนิดา ขำเขียว, *สุนทรียศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : พรวนการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๑.

จากพระเจ้าซึ่งเป็นองค์แห่งความงามที่อยู่เหนือผัสสะ และไม่มีฉายาที่จะฉายออกมาปรากฏให้เราได้เห็นหรือเข้าใจในพระองค์ได้ ความงามอันสูงสุดและบริสุทธิ์เช่นนี้ไม่สามารถใช้ผัสสะเป็นเครื่องมือในการเข้าถึง นอกจากต้องอาศัยจิตและวิญญาณที่บริสุทธิ์เท่านั้น และผู้ที่เข้าถึงความงามแบบนี้ได้มีแต่นักบุญผู้บริสุทธิ์อย่างแท้จริงเท่านั้น แต่ถึงกระนั้นความงามทางกายภาพก็ไม่ใช่ว่าที่ปราศจากคุณค่า หากแต่มีคุณค่าอยู่บ้างในฐานะเป็นสิ่งสร้างของพระเจ้า และเป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนให้เราเห็นความงามอันสูงสุดซึ่งเป็นความงามอมตะและมีสมบูรณ์อย่างเหลือล้น ฉะนั้น ความงามทางกายภาพนี้โดยตัวของมันเองแล้วจึงไม่มีดีหรือเลว แต่คุณค่าเหล่านี้จะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีการใช้ แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์นี้ต่อมาได้เป็นพื้นฐานสำคัญของปรัชญาในสมัยกลาง^{๑๗}

ค่านท์ (Kant)

เป็นนักสุนทรียศาสตร์สายโรแมนติก เนื่องจากเขาเห็นว่าคุณค่าทางศิลปะนั้น อยู่เหนือภาวะที่เราจะพูดหรือให้คำอธิบายใด ๆ อารมณ์สัมผัสกับความมีอยู่แห่งความงามของสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นเป็นอารมณ์ที่เกิดจากความสัมผัสกันระหว่าง ความรู้สึกมีอารมณ์ (Sensibility) กับความเข้าใจ (Understanding) ของเราที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั่นเอง ด้วยเหตุผลอันนี้ เราจึงรู้สึกพอใจอยู่กับภาวะแห่งธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ดอกไม้บาน เสียงนกร้อง ทิวทัศน์ภาพ เป็นต้น และภาวะแห่งศิลปกรรมต่าง ๆ เช่น บทกวีนิพนธ์ ดนตรี ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น

ค่านท์เห็นว่าเราสามารถทราบถึงอารมณ์ (Feeling) อันบริสุทธิ์ที่เกิดจากความงามหรือที่เกี่ยวข้องกับความงามได้ อารมณ์อันบริสุทธิ์นั้นมีสภาพเป็นความพึงพอใจหรือปิติที่ประกอบด้วยอุเบกขาหรือสภาวะที่จิตอยู่เหนือการสัมผัสใด ๆ เพราะเราจะบอกว่า มันเป็นความรู้สึกภายในเฉพาะตัว หรือความรู้สึกที่มีลักษณะเป็นศีลธรรมอะไรไม่ได้ทั้งนั้น ดังที่เขากล่าวว่า

^{๑๗} วุนดา ขำเขียว, *สุนทรียศาสตร์*, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

เมื่อเรารู้สึกว่า มีอะไรสักอย่างดูงามตาเหลือเกินนั้น เราไม่ได้คิดเลยว่ามันจะให้ประโยชน์อะไรแก่เราบ้าง เราไม่ได้คิดด้วยซ้ำไปว่า เราจะต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวอะไรกับสิ่งเหล่านี้ แต่เราจะรู้สึกมีอารมณ์ หรือความรู้สึกอะไรทุกอย่างไปจดจ่ออยู่กับสิ่งนั้นจนทำให้เห็นว่า สิ่งที่ตั้งงามกับเรานั้นเป็นอันเดียวกันเสียอีก^{๑๘}

สปิโนซา (Spinoza)

คุณค่าทางศิลปะของสปิโนซานั้นมีลักษณะเป็นอัตนัยนิยม (Subjectivism) เพราะเชื่อว่าเป็นเพียงความสัมพันธ์ที่เกิดจากจินตนาการของเราเท่านั้น ดังนั้นในวัตถุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก โดยแท้จริงแล้วมันไม่มีความสวย ไม่มีความน่าเกลียด ไม่มีระบบระเบียบใด ๆ และไม่มี ความขัดแย้งกัน บางครั้งสิ่งใดที่เราเห็นว่าสวยงามมันอาจกลายเป็นสิ่งที่น่าเกลียดได้ และสิ่งที่น่าเกลียดอาจกลายเป็นสิ่งสวยงามได้ เช่น มือที่สวยงาม เมื่อส่องกล้องไมโครสโคป เราจะเห็นว่าน่าเกลียดทันที ความสวยงามและความน่าเกลียดเป็นคุณค่าที่ไม่ได้มีในวัตถุ แต่เกิดจากมุมมองของเรา

เดวิด ฮิวม์ (David Hume)

คุณค่าทางศิลปะ หรือความงามเพียงความรู้สึกที่เกิดขึ้นในจิตของมนุษย์ ซึ่งอาจเกิดขึ้นคล้าย ๆ กันหรือต่างกันได้ สุนทรียธาตุไม่มีในวัตถุภายนอก ในวัตถุภายนอกมีเพียงขนาด รูปร่าง และอัตราส่วนต่าง ๆ เช่น วงกลมมีแต่คุณสมบัติของมัน เราหาไม่พบความงามของมัน นอกจากมีผู้มาชมมีความรู้สึกทางอารมณ์เท่านั้น จึงจะมีความงามเกิดขึ้น^{๑๙}

ความงามมิได้เป็นสิ่งที่อยู่จริงในตัวเองและมีได้มีอยู่ในวัตถุ แต่ความงามเกิดจากความหวั่นไหวของจิตใจอันมีผลทำให้เกิดเป็นความชื่นชม หรือการดำหนิติเตียน

^{๑๘} บุญย์ นิลเกษ, *สุนทรียศาสตร์เบื้องต้น*, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๗๗.

^{๑๙} กীরติ บุญเชื้อ, *ปรัชญาศิลปะ*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๕๑

ก๊อตต์ฟรีด วิลเฮล์ม ไลบ์นิซ (Gottfried Wilhelm Leibniz)

ไลบ์นิซเชื่อว่าความรู้ของมนุษย์มีหลายระดับ ความรู้ในเรื่องความงามเป็นสิ่งที่อยู่ในระดับต่ำมาก และมีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับรสนิยม รสนิยมเป็นสิ่งที่บอกเราได้แต่เพียงว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น มันจะสวยหรือไม่เท่านั้น แต่ไม่สามารถบอกเราได้ว่าทำไมสิ่งนั้นจึงสวย และทำไมสิ่งนั้นไม่สวย รสนิยมจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสัญชาตญาณ เช่น ศิลปินสามารถจำแนกได้ว่ารูปใดดีและไม่ดี แต่ศิลปินไม่สามารถตอบได้ว่าอะไรเป็นพื้นฐานที่ทำให้เขาสามารถทำได้เช่นนั้น ดังนั้น ความงามตามทัศนะของไลบ์นิซจึงเป็นเรื่องของความรู้สึกและรสนิยม แต่ไม่ใช่ความรู้ในระดับเหตุผลที่สามารถให้คำอธิบายได้อย่างแจ่มแจ้งและชัดเจน

โซเพนฮาวเออร์ (Schopenhauer)

ศิลปะเป็นวิถีทางหนึ่งของการแสดงออก ซึ่งทัศนนะที่มีความเป็นอิสระและมีหลักการเป็นเหตุเป็นผล เราสามารถรับมโนคติจากศิลปะได้ง่ายกว่ามโนคติจากธรรมชาติ เพราะศิลปินสร้างศิลปะจากมโนคติที่บริสุทธิ์ งานศิลปะจึงแสดงให้เราเห็นถึงมโนคติที่มีอยู่ และมโนคตินั้นมีอยู่อย่างต่างระดับกันออกไป ศิลปะจึงต้องใช้สื่อที่หลากหลาย ทำให้งานศิลปะแต่ละอย่างมีลักษณะเฉพาะตัว อาทิเช่น สถาปัตยกรรมเป็นศิลปะสำหรับการใช้งาน ศิลปะชนิดนี้จะแสดงให้เห็นถึงความหยาบกระด้างของวิญญาณศิลปินในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งมีสาเหตุมาจากสื่อและวัสดุที่ใช้งานสถาปัตยกรรม เกิดจากการนำเอาความคิดที่เห็นเป็นมโนภาพ แล้วสร้างเป็นรูปร่างขึ้นมา ศิลปะชนิดนี้ จึงเกิดจากการเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างแรงโน้มถ่วงกับสิ่งที่ตั้งแข็งที่อซึ่งเป็นความกำกึ่งกันระหว่างความสูงตระหง่านกับความแข็งแรงของอาคาร ส่วนประติมากรรมเป็นศิลปะที่แสดงออกซึ่งความงามของมนุษย์ และจิตรกรรมเป็นศิลปะที่แสดงออกซึ่งลักษณะนิสัยของมนุษย์ ศิลปะทั้งสองนี้จึงแฝงด้วยจิตวิญญาณอันบริสุทธิ์ของศิลปิน สำหรับวรรณคดี กวีนิพนธ์และบทละคร เป็นศิลปะที่แสดงออกซึ่งมโนคติได้ดีกว่าศิลปะอื่น ๆ โดยเฉพาะบทละครที่แสดงออกซึ่งโศกนาฏกรรมแล้วจะให้ความน่าทึ่งได้มากกว่าความงดงาม จึงทำให้เราสามารถเผชิญหน้ากับชีวิตที่ทุกข์ระทม และเต็มไปด้วยความน่ากลัว ความเปล่าประโยชน์และความเป็นมายา อีกทั้งทำให้เราเห็นการต่อสู้ของตัวเจตจำนงโดยผ่านสภาวะแห่งความขัดแย้ง

สำหรับคนตรีนั้นเป็นศิลปะที่ต่างจากศิลปะอื่น ๆ เพราะคนตรีมีความเป็นตัวของตัวเองได้ชัดเจนที่สุด เพราะคนตรีจะเข้าไปถึงมโนคติโดยตรง จึงสามารถแสดงออกซึ่งเจตจำนงโดยตรง แต่ศิลปะอื่น ๆ นั้นจะทำให้เราทราบถึงวิญญาณศิลปินที่อยู่เบื้องหลังศิลปะเท่านั้น

อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นศิลปะแขนงใด อารมณ์ที่เราสัมผัสกับสุนทรียภาพนั้น จะทำให้เราเกิดความเพลิดเพลินไปกับผลงานของศิลปิน ความรู้สึกของเราจะไปรวมเป็นเอกภาพเดียวกับศิลปะชั่วขณะหนึ่ง และในเวลานั้นเราจะหยั่งรู้ได้ว่า ตัวเราและธรรมชาติต่างเป็นสิ่งเดียวกัน ภาวะที่ก้าวไปถึงจุดนี้จะทำให้มนุษย์หมดความทุกข์และความปวดร้าวใจไปชั่วขณะหนึ่ง ดังนั้นถึงแม้ว่าไซเปนฮาวเออร์จะมองว่าโลกเต็มไปด้วยความทุกข์ แต่มนุษย์ก็สามารถมีความสุขได้โดยอาศัยศิลปะเป็นสื่อ นี่จึงคุณค่าที่สำคัญตามทัศนะของไซเปนฮาวเออร์

ดังนั้น คุณค่าทางศิลปะตามทัศนะทางปรัชญาของอัตนัยนิยมจึงพอสรุปได้ว่า คุณค่าของศิลปะอยู่ที่ศิลปะ ศิลปะมีคุณค่าเพราะมีความงามมีความเป็นศิลปะที่ใคร ๆ ก็ สามารถสัมผัสรับรู้ถึงความงามนั้นได้ เป็นแนวความคิดที่ให้ความสำคัญและคุณค่าแก่วัตถุ ศิลปะให้ความรู้สึกเพลิดเพลินและความสุขแก่ผู้ชม คุณค่าของศิลปะจึงอยู่กับวัตถุที่เป็นศิลปะ

๒.๒.๒ ปรมัตถนิยม (Objectivism)

เพลโต (Plato)

เพลโตถือว่าคุณค่าของศิลปะคือความงามซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจทางศิลปะ แต่ความงามของศิลปะไม่ใช่ความงามที่แท้จริง เพราะความงามที่แท้จริงมีอยู่ในโลกแห่งแบบเท่านั้น ส่วนความงามที่มีอยู่ในโลกเป็นเพียงภาพสะท้อนจากแม่แบบที่อยู่ในโลกแห่งแบบ แต่ยังไม่ถึงขีดขั้นของความงามมาตรฐาน จึงเปรียบได้กับเงาในกระจก ส่วนความงามที่แท้จริงนั้นเป็นสิ่งที่อยู่เหนือกาลและเทศะ มนุษย์สามารถเรียนรู้เรื่องความงามที่แท้จริงนี้ได้ แต่ต้องอาศัยประสบการณ์สั่งสมมากขึ้นเรื่อย ๆ

เพลโตเชื่อว่าความงามเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดกับความดีและคุณธรรม เช่น ดนตรีสามารถช่วยให้มนุษย์มีบุคลิกภาพที่ดี มีอารมณ์แจ่มใส จิตใจงดงาม ศิลปะเหล่านี้ช่วยพัฒนาจิตใจและสังคมให้ดีขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวศิลปินว่าเป็นผู้มีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมหรือไม่ ถ้าศิลปินขาดความรับผิดชอบต่อสังคมและขาดคุณธรรมในจิตใจ ผลผลิตจากตัวศิลปิน คือ ศิลปะจะมีส่วนอย่างมากในการทำลายสังคม ศิลปะที่ดีต้องนำมนุษย์ไปสู่หนทางแห่งความงาม นักกฎหมายและนักวิชาการควรมีส่วนร่วมในการตัดสินผลงานศิลปะ เพราะศิลปะมีส่วนในการกำหนดบทบาททางสังคม ศิลปะจึงเปรียบเหมือนดาบสองคมที่ขึ้นอยู่กับผู้ใช้ที่จะกำหนดวัตถุประสงค์ให้เป็นไปในทิศทางใด ดังนั้น เพลโตจึงไม่เห็นความสำคัญของศิลปะ เพราะศิลปะจะทำให้มนุษย์เหินห่างจากสวรรค์^{๒๐}

คุณค่าของศิลปะตามทัศนะของเพลโต ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความงามทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงความงามทางด้านศีลธรรมและปัญญาด้วย เช่น ความยุติธรรม ความรอบคอบ คุณธรรม และขนบธรรมเนียมที่ดี คุณค่าของสิ่งเหล่านี้จึงจัดว่าเป็นความงามภายในจิตใจซึ่งมีคุณค่าต่อชีวิตจริง

อริสโตเติล (Aristotle)

คุณค่าทางศิลปะ หรือความงาม ไม่ว่าจะของกลอน โคลง ภาพ ทำนองเพลง หรือรูปปั้น ขึ้นอยู่กับผลที่เกิดขึ้นต่อบุคคลที่มีประสบการณ์ต่อมัน ศิลปะคือการสื่ออารมณ์หรือความรู้สึกเมื่อบุคคลหนึ่งเล่านิทาน แต่งเพลง หรือวาดภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายจะถ่ายทอดอารมณ์หรือความรู้สึกที่ตัวเองได้รับให้แก่ผู้อื่น นั่นหมายถึงเขากำลังสร้างผลงานทางศิลปะ ถ้าผลงานทางศิลปะชิ้นใด สามารถถ่ายทอดความรู้สึกไปยังคนจำนวนมากได้ ศิลปะชิ้นนั้นก็ได้อธิบายว่าเป็นศิลปะที่ยิ่งใหญ่ การจะนับว่าผลงานทางศิลปะชิ้นใดยิ่งใหญ่กว่าหรือมีความงามมากกว่าก็ดูที่จำนวนคนที่เกิดความรู้สึกจากผลงานนั้นว่ามากน้อยเพียงใด ผลงานที่คน

^{๒๐} วนิตา ขำเขียว, *สุนทรียศาสตร์*, หน้า ๑๑๙.

จำนวนมากกว่าเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ผลงานชิ้นนั้นก็ยิ่งใหญ่มากกว่า ความงามจึงไม่ได้มีอยู่ในวัตถุชิ้น แต่อยู่ที่ผลงานชิ้นนั้นก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้ที่มารับรู้มัน^{๒๑}

สำหรับทัศนะเรื่องความงามของอริสโตเติลนั้น เขาเชื่อว่าความงามเป็นสิ่งที่เกิดจากความกลมกลืนและการมีลีลาจังหวะที่เหมาะสม ความงามเป็นสิ่งที่มีความหมายและให้ความสุข ความพึงพอใจ ความงามจึงเป็นสิ่งดี แต่สิ่งที่ดีทั้งหลายไม่จำเป็นต้องมีความงดงาม ความงามเป็นสิ่งที่ให้ความพึงพอใจแก่เราได้ แต่สิ่งที่ให้ความพึงพอใจแก่เราไม่จำเป็นต้องมีความงดงาม ความงามเป็นสิ่งสูงสุดที่มีความหมายในตัวเอง แม้ความงามจะสัมพันธ์กับความพอใจแต่แตกต่างจากความมีคุณประโยชน์ เพราะความงามเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวของมันเอง ในขณะที่คุณค่าที่มาจากคุณประโยชน์นั้น เป็นผลมาจากกิจกรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเป้าหมายเพื่อประโยชน์อย่างเดียว

อริสโตเติลได้จำแนกความงามออกเป็น ๒ ชนิด คือ

๑. งามเพราะดี แต่ศิลปะที่ดีไม่จำเป็นต้องยิ่งใหญ่
๒. งามเพราะพอใจ ความงามชนิดนี้มีเป้าหมายเพื่อความสุখেเท่านั้น

ความงามจึงเป็นได้ทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่น่าพอใจ แต่สิ่งดีไม่จำเป็นต้องงาม ความงามของอริสโตเติลเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเอง (Intrinsic value) เกิดจากความกลมกลืนที่มาจากความสัมพันธ์กันของระเบียบ ขนาด และสัดส่วน ความงามแบบนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับความงามในทัศนะของพวกพิกากอเรียน แต่แตกต่างกันตรงที่ความกลมกลืนในความหมายของอริสโตเติลนั้นมีได้มีความหมายเฉพาะความกลมกลืนของเสียงเท่านั้น แต่รวมไปถึงความกลมกลืนของสีด้วย

อริสโตเติลเชื่อว่าศิลปะมีประโยชน์มาก เพราะเป็นตัวสนับสนุนที่จะทำให้เกิดความสุข ซึ่งความสุขนั้นเป็นเป้าหมายอันสูงสุดของมนุษย์ มนุษย์ได้สร้างศิลปะขึ้นมาโดยใช้เวลาว่างและอุทิศตนเอง เพื่อสร้างสิ่งที่มีค่าอันเป็นจุดหมายสุดท้ายของชีวิต แม้ว่า

^{๒๑} สกิดิต วงศ์สุวรรณ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น ๑๙๗๗, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙๒-๑๙๓.

อริสโตเติลจะเห็นว่าความพอใจเป็นส่วนสำคัญในงานศิลปะก็ตาม แต่ไม่ได้หมายความว่า เขายอมรับทัศนะของพวกโซพิสท์ ซึ่งเชื่อว่าผลของศิลปะทำให้เกิดความพอใจ เขาเชื่อว่า ศิลปะแต่ละชนิดนั้นสามารถให้ความพึงพอใจอย่างเหมาะสม ตามชนิดของมัน ความพอใจ จึงขึ้นอยู่กับรูปแบบของศิลปะ มนุษย์สร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นไม่เพียงแต่จะทำให้ เหมาะสมกับตัวเขาเท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าแห่งความรักด้วย

ศิลปะตามมุมมองของอริสโตเติลจึงมีคุณค่ามาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมันสามารถ ช่วยให้มนุษย์เกิดการชำระจิตใจจนจิตสะอาดบริสุทธิ์ จึงเป็นการระบายอารมณ์ (Catharsis) ที่ดี ซึ่งเป็นวิธีการทางจิตวิทยาในทางธรรมชาติที่ช่วยชำระจิตใจให้หมดความหงุดหงิดใน อารมณ์ เพื่อจิตใจจะได้สงบและพร้อมที่จะศึกษาหาความรู้ต่อไป

นอกจากนี้อริสโตเติลยังเห็นว่าศิลปะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เราเกิดความสุข ความ เพลิดเพลินใจ ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดความสมบูรณ์ในทางจริยธรรม ศิลปะจึงเป็นสิ่งที่สนับสนุน ให้เกิดเป้าหมายอันสูงสุด นั่นก็คือ ความสุข เมื่อมนุษย์สามารถก้าวมาถึงจุดนี้แล้วมนุษย์จะ ปราศจากซึ่งความกังวล

ชาวสโตอิก (Stoicism)

คุณค่าของศิลปะตามทัศนะทางปรัชญาของสโตอิก เป็นแบบปรนัยนิยม (Objectivism) นั่นคือ ความงามเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในตัวเอง หาได้มีคุณค่าเพราะเนื่องอยู่กับ ผลประโยชน์หรือความพึงพอใจของเรา ในบรรดาความงามทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก ชาวสโตอิกคิดว่าความงามทางจิตใจที่มีพื้นฐานบนศีลธรรม เป็นความงามสูงส่งกว่าความ งามทางกาย ความงามและความดีจึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับคุณธรรม ความงามที่ แท้จริงของมนุษย์ไม่ใช่ความงามที่มาจากทางกาย แต่มาจากจิตใจและเจตจำนงที่ดี ความ งามทางกายอาจก่อให้เกิดอันตรายได้เสมอ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการใช้ แต่ความงามทางจิตใจเป็น สิ่งที่ดีและมีคุณค่าตลอดเวลา

โพสิโดนีอุส (Posidonius)

ความงามมิได้มาจากภายในคือจิตและไม่ได้มาจากวัตถุภายนอกเท่านั้น แต่มีความงามที่เกิดจากธรรมชาติ เป็นความงามที่ขึ้นอยู่กับความมีระเบียบและความกลมกลืนตามธรรมชาติ ธรรมชาติจึงเป็นศิลปินที่ยิ่งใหญ่ และไม่มี ความงามใดที่งามไปกว่าโลกของเรา ซึ่งความงามนี้มาจากความสมดุลกันของรูปร่าง สี และขนาด ดังนั้น ความงามของผลงานทางศิลปะจึงเป็นสิ่งที่ต่ำต้อยกว่าความงามจากธรรมชาติ

โพลตินูส (Plotinus)

โพลตินูสเชื่อว่าในธรรมชาติมีจิตและพลังของการสร้างสรรค์มากกว่าในตัวมนุษย์ ศิลปินเท่านั้นที่เป็นบุคคลสร้างสรรค์งานศิลปะ เหมือนกับที่ธรรมชาติเป็นผู้สร้างความงามของธรรมชาติ ความงามในธรรมชาติมีแหล่งกำเนิดเดียวกับความงามในศิลปะ เราสามารถเข้าถึงความงามของธรรมชาติได้โดยอาศัยมโนคติ (Idea) เช่นเดียวกับความงามของศิลปะเกิดจากศิลปิน สามารถใช้มโนคติยังเห็นความงาม แต่ธรรมชาติเป็นเจ้าของความงามที่อยู่ในระดับสูงกว่าความงามจากศิลปะ เช่น สัตว์โลกที่มีชีวิตแม้จะน่าเกลียดปานใดก็ยังคงงามกว่ารูปปั้นที่แสนโสกา

นอกจากนี้ โพลตินูสเชื่อว่า มนุษย์จะเห็นความดีและความงามที่แท้จริงได้ต่อเมื่อมนุษย์ต้องทำจิตของตนให้สูงส่งและงดงามก่อนเป็นเบื้องต้นแรก เช่นเดียวกับดวงตาจะไม่สามารถเห็นดวงอาทิตย์ได้ ถ้ายังไม่ยอมเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เป็นเช่นเดียวกับดวงอาทิตย์^{๒๒}

^{๒๒} วนิดา ขำเขียว, *สุนทรียศาสตร์*, หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

เฮเกิล (Hegel)

เฮเกิลยอมรับว่ามีจิตอสมัพท (The Absolute Mind) ซึ่งเป็นจิตสูงสุด เป็นต้นกำเนิดของสิ่งทั้งหลายรวมทั้งเป็นต้นกำเนิดของศิลปะ ศาสนา และปรัชญา การที่มนุษย์มีมโนคติจึงทำให้เราเห็นว่าจิตเป็นแหล่งกำเนิดสำคัญของมโนคติทั้งหลาย มโนคติเหล่านี้จะพัฒนาไปตามลำดับขั้นจนกระทั่งไปถึงภาวะของจิตอสมัพท กระบวนการพัฒนาเช่นนี้เป็นกระบวนการพัฒนาการที่ดำเนินไปตามหลักตรรกวิทยา โดยมีจิตอสมัพทเป็นหลักการจูงใจที่ทำให้เรายอมรับในตรรกวิทยาให้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ ทำให้คณิตศาสตร์รวมทั้งทฤษฎีนิรนัยมีความสำคัญมากขึ้น ถ้ามนุษย์ขาดหลักจูงใจในเรื่องจิตอสมัพทนี้แล้ว ความดี ความชั่วจะไม่มี ความหมายเลย ดังนั้น ศิลปะจึงมีหน้าที่เปิดเผยความจริงโดยอาศัยความรู้สึกแบบอารมณ์ศิลป์ และทำให้เป็นรูปแบบออกมาได้ใกล้เคียงกับมโนคติให้มากที่สุด ทั้งนี้ศิลปินจะต้องยึดคุณค่าของจิตเป็นหลักและสามารถกระทำจิตให้มีความบริสุทธิ์มากที่สุด ศิลปะจึงเป็นงานที่สูงส่งกว่าธรรมชาติ

คุณค่าของความงามหรือคุณค่าของศิลปะที่เน้นหลักการทางปรัชญาแบบปรนัยนิยม นั้น สรุปได้ว่าเป็นแนวความคิดที่ให้ความสำคัญแก่จิตตามหลักปรัชญาจิตนิยม ที่ยึดหลักแนวความคิดที่ว่าจิตย่อมสำคัญกว่าสสาร ความงามหรือไม่งามไม่ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุ ความมีอยู่จริงของวัตถุไม่ได้มีความสำคัญเท่ากับความมีอยู่ของจิต จิตเป็นผู้รับรู้ วัตถุเป็นสิ่งที่ถูกรู้ จิตเป็นประธานไม่ใช่วัตถุเป็นประธาน จิตจึงมีความสำคัญกว่าวัตถุเพราะจิตนั้นรู้ถึงคุณค่าและเข้าใจถึงคุณค่า การมองหาคุณค่าจึงเป็นการประเมินคุณค่าให้แก่วัตถุ ซึ่งคุณค่าไม่ใช่อยู่ที่วัตถุ แต่อยู่ที่จิตของมนุษย์นั่นเอง

คุณค่าของศิลปะตามทัศนะทางปรัชญาของปรนัยนิยม เป็นคุณค่ามีอยู่จริงและจิตสามารถสัมผัสรับรู้ได้ถึงคุณค่า คุณค่าเป็นความจริงแบบปรนัยไม่ได้อยู่กับวัตถุหรืออาศัยอยู่กับจิต และปรนัยนิยมถือว่าจิตเท่านั้นที่สามารถรับรู้และประเมินคุณค่าให้แก่สิ่งต่าง ๆ ไม่ใช่สิ่งต่าง ๆ มอบคุณค่าให้แก่จิต การรับรู้ของจิตมีความสำคัญมากกว่าการมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของวัตถุใด ๆ ซึ่งแสดงภาวะความมีอยู่ของมันอยู่รอบตัวเรา ประสาทสัมผัสนั้นติดต่อกับสิ่งต่าง ๆ ภายนอกและรับรู้ถึงความมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา วัตถุภายนอกก็

แสดงภาวะของมันให้รับรู้ถึงความมีอยู่ของมัน แต่นั่นเป็นเพียงผัสสะคือการรับรู้ด้วยประสาทการสัมผัสรับรู้ด้วยระบบประสาทต่อสิ่งภายนอก ยังไม่อาจตัดสินว่ามีคุณค่า เพราะจิตไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับฟังก์ชันพิจารณาหรือรับรู้อารมณ์ของการสัมผัสนั้นเลย ความงามย่อมไม่ปรากฏแก่จิต คุณค่าจึงไม่เกิด แต่คุณค่าจะเกิดเมื่อจิตมีการรับรู้ คุณค่าจึงไม่ได้อยู่ที่ศิลปะแต่ขึ้นอยู่กับจิตมากกว่าศิลปะ

๒.๒.๓ สัมพัทธนิยม (Relativism)

โสเครตีส (Socrates)

เนื่องจากศิลปะเป็นการเลียนแบบธรรมชาติ ในส่วนนอก คือ ส่วนกาย และส่วนภายใน คือ จิตวิญญาณ คุณค่าทางศิลปะคือทำให้มีความน่าสนใจมากขึ้น เช่น อนุสาวรีย์ของบุคคลสำคัญ นอกจากจะเป็นการเลียนแบบรูปร่างของบุคคลในส่วนภายนอกแล้ว ยังเลียนแบบส่วนภายในอันเป็นความรู้สึกและจิตวิญญาณในการรับรู้อารมณ์ เราสามารถสังเกตได้จากรูปปั้นของบุคคลสำคัญต่าง ๆ ศิลปินจึงพยายามแสดงออกถึงความรู้สึกภายในของผู้เป็นเจ้าของรูปปั้นนั้นผ่านทางดวงตาว่าเป็นเช่นไร เพราะเขาเชื่อว่าดวงตาส่งให้เห็นถึงวิญญาณซึ่งเป็นส่วนภายใน คุณค่าทางศิลปะของโสเครตีสจึงเน้นที่จิตวิญญาณของบุคคลมากกว่ารูปร่างหรือสัดส่วน ความงามตามทัศนะของโสเครตีสจึงมีลักษณะใกล้เคียงตัวมนุษย์ แต่ความงามของสิ่งต่าง ๆ นั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของตัวมันเอง สิ่งที่ดีจะต้องสัมพันธ์กับความงาม เพราะสิ่งที่ดีและสิ่งที่ยามต่างเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความพึงพอใจ แต่ความพึงพอใจจะเกิดขึ้นได้ดีย่อมมาจากการที่สิ่ง ๆ นั้น ได้ทำหน้าที่ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยได้มากน้อยเพียงใด เช่น บ้านจะสวยงามได้นั้นไม่ใช่เพียงแค่เพียงสัดส่วนที่ถูกต้องและมีความกลมกลืนกันเท่านั้น แต่จะต้องให้ร่มเงาที่ดีและให้ความปลอดภัยแก่เจ้าของบ้านด้วย ดังนั้น โสเครตีสจึงเชื่อว่าไม่มีสิ่งใดที่จะให้ความชื่นชมอย่างปลอดภัยแก่เราได้ดีกว่าการที่สิ่ง ๆ นั้นทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์

เออร์บาน (Urban)

คุณค่าเป็นสิ่งที่มียุ่จริง และสัมพันธ์กับความแท้จริง กล่าวคือ คุณค่าเป็นเนื้อหา ความแท้จริงเป็นโครงสร้าง ความมียุ่ของสิ่งที่แท้จริงต้องอาศัยคุณค่า

เฮิร์ทมานน์ (Hertmann)

คุณค่าเป็นเนื้อแท้ ซึ่งแตกต่างจากวัตถุและคุณภาพของวัตถุ; สิ่งทั้งหลายและการกระทำทั้งหลายและการกระทำทั้งหลายย่อมมีคุณค่า แต่คุณค่านั้นมิได้มียุ่อย่างเปิดเผย หากแต่แฝงอยู่ ซึ่งเราจะรู้ได้โดยตรงด้วยความสำนึกในคุณค่า

มันสเตอร์เบิร์ก (Munsterberg)

คุณค่าทางตรรกวิทยา คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางจริยศาสตร์ และคุณค่าทางศาสนา อยู่ในเจตจำนงบริสุทธ์ (Super-ego) แต่ไม่ได้อยู่ที่เจตจำนงของบุคคล ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความชอบของจิต คุณค่าเป็นเป้าหมายของเจตจำนงบริสุทธ์ซึ่งอยู่เหนือบุคคล

นักปรัชญาสมัยใหม่

คุณค่าทางจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ เป็นผลของวิวัฒนาการเชิงสร้างสรรค์ ความจริง ความงาม ความดี ความยุติธรรม ความชอบธรรม ความรัก เป็นคุณค่าที่เที่ยงแท้ถาวร^{๒๓}

เปอร์ซี (Percy)

คุณค่า คือวัตถุที่ก่อให้เกิดความสนใจ วัตถุนั้นจะมียุ่จริงหรือมียุ่ในจินตนาการก็ตาม ย่อมมีคุณค่าถ้าหากมีผู้สนใจวัตถุนั้น

^{๒๓} ดร.จี ศรีนิวาสนัน, สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ, แปลโดย สุชาวี พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิภวราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๑๐.

อเล็กซานเดอร์ (Alexander)

คุณค่า เป็นอุปติการณ์ คุณค่าอุบัติขึ้นมาในระยะแห่งวิวัฒนาการ ความจริง ความดี ความงาม เป็นคุณภาพตติยภูมิ ในฐานะเป็นผลของการปะทะสังสรรค์ระหว่างจิตกับความแท้จริง

ดิวอี้ (Dewey)

คุณค่าต่าง ๆ นั้น เกี่ยวข้องอยู่กับความชอบตามธรรมชาติ แต่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ ความชอบไปหมดทุกอย่าง แต่เกี่ยวข้องเฉพาะกับความชอบที่ได้รับการพิจารณาตัดสิน แล้วคือภายหลังที่ได้รับการทดสอบความสัมพันธ์ที่วัตถุที่ถูกชอบนั้นเกี่ยวข้องอยู่เท่านั้น^{๒๔}

๒.๓ เกณฑ์การตัดสินทางปรัชญาศิลปะ

๒.๓.๑ อัตนัยนิยม (Subjectivism)

กลุ่มนี้ใช้เกณฑ์ตัดสินที่เรียกว่า “อัตนัยนิยม” (Subjectivism) เป็นกลุ่มที่เชื่อว่า ความรู้ ความจริง และความดีงามทั้งหลายล้วนเป็นสิ่งที่ไม่ได้มีจริงในตัวของมันเอง แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ฉะนั้นกฎเกณฑ์ในการตัดสินสิ่งเหล่านี้จึงไม่มีอยู่จริง มนุษย์เท่านั้นที่จะเป็นตัวตัดสินและเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อความสะดวกสบาย คนแต่ละคนต่างมีอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และอายตนะเหล่านี้จะเป็นตัวบอก ความถูก-ผิด, ดี-ชั่ว, งาม-ไม่งาม โดยที่เราไม่จำเป็นต้องอาศัยผู้อื่น อาทิเช่น ภาพวาดภาพหนึ่งที่เราอาจจะมองว่างาม ในขณะที่คนอื่น ๆ อาจมองว่ามันไม่งาม มุมมองของเราที่ต่างจากคนอื่นนี้ไม่ได้หมายความว่าของเราผิดและคนอื่นถูก ความผิด-ถูก และความสวย-ไม่สวย อยู่ที่เราเป็นผู้ตัดสิน เราจะเห็นได้ว่าเกณฑ์ตัดสินแบบนี้ สามารถทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง แต่ถ้าความคิดแบบนี้มีมากเกินไปอาจทำให้เป็นคนเห็นแก่ตัวมองความคิดของคนอื่นผิดหมด ซึ่งเรามักจะเรียกคนแบบนี้ว่า “อัตตนิยม” (Egoism) เช่น

^{๒๔} ดร.จี ศรีนิวาสนัน, สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ, แปลโดย สุเชาว์ พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิภววิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๑๑.

ออกัสติน (Augustin)

เมื่อใดก็ตามที่เราเห็นความงาม เมื่อนั้นเราจะมี การตัดสินคุณค่าทางศีลธรรม เช่น เมื่อเราเห็นสิ่งใดก็ตามที่มีระเบียบ เราจะตัดสินได้ทันทีว่ามันควรเป็นเช่นนั้น ในทางตรงกันข้ามถ้าสิ่งใดไร้ระเบียบ เราจะรู้สึกว่ามันไม่ควรเป็นเช่นนั้น ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาทันที นักวาดรูปส่วนมากจะแก้งานของตนทันทีเมื่อเขาารู้สึกว่ามันมีอะไรบางอย่างที่ผิดไป และเขาจะตัดสินงานนั้นทันทีว่าดีหรือไม่ดี ดังนั้น การที่เราสามารถตัดสินว่าสิ่งใดเป็นศิลปะหรือไม่เป็นศิลปะมีความงามหรือไม่มีความงามได้นั้น แสดงว่าจะต้องมีแนวคิดเรื่องระเบียบอยู่ในใจแล้ว

นอกจากนี้ศิลปะตามแนวคิดของกรีกและโรมัน เป็นศิลปะที่มุ่งเน้นในการลอกเลียนแบบธรรมชาติให้สมจริงมากกว่าการคิดสร้างสรรค์ขึ้นมาเอง นักบุญออกัสตินจึงลดคุณค่าของศิลปะที่มีลักษณะนี้ แต่ยกย่องและให้คุณค่าแก่ศิลปะที่มีแนวทางของการสร้างสรรค์ตลอดจนมีทักษะที่ฝึกฝนจนเกิดเป็นความชำนาญ ดังนั้น ศิลปะที่ดีตามทัศนะของออกัสติน จึงไม่ใช่กิจกรรมที่มุ่งเน้นการลอกเลียนแบบภายนอกเท่านั้น แต่จะต้องสามารถสร้างสรรค์ความงามให้เกิดขึ้นได้

คานท์ (Kant)

การตัดสินความรู้ทางสุนทรียศาสตร์นั้น คานท์ยังมีข้อสงสัยอยู่โดยเฉพาะเรื่องความงามซึ่งเป็นเรื่องของรสนิยม และเป็นคนละเรื่องกับความรู้อ่างชนิดที่เราใช้หลักตรรกศาสตร์ตัดสินได้ สุนทรียศาสตร์เป็นเรื่องของความรู้สึกและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจของแต่ละบุคคลจึงเป็นอัตวิสัย (Subjective) และการที่เราจะตัดสินใจเรื่องเหล่านี้ได้นั้น คานท์เชื่อว่าน่าจะต้องอาศัยประสบการณ์หรือการเพ่งพินิจตรึกตรอง เช่น ภาพ ๆ หนึ่งคนแรกอาจจะมองว่าสวย แต่อีกคนหนึ่งอาจจะมองว่าไม่สวยก็ได้ ดังนั้นข้อเท็จจริงในเรื่องเหล่านี้ อาจจะทำให้เกิดการโต้เถียงกันอย่างไม่สิ้นสุด เพราะเป็นเรื่องของรสนิยม

ก๊อตต์ฟรีด วิลเฮล์ม ไลบ์นิซ (Gottfried Wilhelm Leibniz)

ความงามเป็นสิ่งที่ตัดสินได้โดยใช้สายตาเท่านั้น ไม่ใช่เอาเหตุผลมาตัดสิน และความพึงพอใจที่เกิดจากสายตาและอายตนะในส่วนต่าง ๆ นั้นล้วนมาจากการได้รับรู้จากสิ่งที่มีสัดส่วนในอัตราที่เหมาะสม ฉะนั้น สัดส่วนจึงเป็นหลักการพื้นฐานของเกณฑ์ตัดสินทางสุนทรียศาสตร์

๒.๓.๒ ปรนัยนิยม (Objectivism)

กลุ่มนี้ใช้เกณฑ์ตัดสินที่เรียกว่า “ปรนัยนิยม” (Objectivism) เพราะเชื่อว่า มีเกณฑ์มาตรฐานตายตัวแน่นอนในทางศิลปะ ซึ่งสามารถนำไปตัดสินผลงานได้ในทุกสมัย เกณฑ์มาตรฐานนี้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงและไม่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกของใคร หรือศิลปินคนไหน ฉะนั้นศิลปินจึงไม่มีโอกาสแสดงความรู้สึกส่วนตัวลงในผลงานได้อย่างสมบูรณ์เต็มที่ นักสุนทรียศาสตร์ตามลัทธิปรนัยนิยมนี้ต่างเชื่อว่าสุนทรียธาตุมีอยู่จริง แม้ว่าจะไม่มีใครรู้ มาตรการที่จะทำให้เข้าถึงสุนทรียธาตุก็ตาม และการที่เราตัดสินศิลปะไม่เหมือนกันเพราะแต่ละคนต่างเข้าไม่ถึงตัวจริงมาตรฐาน ถ้าทุกคนสามารถเข้าถึงสุนทรียภาพที่เป็นมาตรฐานแล้ว เขาจะพบได้ว่ามีเกณฑ์มาตรฐานตายตัวเพียงเกณฑ์เดียวเท่านั้น ซึ่งเกณฑ์นี้มีคนที่สามารถเข้าถึงได้เพียงบางคน และคนเหล่านั้นต้องเป็นคนที่ได้รับการพัฒนาจิตให้สมบูรณ์จนสามารถหยั่งเห็นความงามมาตรฐานได้ ซึ่งบางคนอาจจะใช้วิธีพัฒนาจิตโดยการทำสมาธิจิต บางคนอาจจะฝึกฝนทางศิลปะจนเกิดความชำนาญ จนสามารถหยั่งเห็นความงามที่แท้จริง^{๒๕} เช่น

^{๒๕} วนิตา ขำเขียว, *สุนทรียศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : พรวนการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๙-

เพลโต (Plato)

เพลโตเห็นว่าศิลปะไม่มีคุณค่าในตัวเองเกณฑ์ตัดสินจึงไม่มี ในทัศนะของเพลโต ศิลปะจะมีค่าก็ต่อเมื่อมันส่งเสริมศีลธรรมหรือให้ความรู้ด้านปรัชญา ดังนั้น ศิลปะที่ดีมีคุณค่าก็ต่อเมื่อมันมีมาตรฐานที่ควรแก่การยอมรับตามเงื่อนไข ๓ ประการ คือ

๑) ศิลปะต้องเลียนแบบได้เหมือนของจริงต้นฉบับ เช่น ภาพวาดของคน จะต้องเลียนแบบคนจริง ๆ ได้ใกล้เคียงที่สุด

๒) ศิลปะต้องส่งเสริมศีลธรรม คือเป็นเครื่องมือสั่งสอนให้ประชาชนรู้จักความดี ศิลปะที่บ่อนทำลายศีลธรรมจะถูกห้ามเผยแพร่ ดังเช่นที่เพลโตไม่ยอมบรรจุผลงานของ โฮเมอร์ลงในหลักสูตรการศึกษาของอูคมรัฐ ทั้งนี้เพราะโฮเมอร์สร้างเรื่องราวเทพเจ้าไม่อยู่ในศีลธรรม เรื่องเช่นนี้เป็นพิษต่อจิตใจเยาวชน

๓) ศิลปะจะต้องก่อให้เกิดความพึงพอใจ งานด้านศิลปะต้องดึงดูดใจและสร้างความรื่นรมย์ พลเมืองของอูคมรัฐจะต้องไม่เบื่อหน่ายต่อการชมความงามของศิลปกรรม ทั้งนี้เพราะการชมศิลปกรรมเป็นทางผ่านไปสู่การค้นพบมโนคติแห่งความงาม^{๒๖}

โพลติอุส (Plotinus)

ความงามของวัตถุเกิดจากการมีความสมดุลต่อกัน การมีส่วนร่วมที่พอดี การมีระยะทางที่ถูกต้อง ฯลฯ แต่สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงความงดงามภายนอก ส่วนความงามสูงสุดซึ่งเป็นความแท้จริงคือจิตเท่านั้น ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของความงามทั้งหลาย และเป็นกฎเกณฑ์มาตรฐานสากลที่ตายตัว เห็นได้จากอาคารที่สวยงามนั้นเกิดจากจิตของสถาปนิกเป็นตัวสร้าง ดังนั้น ความสมดุลของสิ่งทั้งหลายไม่ใช่แหล่งกำเนิดความงาม แต่เป็นการสำแดงออกของความงามในส่วนภายนอก สสารทั้งหลายจึงไม่มีความจริงในตัวเอง จิตเท่านั้นที่สามารถเปิดเผยตัวเองในสสาร และจิตเท่านั้นที่ทำให้เกิดเอกภาพ รูปแบบ ความเป็นเหตุผล และความงาม

^{๒๖} พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๖.

๒.๓.๓ สัมพัทธนิยม (Relativism)

กลุ่มนี้มีทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์คล้ายกับแนวคิดของพวกอัตนัยนิยม แต่มีรายละเอียดที่ต่างกันตรงที่พวกสัมพัทธนิยมมีกฎเกณฑ์ตัดสินทางสุนทรียศาสตร์ที่ขึ้นอยู่กับสภาวะแวดล้อมวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น หรือขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ ตลอดจนดินฟ้า อากาศ กับตัวผู้วิจารณ์ เพราะผู้วิจารณ์จะต้องวางตนเป็นกลาง และต้องสำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคม อาทิเช่น คนในพื้นที่หนึ่งอาจเห็นว่าการตัดดอกไม้ที่หุเป็นสังฆวงมัจฉะกระทำกันในถิ่นนั้น ๆ ในขณะที่คนอีกกลุ่มหนึ่งอาจมีความคิดเห็นในทางตรงข้ามและคนที่มีความคิดเห็นต่างจากคนอื่น ๆ เขาจะใช้ตนเองเป็นเครื่องตัดสินไม่ได้ หรือการที่คนในวัฒนธรรมหนึ่งมีการแต่งกายด้วยเสื้อฝ้าน้อยชิ้น ซึ่งเห็นว่ามีคามงดงามมากกว่าการแต่งกายที่ปกปิดมิดชิด ส่วนคนที่มวีวัฒนธรรมตรงกันข้ามจะใช้ตนเองเป็นเครื่องตัดสินไม่ได้ อีกเช่นกัน ทั้งนี้เพราะขึ้นอยู่กับความเชื่อในทางวัฒนธรรมที่หลากหลายต่างกันไป เกณฑ์ตัดสินทางสุนทรียศาสตร์จึงผันไปตามสังคมบ้าง หรืออาจจะผันไปตามพื้นที่ ตลอดจนภูมิอากาศของถิ่นนั้น ๆ กลุ่มนี้จึงใช้เกณฑ์ตัดสินที่เรียกว่า “สัมพัทธนิยม” (Relativism)^{๒๗}

โซฟิสต์ (Sophist)

ทัศนะของพวกโซฟิสต์มีพื้นฐานสำคัญที่ตัวตนของมนุษย์ มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจโดยใช้ความรู้สึกของแต่ละคนเป็นเครื่องมือ ศิลปะเป็นเรื่องของมนุษย์และการกระทำของมนุษย์ ตามทัศนะของโซฟิสต์นั้นถึงแม้ว่าศิลปะนั้นเป็นภาพลวงตา ก็ไม่ได้หมายความว่าทำขึ้นเพื่อการหลอกลวงหรือบิดเบือนจากความจริง ด้วยเหตุที่ว่ามันได้ทำให้เกิดความรู้สึกพอใจชอบใจแก่ผู้คนได้จริง ดังนั้น เกณฑ์มาตรฐานเพื่อวัดความเป็นศิลปะจึงไม่ใช่เกณฑ์มาตรฐานวัดความจริง ซึ่งความจริงนั้นเป็นเรื่องของการคิดค้นสืบหาเหตุผลด้วยสติปัญญา แต่ความเป็นศิลปะอาจกล่าวได้ว่าไม่เกี่ยวกับความดีหรือความจริงเลย เพราะเป็นการกระทำเพื่อให้เห็นความงาม เกณฑ์มาตรฐานวัดความเป็นศิลปะก็คือความงาม

^{๒๗} วนิดา ขำเขียว, *สุนทรียศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : พรวนการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐๐.

ที่คนเห็นและสัมผัสรับรู้ได้นั่นเอง คุณค่าเป็นเรื่องสมมติเพื่อเป็นเกณฑ์การตัดสิน เกณฑ์ตัดสินเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นตามสิ่งแวดล้อมทางสังคม จารีตประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เกณฑ์การตัดสินของพวกโซฟิสต์นอกจากเกณฑ์ทางสังคมแล้ว ยังมีเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมแบบสัมพัทธนิยม (Relativism) แต่ด้วยเหตุที่พวกเขายืนยันความเชื่อที่ว่า ความรู้และความดีงามทั้งหลายขึ้นอยู่กับบุคคล ประเพณี และวัฒนธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสิน แนวความคิดของพวกโซฟิสต์จึงเป็นแบบสัมพัทธนิยมเชิงอัตนัยนิยม (Relativism and Subjectivism)

โสเครตีส (Socrates)

ปรัชญาแนวความคิดเรื่องเกณฑ์มาตรฐานของความเป็นศิลปะตามทัศนะทางปรัชญาของโสเครตีส ยึดมั่นในหลักการที่ว่าผู้มีปัญญาและรู้ความจริง ต้องมีความรับผิดชอบ ผู้มีปัญญาย่อมแสวงหาความจริงได้ แต่ความจริงนั้นเป็นความดีเมื่อได้มอบให้ผู้อื่นได้รู้ความจริง ความจริงจึงเป็นสิ่งที่มีความค่าควรแก่การมอบให้ ความสวยและความงามที่ช่างฝีมือมอบให้มีความค่าและความหมายอะไร เกณฑ์มาตรฐานต้องมี ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานศิลปะและวัฒนธรรมก็ไม่เกิด ความจริงเป็นสิ่งที่ต้องใช้ปัญญาพิจารณา เพื่อค้นหาและเปิดเผยให้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์ สังคมที่ตั้งอยู่บนฐานของการแสวงหาความจริง เป็นสังคมแห่งการศึกษาค้นหาความจริง ศิลปะวัฒนธรรมจึงเป็นการเปิดเผยความจริงนั้น ศิลปะถูกบิดเบือนได้เพราะสังคมไม่สนใจศึกษาหาความจริง ศิลปะที่บิดเบือนจากความจริง จะก่อให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีที่ดั่งงามแก่สังคมได้อย่างไร เกณฑ์มาตรฐานเพื่อวัดความเป็นศิลปะ จึงใช้ความชอบหรือไม่ชอบของใครต่อใครเป็นเกณฑ์ไม่ได้ ผู้มีปัญญาและรู้ความจริงย่อมมีความรับผิดชอบ ในความรับผิดชอบนั้นเขาจะไม่ใช้ความชอบหรือไม่ชอบไปตัดสิน หากเกณฑ์การตัดสินต้องคล้อยตามไปกับความชอบหรือไม่ชอบแล้วการปกครองก็เป็นการปกครองตามใจชอบ การใช้อำนาจก็เป็นการใช้อำนาจตามชอบใจ

เกณฑ์การตัดสินทางศิลปะของโสเครตีสนั้น แม้จะมีจุดมุ่งหมายเพื่อสังคมและต้องการให้สังคมเป็นเกณฑ์ตัดสินแบบเดียวกันกับพวกโซฟิสต์ แต่จะมีมุมมองที่แตกต่างจากพวกโซฟิสต์โดยสิ้นเชิง เพราะแนวคิดของโสเครตีสนั้นมีการตัดสินทางจริยธรรมแบบสัมบูรณ์นิยม (Absolute) ถือความจริงเป็นเกณฑ์มาตรฐานที่เคร่งครัดตายตัว ความจริงเป็น

เกณฑ์ทางจริยธรรม ความเป็นจริงของความรู้ไม่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกนึกคิดของบุคคล แต่มี ความเป็นจริงในตัวเอง ซึ่งต่างจากพวกโซฟิสต์ที่ใช้เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมแบบสัมพัทธ นิยม (Relativism) เพราะเชื่อว่าความรู้และความดีงามทั้งหลายขึ้นอยู่กับบุคคล ประเพณี และวัฒนธรรมเป็นผู้ตัดสิน

เกณฑ์มาตรฐานตัดสินศิลปะตามทัศนะทางปรัชญาของสัมพัทธนิยม จึงพอสรุปได้ว่า เกณฑ์ในการตัดสินทางศิลปะนั้น คือคุณค่าที่ศิลปะมอบให้เป็นความรู้สึกที่ดีงาม เกณฑ์มาตรฐานเพื่อการตัดสิน เป็นเกณฑ์มาตรฐานเดียวกันกับเกณฑ์ที่สังคมใช้ตัดสินใน เรื่องของความดีและศีลธรรม ซึ่งเป็นไปโดยสอดคล้องไม่ขัดแย้งกับสังคมและวัฒนธรรม เพราะศิลปะที่ได้รับการยอมรับแล้วนั้นรวมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นศิลปะวัฒนธรรมของ สังคมนั้น

บทที่ ๓

ศึกษาปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

ศิลปะตามทัศนะทางปรัชญาของนักปรัชญาสำนักต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของศิลปะไว้หลายความหมาย และนักปรัชญาแต่ละคนมองเห็นคุณค่าของศิลปะแตกต่างกันออกไป นักปรัชญาแต่ละสำนักมีแนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเกณฑ์มาตรฐานวัดความเป็นศิลปะที่แตกต่างกันตามความคิดความเชื่อทางปรัชญาของตน ในบทนี้จะได้ศึกษาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ เพื่อวิเคราะห์หาแนวความคิดทางปรัชญาศิลปะเกี่ยวกับความหมาย คุณค่า และเกณฑ์ในการตัดสินศิลปะ ตามทัศนะทางปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ ในบทต่อไป

๓.๑ ศึกษาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับศิลปะ โดยยกเอาคำว่าศิลปะมากล่าวถึงเพื่อหาความหมายของศิลปะในภาษาไทยที่มีรากศัพท์เดิมจากภาษาบาลีว่า สิปฺปะ เพื่ออธิบายคำว่าศิลปะให้เป็นคำที่สามารถจะเข้าใจได้ พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงศิลปะไว้ ดังนี้

ศิลปะกับอาชีพ

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงศิลปะไว้ว่า ศิลปะคือความรู้หรือศาสตร์สำหรับการทำมาหากิน ดำรงชีวิตอยู่ได้ เรียกว่า ศิลปศาสตร์ ขอเอื้อมคำนี้มาใช้ คำว่า “ศิลปศาสตร์” นี้กว้างพอที่จะใช้ถึงศาสตร์อะไรก็ได้ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความรู้เพื่ออาชีพ. คำว่า สิปฺปะ ๗ ในภาษาบาลีหรือศิลปะในพระพุทธานุศาสนานี้เป็นคำเดียวกัน. สำหรับครั้งพุทธกาลนั้นแล้ว คำว่า สิปฺปะหรือศิลปะ เป็นความรู้อาชีพเท่านั้น เป็นความรู้เพื่อมนุษย์คนหนึ่งจะใช้เป็นอาชีพได้ ฉะนั้นจึงเรียนศิลปศาสตร์ หรือสิปฺปะศาสตร์กัน เพื่อเป็นผู้สามารถที่จะมีอาชีพได้^๑

^๑ พุทธทาสภิกขุ, , ธรรมโฆษณ์ เล่มที่ ๑๘.๖, เขวาทชนกับศีลธรรม เรื่อง พุทธศาสตร์ สำหรับเขวาทชน, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๐), หน้า ๒๓๖-๒๓๗.

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงศิลปะไว้ดีกว่า คำว่า ศิลปะ นี้ ในภาษาอินเดียมีความหมายถึงอาชีพก็ได้ แต่อย่าลืมว่าอาชีพนั้นหมายถึงผู้ที่มีอะไรที่แสดงแก่ผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นพอใจหรือเลื่อมใส อย่างจะทำของขึ้นมาจากของนั้นมันก็ต้องเป็นที่ตั้งแห่งความพอใจความเลื่อมใสของคนซื้อ นั่นก็คือความงามนั่นเอง งามโดยลักษณะของมันก็ได้ หรืองามโดยความมีประโยชน์ของมันก็ได้^๒

ตามคำกล่าวของพุทธทาสภิกขุที่นำมากล่าวไว้ข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าพุทธทาสภิกขุ ไม่ได้สื่อให้เข้าใจความหมายของคำว่าศิลปะว่าเป็นอาชีพหรือเป็นเพียงอาชีพเท่านั้น แต่ต้องการให้สืบสวนเริ่มต้นเพื่อทำความเข้าใจถึงเรื่องศิลปะเริ่มต้นจากอาชีพก่อนในความหมายที่ว่า อาชีพนั้นมาจากความรู้ความสามารถในการกระทำกิจการงานใด ๆ ให้สำเร็จผล ศิลปะจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อใช้ดำรงชีพ แต่ยิ่งไปกว่านั้นในการกระทำนั้นต้องทำให้งามอีกด้วย ตามที่พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า แต่อย่าลืมว่าอาชีพนั้นหมายถึงผู้ที่มีอะไรที่แสดงแก่ผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นพอใจหรือเลื่อมใส ซึ่งหมายความว่า ต้องทำให้งามน่าดู น่าชม ไม่ใช่การทำอะไรแบบขอไปทีหรือทำแบบลวก ๆ ตัวอย่างเช่น ทำสินค้าหรือของที่จะขาย ต้องทำให้เป็นที่น่าดูน่าสนใจ ให้เป็นที่ถูกอกถูกใจของผู้ซื้ออีกด้วย แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้ทำต้องการจะขายความงามของสินค้า หรือผู้ที่ซื้อได้ซื้อสินค้านั้นเพราะต้องการความงามของสินค้า แต่หมายความว่าต้องทำให้งามด้วย เพราะความงามเป็นที่ถูกอกถูกใจชอบอกชอบใจ ซึ่งพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า นั่นก็คือความงามนั่นเอง งามโดยลักษณะของมันก็ได้ หรืองามโดยความมีประโยชน์ของมันก็ได้

พุทธทาสภิกขุได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับศิลปะเพิ่มเติมอีกว่า ความเป็นศิลปะนอกจากจะเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับความงามและประโยชน์แล้ว ยังมีความเป็นศิลปะอยู่ที่การกระทำที่แสดงออกมา ตามเหตุผลที่พุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า คำว่า ศิลปะ เคยเป็นชื่อของอาชีพในภาษาอินเดีย ในภาษาไทยเราไม่เคยใช้ แต่มันก็ยังมีอยู่ตามธรรมชาติ อาชีพที่จะใช้ดึงผู้อื่นมาสนใจ มาซื้อ มาหา มาจ้างมาสอนอะไรก็ตาม มันต้องมีความงามอยู่ในการกระทำหรือในสิ่งของที่บุคคลนั้นแสดงออกมา แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ความงามซึ่งเคยมี

^๒ พุทธทาสภิกขุ, ฟ้ำสาางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ (ตอน ๒), ธรรมโฆษณ์ เล่มที่ ๔๖.ง, เรื่องฟ้ำสาางในทาง-พุทธศิลป์, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๖), หน้า ๔๐๑-๔๑๒.

ลักษณะเป็นไปในทางสร้างสรรค์ ให้เจริญให้รุ่งเรืองนั้น มันเปลี่ยนกลับมาเป็นเรื่องของการหลอกลวงไปเสียในที่สุด คือใช้ความงามเป็นเครื่องหลอกลวงผู้ที่ตกอยู่ใต้อำนาจเป็นไปในทางของตน แล้วเป็นไปในทางเสื่อม เป็นไปในทางวินาศก็มี นี่เป็นที่น่าเสียดายว่า สิ่งนี้เคยถูกใช้เพื่อความเจริญ ก็มากลายเป็นใช้กันเพื่อความหลอกลวง และเพื่อความวินาศ นี่มันไม่ตรงตามความประสงค์ของความงาม^๓

ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ความเป็นศิลปะนั้นเกี่ยวข้องกับการใช้และผลจากการใช้ศิลปะ ซึ่งหมายความว่าผู้ทำหรือศิลปินผู้มีความรู้ความสามารถได้ใช้ความรู้ความสามารถในความเป็นผู้มีฝีมือ ทำศิลปะเพื่อให้เกิดผลต่อผู้อื่น เป็นความสัมพันธ์สองฝ่ายคือผู้ใช้ศิลปะคือศิลปินกับผู้ต้องการหรือผู้ชม ซึ่งพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า ศิลปะ เป็นเรื่องที่ต้องใช้ระหว่าง ๒ ฝ่าย คือ ใช้ศิลปะในการแก้ปัญหาทางสังคมนั่นเอง หมายความว่า ศิลปะนั้นมีความสัมพันธ์กันระหว่างผู้ใช้คือศิลปิน กับคนในสังคมคือผู้รับผลจากศิลปะ

ศิลปะกับชีวิต

พุทธทาสภิกขุได้แสดงให้เห็นความหมายของคำว่าศิลปะ ในอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่เพียงเพื่อมีกินมีใช้ แต่เพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจ ได้ผลิตผลิติน สุนุกสนานผ่อนคลายคลายเครียดจากการทำงาน เช่น การละเล่นเพื่อความสนุกสนาน การฟ้อนรำขับร้อง เป็นความต้องการที่เกิดจากสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งท่านเรียกว่าความต้องการให้ได้รับการบำเรอ เป็นความต้องการที่ยิ่งขึ้นไปอีกจากความต้องการปัจจัยพื้นฐาน คืออาหารมีใช้เพียงเพื่อกินให้อิ่มท้องและหายหิวเท่านั้น ต้องปรุงให้มีรสชาติที่อร่อยถูกปากจึงจะกินได้มาก เสื้อผ้าไม่ใช่เพียงเพื่อป้องกันแดดและลมหนาวเท่านั้น ต้องมีสีสันที่สดใสตัดเย็บประณีตมีรูปทรงดูสวยงาม เป็นต้น ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า สัญชาตญาณแห่งการต้องการให้บำเรอนี้ มันมีอยู่ส่วนหนึ่ง ไม่ใช่ต้องการอาหาร ต้องการอาหารที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ไม่เกี่ยวกับการบำเรอ แต่นี่มันยังมีอะไรอีกบางอย่างที่กินเข้าไป ภูบาทอะไรก็ได้

^๓ อ่างแล้ว

เพื่อการบำเรอ เพราะว่าสัตว์แต่ละตนมันมีสัญชาตญาณแห่งการต้องการการบำเรอ มันก็เลยหาเงินหาอะไรมานำมาซื้อหาการบำเรอ แต่ที่จริง บำเรอนี้ก็เป็นปัจจัยอันหนึ่งซึ่งขาดไม่ได้ กล่าวพูดอย่างนี้ว่าถ้าไม่มีส่วนที่เป็นการบำเรอเสียเลยนี้ คนอาจจะเป็นบ้า หรืออยู่ด้วยความทรมาน^๔

ศิลปะในความหมายนี้สรุปได้ว่า เป็นความต้องการและตอบสนองของความ ต้องการของตนเองและผู้อื่น ให้ได้รับการปรนเปรอเพื่อความพึงพอใจของมนุษย์ที่มี สัญชาตญาณของความ ต้องการให้ได้รับการบำเรอ เช่น กลิ่นหอม บทเพลงไพเราะ คำ สรรเสริญ สิ่งสวยงาม เป็นต้น เป็นสัญชาตญาณตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต และความ ต้องการให้ได้รับการบำเรอตามสัญชาตญาณนี้เป็นสิ่งจำเป็น เพราะเมื่อไม่ได้รับการบำเรอ การใช้ชีวิตก็ไม่เป็นไปด้วยความผาสุก ศิลปะต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นหลายแบบหลายแนว และ พัฒนาก้าวหน้าไปไม่สิ้นสุด เช่น ภาพยนตร์ ดนตรี บทกวี ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นสร้างขึ้น จากความต้องการที่จำเป็นพื้นฐาน เพื่อปรนเปรอจิตใจให้ได้รับความพึงพอใจ เป็นการ พักผ่อนหย่อนใจจากภารกิจประจำวัน

ศิลปะกับจิตวิญญาณ

ศิลปะในอีกความหมายหนึ่ง พุทธทาสภิกขุเรียกว่าสิ่งที่สามารถตอบสนองของความ ต้องการของจิตวิญญาณ เป็นความรู้ความสามารถที่จะตอบสนองความต้องการทางจิต วิญญาณได้ ซึ่งท่านได้กล่าวอธิบายไว้ว่า ความต้องการของมนุษย์มีส่วนหนึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับปัจจัยสี่ แต่มันจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคนเพื่อที่จะได้รับความสงบสุขทางจิตวิญญาณ เมื่อไม่รู้จักศิลปะเพื่อความสงบสุขของจิตวิญญาณมนุษย์จึงแสวงหาสิ่งที่ตนเองคิดว่า สวยงาม มีความไพเราะ และด้วยสิ่งนั้นทำให้จิตใจมีความพึงพอใจ เป็นความสงบสุขทาง จิตใจของตน จึงมีการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อซื้อหาและครอบครองสิ่งที่เรียกว่าสวยงามถูกใจ พึง พพอใจ เช่น การซื้อหาบริโภคสิ่งไพเราะเสนาะโสตทางท่วงทำนองของดนตรี เป็นต้น ซึ่งพุทธ

^๔ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะกับสัญชาตญาณ, ธรรมโฆษณ์ เล่มที่ ๑๕, เรื่อง โครงสร้างของ สัญชาตญาณ, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๖๘-๗๐.

ทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า ความรู้อีกทางหนึ่งนั่น ก็คือ ความรู้ทางจิต ทางใจ ทางวิญญาณ ซึ่ง จะเรียกว่า วิญญาณศาสตร์ หรือธรรมศาสตร์ แต่เรียกว่าวิญญาณศาสตร์ดีกว่า จะได้มี ความรัดกุม ความรู้ทางมโนธรรม หรือความรู้ทางวิญญาณศาสตร์นี้ ไม่ใช่เรื่องทำมาหากิน อย่างดีก็จะเป็นเครื่องช่วยให้ทำมาหากิน โดยไม่ต้องเป็นทุกข์. คนมีความทุกข์เพราะทำมา หากิน เพราะว่าเขาขาดความรู้ส่วนนี้ ฉะนั้นความรู้ส่วนนี้มันจึงเป็นเรื่องเหนือวัตถุ ส่วนใหญ่ ก็ต้องเรียกว่าเหนือวัตถุ เหนือฟิสิกส์ เป็นเมตาฟิสิกส์ (Metaphysic) คือ เหนือฟิสิกส์ เหนือ ความรู้ทางวัตถุ เป็นความรู้ทางสติปัญญา ทางความคิดเห็น ทางความเชื่อถือ ทางจิตทาง วิญญาณ ฉะนั้นเราจึงหาวิธีบำเรอจิตใจให้ได้รับการบำเรอ แต่ไม่มีอันตราย ให้ถูกทาง โรง มหรรพทางวิญญาณนี้จึงเกิดขึ้น โรงมหรสพทางวิญญาณนี้จึงเกิดขึ้น เพื่อคนจะได้ใช้อาศัย ให้เกิดความบำเรอในทางจิตใจ, แทนที่จะไปที่โรงหนังที่ตลาด ก็มาที่โรงหนังที่นี่ ก็เพื่อความ บำเรออย่างเดียวกัน แต่มีผลคนละอย่าง เพราะรู้ว่าสัตว์ทั้งหลายที่มีชีวิตนี้ต้องการการ บำเรอ

ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่กล่าวไว้ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พุทธทาสภิกขุให้ ความสำคัญแก่ศิลปะเป็นอย่างมาก เพราะจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เป็นสิ่งจำเป็นที่มนุษย์ ต้องเรียนรู้ศึกษาและฝึกฝนทำให้เกิดผลด้วยความชำนาญ จนไม่เกิดปัญหาในการทำให้ สำเร็จลุล่วง เช่น การทำนา เป็นเรื่องยุ่งยากสำหรับคนที่ไม่เคยทำนา เพราะเขาไม่มีศิลปะไม่ รู้จักศิลปะในการทำงานขึ้นนี้

ศิลปะในอีกประเด็นหนึ่งพุทธทาสภิกขุ ท่านไม่ได้มุ่งหมายเอาเพียงการหาเลี้ยงชีพตามความจำเป็นของการดำรงชีวิตอยู่ที่เกี่ยวข้องด้วยปัจจัยสี่ เป็นความต้องการการ ตอบสนองทางอารมณ์ ซึ่งท่านเรียกว่าสัญชาตญาณพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่ ต้องการให้ได้รับการบำเรอ นั่นคือ ความถูกอกถูกใจ ชอบอกชอบใจ ความรู้สึกพึงพอใจที่ ได้รับการบำเรอ ไม่ว่าจะเสียงดนตรี ภาพสวยงาม ที่สามารถสัมผัสรับรู้แล้วเกิดความพึง พพอใจ เนื่องจากสัญชาตญาณพื้นฐานที่กล่าวมาแล้วนี้ ทำให้มนุษย์แสวงหาและประดิษฐ์ คิดสร้างสรรค์สิ่งสวยงาม สิ่งที่ถูกอกถูกใจ ใช้จ่ายเงินทองเพื่อซื้อหาสิ่งถูกอกถูกใจชอบอก ชอบใจไว้บำเรอความต้องการทางจิตวิญญาณของตน สำหรับมนุษย์ที่ไม่รู้จักศิลปะหรือไม่มี ความรู้ที่จะบำเรอจิตวิญญาณของตนก็จะกลายเป็นผู้บริโภคและต้องกลายเป็นผู้ใช้จ่ายเพื่อ

ซื้อหาสิ่งบำเรอมีไม่น้อยที่กลายเป็นทาสของสิ่งบำเรอ เช่น ยาเสพติด การพนัน ความบันเทิงต่าง ๆ เป็นต้น

พุทธทาสภิกขุเห็นความสำคัญของสัตถุชาตญาณนั้น หากมนุษย์ไม่ได้รับการบำเรอก็จะเป็นอยู่อย่างทุกข์ทรมานหรืออาจเป็นบ้าได้ หรือไม่ก็ตกเป็นทางของสิ่งบำเรอ จนเสียเงินเสียทองและเสียความเป็นมนุษย์ได้ เพราะสิ่งบำเรอบางอย่างนั้นไม่ได้ตอบสนองความต้องการทางจิตวิญญาณให้สัมผัสถึงความสงบเย็นและเป็นสุขจริง เป็นเพียงแค่สิ่งสวยงามที่ทำให้ถูกใจชอบใจและหลงใหลอยากสัมผัส อยากมีอยากเป็นเจ้าของ เป็นสิ่งกระตุ้นจิตวิญญาณให้ร้อนรุ่มสุมให้ดิ้นรนมากขึ้นไปอีก ท่านจึงนำเสนอโรงมหรสพทางวิญญาณ เพื่อประกาศให้มนุษย์ได้รับรู้ว่าสิ่งที่จะตอบสนองความต้องการทางจิตวิญญาณได้จริง โดยไม่ต้องซื้อหาสิ่งบำเรออื่นมาบริโภคเลย โรงมหรสพทางวิญญาณ เป็นของฟรีไม่ต้องซื้อหา และมันมีค่าเป็นศิลปะเพราะช่วยทำให้จิตใจพบความสงบเย็นเป็นสุขได้จริง ๆ และถ้าการผลิตหรือสร้างสรรค์ศิลปะเพื่อมนุษยชาติโดยมุ่งเพื่อความสงบสุขทางจิตวิญญาณแล้ว เป็นการสร้างสรรค์ที่ถูกทางเกิดประโยชน์และมีคุณค่าต่อมนุษยชาติ

ศิลปะตามความหมายของพุทธทาสภิกขุ จึงไม่ใช่สินค้าที่มีคุณค่าเพียงแค่ความงาม หรือการผลิตงานศิลปะคือการขายความงาม ซึ่งนั่นไม่ได้ให้ประโยชน์อะไรแก่ผู้บริโภคเลย แต่การสร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิดผลต่อจิตวิญญาณของมนุษย์ได้สัมผัสถึงความสงบสุขได้นั้นต่างหากที่ควรแก่การเรียกว่าเป็นการสร้างสรรค์และเป็นงานศิลปะจริง ๆ

ดังนั้น ศิลปะ ตามทัศนะทางปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ ศิลปะจึงเป็นผลปรากฏของความสำเร็จผลจากการกระทำหรือการใช้ตามจุดมุ่งหมาย เป็นผลจากการกระทำที่งดงามด้วยความมีฝีมือ ด้วยเหตุที่ความสำเร็จนั้น เป็นวัตถุประสงค์ของการกระทำทุกอย่าง ผลสำเร็จของการกระทำอยู่ที่ความสำเร็จประโยชน์ตามที่มุ่งหมาย การกระทำเหมือนการวางแผนการณ์เพื่อให้ถูกที่ถูกทางและถูกต้อง ซึ่งต้องใช้ความรู้ความสามารถส่วนความงามนั้น ไม่ใช่จุดมุ่งหมายที่เป็นหลักสำคัญของการกระทำ แต่ในการกระทำเพื่อให้สำเร็จประโยชน์และก่อให้เกิดผลสำเร็จของการกระทำนั้น มีความงามอยู่ด้วยและปรากฏอยู่จริง ๆ

พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงความงามในการประกาศสังขธรรม เพื่อประโยชน์แก่อกุล แก่สัตว์ทั้งหลายให้เข้าถึงสังขธรรม ว่า เธอทั้งหลายจงประกาศพรหมจรรย์ ให้มีความงามในเบื้องต้น ความงามในท่ามกลาง และความงามในเบื้องปลาย ซึ่งไม่ใช่เป็นการมุ่งแสดงศิลปะ เพื่ออวดความสวยงาม แต่เนื่องจากความสวยงามนั้นเป็นสิ่งที่ถูกใจ เป็นที่ชอบใจและเป็นที่ยรักของคนทั่วไป การประกาศสังขธรรมจึงต้องทำให้สมบูรณ์ทั้งสามส่วน คือ ความจริงแท้ มีประโยชน์ และเป็นที่ยรักเป็นที่ชอบใจ

ด้วยเหตุที่การประกาศสังขธรรมเพื่อให้เข้าถึงสังขธรรมนั้นไม่ใช่ทำได้ง่าย ๆ แต่ด้วยเหตุที่ความงามนั้นจูงใจคนให้สนใจ จูงใจคนให้ทำตาม การทำความงามให้ปรากฏเป็นรูปธรรมจึงเป็นศิลปะ เป็นความงดงามของการประพฤติของมรรยาท ของการกระทำ เมื่อเห็นแล้วก็ยินดี พอใจ เลื่อมใส สม่ัครใจเอาอย่าง

ความมีฝีมือ หมายถึง เป็นงานของคนมีฝีมือ คนไม่มีฝีมือทำได้ยาก เพราะเหตุที่เป็นงานที่ละเอียดอ่อน ต้องทำด้วยความอุตสาหะ มีความพึงพอใจที่จะทำ และเมื่อทำได้สำเร็จประโยชน์ด้วย งดงามด้วย มันก็ต้องทำยาก ถ้าง่ายไปหมดหรือไม่ต้องการฝีมือ ทุกคนก็เป็นศิลปินไปหมดแล้ว การจะทำศิลปะที่ดีให้เกิดขึ้นนั้นจะต้องเป็นคนฉลาดด้วย คนโง่จะทำอะไรให้มีฝีมือขึ้นมาไม่ได้^๕

ศิลปะ จึงไม่ได้หมายถึงการแสดงความงามทางวัตถุอย่างเดียว แต่ยังหมายถึงการแสดงสังขธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมด้วย ด้วยเหตุที่ว่าคนบางคนเป็นคนที่มีความสามารถ บางคนมีความสามารถน้อย มีจริตแตกต่างกันไป การประกาศสังขธรรมให้สำเร็จประโยชน์จึงมีความหลากหลายและมีได้ไม่จำกัด นั่นเพราะอะไร เพราะการประกาศสังขธรรมบางครั้งบางเวลาถึงจริงแท้ มีประโยชน์ แต่ไม่เป็นที่ถูกใจชอบใจของคนผู้รับเขาจับไม่ได้ ก็ไม่สำเร็จประโยชน์

ดังที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ว่า วาจาใดจริงแท้ (เป็นสังขธรรม) แต่ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ถูกใจไม่เป็นที่ชอบใจของคนทั้งหลาย ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น วาจาใดจริงแท้มีประโยชน์เป็นที่รักเป็นที่ถูกใจชอบใจของคนทั้งหลาย ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจา

^๕ พุทธทาสภิกขุ, ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๓),

นั้น การประกาศสังฆกรรมต้องมีความสมบูรณ์พร้อมด้วยความจริงที่จะแสดง มีประโยชน์แก่ผู้รับ และผู้รับถูกใจชอบใจยอมรับด้วยความเลื่อมใสศรัทธา มิใช่มุ่งเพียงเพื่อประกาศสังฆกรรมเพียงอย่างเดียว หรือมุ่งเพียงเพื่อความถูกใจชอบใจเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีสาระและให้ประโยชน์อะไร เพราะการประกาศสังฆกรรมนั้นเป็นพระมหากุณานาคิคุณของพระองค์ในสัตว์ทั้งหลายนั่นเอง

ดังนั้น พระพุทธองค์จึงส่งสาวกไปประกาศพรหมจรรย์ให้ดังงาม คือมีทั้งศาสตร์และศิลป์ ทำให้การแสดงธรรมประกาศพรหมจรรย์เป็นศาสตร์ที่มีศิลปะเพราะมีความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย

พุทธทาสภิกขุได้อธิบายไว้ว่า พรหมจรรย์ คือการประพฤติปฏิบัติกระทำอย่างถูกต้องของชีวิต สำหรับชีวิต เพื่อชีวิต หรือโดยชีวิต เป็นการดำรงชีวิตอยู่ให้ดีที่สุด เป็นวิธีการครองชีวิตที่ดีที่สุด ท่านได้กล่าวว่า การที่เราเป็นมนุษย์กันอยู่ตามปรกตินี้ถือว่าการประพฤติพรหมจรรย์อยู่โดยไม่รู้สีกตัว เพราะเราประพฤติเป็นการต่อสู้เพื่อให้รอดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง แม้ว่าจะอยู่ระดับต่ำถือว่าเป็นพรหมจรรย์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงสอนให้มีความมั่งคั่ง เพื่อยกระดับพรหมจรรย์ให้อยู่ในระดับสูงขึ้นตามลำดับ และเมื่อนำมาผนวกเข้ากับความสำเร็จประโยชน์ และเป็นงานฝีมือที่ละเอียดอ่อน เพื่อความมีชีวิตอยู่อย่างถูกต้องสำหรับพุทธบริษัท

พุทธทาสภิกขุได้อธิบายเพิ่มเติมว่า พุทธบริษัท”นั้น เกิดจากคำว่า “พุทธะ” แปลว่า ผู้รู้, ผู้ตื่น, ผู้เบิกบาน “บริษัท” แปลว่า กลุ่มชนจำนวนมากมีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน ดังนั้น “พุทธบริษัท” จึงหมายถึงกลุ่มชนผู้มีความรู้ ความตื่นจากหลับและความเบิกบาน เป็นกลุ่มชนจำนวนมากที่มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน มีพระพุทธเจ้าเป็นหลัก เป็นประธาน เป็นผู้ที่มีความรู้ เป็นผู้รู้ มีความตื่น คือไม่หลับ ไม่หลงใหล ไม่โง่เขลาแล้วก็เบิกบานอยู่ด้วยความสุข

ดังนั้น คำว่า “พุทธบริษัท” ก็พอที่จะแสดงให้เห็นว่าจะต้องมีศิลปะ คือเป็นศิลปิน พุทธบริษัทจึงจะอยู่อย่างผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานได้ตามความประสงค์ ความมีศิลปะกับความ เป็นพุทธะ จึงมีความเกี่ยวเนื่องกันอยู่อย่างแยกกันไม่ได้

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า ^๖ พระพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นศิลปะ เพราะว่าเป็นอุบายอันหนึ่งที่ทำให้ชีวิตนี้งามอย่างยิ่ง มีปรากฏการณ์ออกมาเป็นความงามอย่างยิ่ง ไม่มีอะไรงามเสมอเหมือน และประณีตละเอียดเป็นงานฝีมืออย่างยิ่ง ในการทำได้อย่างนั้น คือ การเดินไปตามทางสายกลางหรืออริยมรรคมีองค์แปด เรียกโดยรวมว่าเป็นธรรมะ จึงถือว่าธรรมะเป็นศิลปะ และเป็นศิลปะอันสูงสุดของมนุษย์ เรียกว่าเป็นศิลปะอย่างแท้จริง ซึ่งพุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงศิลปะ ๒ ประเภท คือ ศิลปะปลอม (artificial) หรือศิลปะหลอกลวง เป็นศิลปะลวงตา พรางตา ให้หลงไหล ลดจากเรื่องทางจิตใจอันสูงสุด มาเป็นเรื่องทางวัตถุ ถือว่าเป็นศิลปะภายนอกที่สามารถรับรู้ได้ทั่ว ๆ ไป เช่น ดนตรี วรรณกรรม หรือภาพประเภทต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นศิลปะของชาวบ้าน ของคนทั่วไป เป็นวัตถุอย่างเดียว ต่อมามนุษย์ก็กลายเป็นเครื่องมือของศิลปะประเภทนี้ หรือที่เรียกว่าวัตถุนิยม กลายเป็นเรื่องลามกอนาจารไป กลายเป็นทาสของวัตถุนิยม จนทำให้เต็มไปด้วยความทุกข์ ศิลปะแท้ (artistic) หรือศิลปะจริง จัดเป็นศิลปะบริสุทธิ์ เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ไม่ใช่วัตถุ เป็นศิลปะทางความคิด ความนึก ทางสติปัญญา รู้จักใช้สติปัญญา เป็นศิลปะที่วิเศษมาก สามารถพาคนเข้าถึงบรมธรรมได้ ถือว่าวิธีการที่จะพาคนเข้าถึงบรมธรรมได้นั้น เป็นยอดของศิลปะ พุทธทาสภิกขุเรียกว่า Buddhist Art คือวิธีที่แยบคายที่สุด สุขุมที่สุด น่าอัศจรรย์ที่สุด ที่จะเปลี่ยนจิตใจคน จากความทุกข์เป็นความไม่มีทุกข์ ระบุเฉพาะลงไป เช่น อริยมรรคมีองค์แปด นั่นแหละคือ Buddhist Art ของพระพุทธเจ้า และของพุทธบริษัทตลอดมา พระพุทธเจ้าไม่เคยรู้จักพระพุทธรูป หรือศิลปวัตถุใด ๆ ท่านรู้จักเพียงศิลปะแห่งการฆ่าเสียซึ่งกิเลส ทรมานมนุษย์ที่เป็นอันธพาล ทารุณโหดร้าย ให้กลายเป็นสัตว์บุรุษ ให้เป็นพระอรหันต์

พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า ศิลปะที่สูงที่สุด คือ สามารถดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์ของตน และบำบัดความทุกข์ของบุคคลอื่นได้ด้วย ซึ่งศิลปะที่แท้จริงจะต้องประกอบด้วย ความงาม ความดี ความจริง และความยุติธรรมด้วย^๗

^๖ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมโฆษณ์ เล่มที่ ๓๖ เรื่อง การถือศาสนา กับ การถึงธรรม, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้าที่ ๒๗๗-๒๗๙.

^๗ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมโฆษณ์ เล่มที่ ๑๙, เรื่อง บรมธรรมกับการแก้ไขสถานการณ์ในโลก, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๒๐๐-๒๐๑.

ความงาม

ความงามนั้นพิจารณาให้เห็นได้สองอย่าง คือ ความงามภายนอกกับความงามภายใน ความงามภายนอกนั้นเป็นความงามที่สร้างขึ้น จัดแจงปรุงแต่งขึ้น กับวัตถุหรือสิ่งต่าง ๆ ภายนอก ซึ่งมีส่วปลีกย่อยอื่น ๆ ที่สำคัญมากมายที่จำเป็นต้องมีเพื่อก่อให้เกิดความงามขึ้นมาได้ นั่นคือ

- ความรู้ความสามารถ ความเป็นคนมีฝีมือ มีพรสวรรค์ มีความชำนาญ
- เจตนาที่จะกระทำ เป็นความมุ่งหมายที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่กุลทั้งแก่ตนและผู้อื่น
- ความเพียรพยายาม เป็นความมานะบากบั่นที่ต้องทำด้วยความอุตสาหะเพื่อเอาชนะอุปสรรคและขจัดปัญหาที่เกิดขึ้น
- ความสำเร็จ ผลสำเร็จจากการกระทำเป็นการงานหรือสิ่งประดิษฐ์ที่สำเร็จผลก่อให้เกิดความงดงามดึงดูดใจคนสนใจได้

ส่วนความงามภายในนั้น เป็นความงามของธรรมชาติ ไม่ได้อยู่ที่วัตถุหรือสิ่งมีรูปร่างภายนอก แต่เป็นสิ่งที่แสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมได้จากผู้ทรงธรรม ไม่ใช่เกิดจากการสร้างสรรค์ของคนหรือความพยายามจะแสดงให้เห็นความงาม แต่เป็นธรรมชาติที่ปรากฏให้เห็นได้ในการใช้ชีวิต ในกิริยามารยาท หรือการกระทำต่าง ๆ เป็นความงามที่ก่อให้เกิดผลต่อผู้พบเห็นเป็นความเลื่อมใสศรัทธา เป็นเรื่องภายในด้านจิตใจ คือ ความงามของธรรมชาติที่มีอยู่ในบุคคลนั้น คืองามด้วยอำนาจของธรรมชาติที่แสดงให้เห็นรูปลักษณะของธรรมทางกาย วาจา และใจ โดยไม่เกี่ยวกับรูป หรือทรัพย์สมบัติ หรือวิทยฐานะ^๕

^๕ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมโฆษณ์ เล่มที่ ๓๖, เรื่อง การมองสิ่งทั้งปวงในด้านใน, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗๔.

ความดี

ศิลปะที่สร้างขึ้นมีความบริสุทธิ์ยุติธรรม ไม่ขัดต่อศีลธรรม ทำให้จิตสงบสุขเกิดสันติภาพ ในข้อนี้ท่านพุทธทาสได้ขยายความให้เห็นถึงความหมายของศีลธรรม ว่า ศิลปะคือความสงบเย็น ศิลปะ คือความเป็นปรกติ ศีลธรรม คือภาวะความเป็นปรกติของจิตซึ่งมีความสงบเย็นเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว สิ่งทีกระตุ้นให้เกิดความผิดปรกติขึ้นแก่จิตเป็นอารมณ์ทางเพศก็ตาม หรือกระตุ้นจิตให้เกิดความอยากได้อย่างมีอยากเป็นเจ้าของ เป็นความไม่ยุติธรรมและทำลายความสงบสุขของจิตตามภาวะปรกติ จึงเรียกว่าไม่เป็นไปเพื่อเสริมสร้างศีลธรรมหรือขัดต่อศีลธรรม เช่น สื่อโฆษณาเพื่อกระตุ้นการอยากซื้ออยากเป็นเจ้าของ

ถ้าไม่มีความงามก็ไม่ต้องกล่าวถึงความเป็นศิลปะ ในความเป็นศิลปะหากปราศจากความดี ก็เป็นเพียงสื่อกระตุ้นกิเลสตัณหาหรือส่งเสริมราคะ กลายเป็นสื่อทำลายภาวะปรกติสุขของจิต ขัดต่อศีลธรรมทำลายสันติสุขไม่เป็นสื่อสร้างสันติภาพ ดังนั้น ศิลปินจะมุ่งสร้างงานศิลปะเพื่อความเป็นศิลปะเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ศิลปะนั้นมีความเป็นศิลปะอยู่ที่สามารถจะทำให้บรรลូវัตถุประสงค์ของศิลปินได้จริง ผลการกระทำหรือสิ่งประดิษฐ์ที่เกิดจากการกระทำที่ไร้สติไม่มีจุดมุ่งหมาย แม้สวยงามและผู้คนชื่นชอบพึงพอใจว่างดงาม แต่ก็ไม่จัดว่าเป็นศิลปะ

พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า สำหรับพวกวัตถุนิยมนั้น ต้องเอาคำว่า ได้ นั้นแหละจึงจะเรียกว่า ดี บางคนก็ถือเอาตามที่กระแสโลกนิยมกันว่าดีก็เรียกว่าดีตาม เพราะคิดว่าในเมื่อเขาคิดว่าดีกันหมดแล้ว เราจะคิดว่าไม่ดีอยู่คนเดียวได้อย่างไร แต่พระพุทธรเจ้ากลับทรงเห็นว่า คนทั้งเมืองจะเห็นอย่างไรไม่สำคัญ ถ้าความดีต้องเป็นสิ่งที่ดีจริง ก็ตรงที่ไม่มีความเศร้าหมอง ไม่เร่าร้อน ไม่ทุกข์ร้อน ไม่โง่เขลา ต้องดีอยู่ที่ความสะอาด สว่าง และสงบด้วยเหมือนกัน ความดีที่แท้จริงที่มนุษย์ควรจะได้ให้ทันในชาตินี้มัน ไม่มีอะไรจะยิ่งไปกว่า ความสงบเย็นชนิดที่หาจากทางอื่นไม่ได้ นอกจากจะหาได้จากธรรมะอย่างเดียว จึงจะเรียกได้ว่าเป็นความดี^๙

^๙ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมโฆษณ เล่มที่ ๓๖, เรื่อง การมองสิ่งทั้งปวงในด้านใน, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้าที่ ๑๗๕-๑๗๗ .

ความจริง

ถ้าพูดถึงความจริง การที่มนุษย์มีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย เป็นเครื่องสัมผัส เขาก็จะรับรู้ถึงความจริงได้เท่าที่เขาสัมผัสด้วยตา หู จมูก ลิ้น และกายของเขาเท่านั้น คือเท่าที่ผัสฐาน หรือทดลองได้ทางวัตถุ เพราะฉะนั้น สิ่งที่เราเรียกว่าความจริงของโลกที่ไม่เกี่ยวกับธรรมะนั้น ก็คือจริงเท่าที่เขาเห็น รู้สึก หรือเชื่อว่ามันจริง เพราะฉะนั้นจึงถูกหลอกลวงด้วยอารมณ์ หรือด้วยเหตุผลที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งเป็นความจริงในขณะหนึ่ง แต่ไม่เป็นความจริงในอีกขณะหนึ่ง เห็นได้จากกฎทางวิทยาศาสตร์ของนักวิทยาศาสตร์ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่บ่อย ๆ

ความจริงที่แท้จริงต้องเป็นความจริงชนิดที่ไม่เปลี่ยนแปลง ถ้าเป็นความทุกข์ก็ต้องเป็นทุกข์จริง ถ้าไม่ทุกข์ก็ต้องไม่ทุกข์จริง ถ้าเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ก็ต้องให้เกิดทุกข์จริง ๆ และถ้าดับทุกข์ได้ ก็ต้องดับทุกข์ได้จริง ๆ ไม่หลอกลวงใคร จึงจะเรียกได้ว่าเป็นความจริงอันประเสริฐของพระพุทธเจ้า หรือของพระอรหันต์

ความมุ่งหมายของการศึกษาทั่วไป หรือความมุ่งหมายของปรัชญาทุกสาขาต่างก็เพื่อให้เข้าถึงความจริงทั้งนั้น อีกทั้งเรื่องความทุกข์ และความดับทุกข์นั้น เราค้นหาความจริงของเรื่องนี้ให้พบ จึงจะพบของจริง และเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ที่สุด ดีที่สุด ประเสริฐที่สุด ดังเช่นที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในเรื่อง ไบไม้กำมือเดียวว่า อันที่จริงธรรมชาติของพระพุทธองค์นั้นมีมากมายเปรียบดังไบไม้ในป่า แต่ที่เหมาะสมกับบุคคลแต่ละคนจริง ๆ แล้วมีเพียงแต่กำมือเดียวเท่านั้น

ความยุติธรรม

พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า ความยุติธรรม หรือความเป็นธรรมในโลกนี้ยังไม่ใช่ความยุติธรรมที่แท้จริงถ้ายังขาดธรรมะ เพราะกระบวนการตัดสินแห่งความยุติธรรมนั้น อาจจะมีพยาน หรือวัตถุพยานที่เป็นเท็จได้ ดังนั้น ความยุติธรรมทางโลกนั้น เป็นเรื่องภายนอก แต่ถ้าเป็นความยุติธรรมทางธรรมะ หรือความยุติธรรมภายในแล้ว จะเป็นการตัดสินที่สุจริตโดยประการทั้งปวง เช่น กฎแห่งกรรมก็ดี กฎแห่งความไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็นอนัตตาก็ดี เรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางให้ถึงความดับทุกข์ก็ดี เหล่านี้

มันเป็นสิ่งที่เด็ดขาดและยุติธรรมอย่างยิ่งไม่เห็นแก่หน้าใคร ไม่มีผู้ใดได้สิทธิพิเศษหรืออะไรทำนองนั้น มันเป็นธรรมชาติที่มีอำนาจเด็ดขาดตายตัว

ขอให้เรารู้จักมองเอาความยุติธรรม ชนิดที่อาจจะเป็นที่พึงแก่เรามาใช้ให้เป็นประโยชน์ อย่าหลงไปกับอารมณ์รัก หรืออารมณ์โกรธที่เกิดปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เพราะสิ่งเหล่านี้จะเรียกได้เป็นเพียงความยุติธรรมทางโลกเท่านั้น ซึ่งบางครั้งเราอาจจะไม่เห็นด้วยคัดค้าน ดีใจ หรือเสียใจไปกับความยุติธรรมเหล่านั้น แต่ถ้าเรายึดหลักธรรมะแล้ว ธรรมะเหล่านั้นถือว่าเป็นความยุติธรรมที่สุดที่จะไม่ทำให้เราเป็นทุกข์ เกิดความเป็นสุขทั้งกายและใจ^{๑๐}

ศิลปะตามทัศนะที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงไว้ เป็นการแสดงหลักธรรมคำสอนในศาสนา ซึ่งท่านได้กล่าวไว้ว่า ศาสนาเป็นศิลปะเพราะเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพเพื่อการดำเนินชีวิตให้เป็นปรกติสุข ศิลปะจำเป็นและสำคัญตรงที่นำมาใช้กับชีวิตได้จริงและก่อให้เกิดผลเป็นชีวิตที่สงบสุขได้จริง ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายไว้ว่า การนิยามแสดงความหมายและความสำคัญของศิลปะให้เป็นเพียงแค่สิ่งสัมผัสรับรู้เพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกว่างามนั้น เป็นการกล่าวให้เหตุผลโดยขาดสติปัญญาการสัมผัสกับความงามหรือสุนทรีย์ภาพโดยการยอมตนเพื่อให้ตกเป็นทาสของวัตถุและให้วัตถุที่เรียกกันว่าศิลปะนั้นครอบงำ เป็นความงามหลอกลวงทาส ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุมีเหตุผลว่า ความงามนั้นสัมผัสได้จากจิตที่อยู่เหนืออิทธิพลครอบงำของสิ่งต่าง ๆ ความสุขสงบที่แท้จริงอยู่เหนือวัตถุ

พุทธทาสมีความเห็นว่า ความงามนั้นเป็นส่วนเบื้องต้นของความเป็นศิลปะ แต่ความงามไม่ใช่เนื้อหาของศิลปะ ศิลปะต้องมีความงามแต่ไม่ใช่เพียงเพื่อถ่ายทอดความงามเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ความเป็นศิลปะมีส่วนประกอบอื่นอีกหลายด้าน คือด้านของความงาม ด้านความดี และด้านความจริง สิ่งที่เรียกกันว่าความงามหรือความไพเราะ

^{๑๐} พุทธทาสภิกขุ, ธรรมโฆษณ์ เล่มที่ ๓๖, เรื่อง การมองสิ่งทั้งปวงในด้นใน, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗๘.

นี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ มีสภาพเป็นความงามอย่างยิ่งมีความไพเราะที่ไม่มีผู้ใดจะสร้างความไพเราะขึ้นมาเทียบเทียมได้ซึ่งท่านเรียกว่า ธรรมลักษณะ

ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ศิลปะ มี ๒ ประเภท ประเภทแรกคือ ศิลปะเพื่อตอบสนองความต้องการตามสัญชาตญาณ เป็นศิลปะที่ใช้ประสาทสัมผัสรับรู้ได้ทั่ว ๆ ไป เช่น ภาพวาดต่าง ๆ เป็นต้น เกี่ยวข้องกับความสวยงามของวัตถุที่ถูกตกแต่งหรือจัดแจงโดยศิลปินหรือผู้ที่มีฝีมือมีความชำนาญ ศิลปะประเภทที่สอง เป็นศิลปะเพื่อมุ่งผลต่อจิตวิญญาณ ความสวยงามอยู่ที่ผลปรากฏของศิลปะที่ก่อให้เกิดผลต่อจิตวิญญาณขึ้นได้ ดังนั้น ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ศิลปะจึงแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ศิลปะทางวัตถุ และศิลปะทางจิตวิญญาณ ศิลปะทางจิตวิญญาณนี้เป็นศิลปะที่เกี่ยวข้องกับธรรมะในพระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า พรหมจรรย์นี้มีความงาม พรหมจรรย์คือการปฏิบัติให้พ้นจากความทุกข์นี้มีความงาม งามทั้งเบื้องต้น งามทั้งท่ามกลาง และงามทั้งเบื้องปลาย ในเบื้องต้น หมายถึง ปรีชา การศึกษาเล่าเรียน เรียนพระธรรม เรียนให้รู้จริงให้งดงาม เช่น เรียนพระไตรปิฎก ถ้ารู้จริงนี้งดงามอย่างยิ่งในทางการเรียน แล้วจึงปฏิบัติให้งดงาม คือ ปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ให้ครบถ้วนบริบูรณ์นี้เรียกว่างามในท่ามกลาง แล้วงามในเบื้องปลายก็คือ ผลที่เกิดขึ้นมาจากการปฏิบัติ เป็นโลกุตตรธรรม อยู่เหนือโลก เหนือปัญหา เหนือความทุกข์โดยประการทั้งปวง ที่เรียกว่า มรรค ผล นิพพาน นั่นแหละคือความงามในเบื้องปลาย

๓.๒ ศึกษาคุณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

ปรัชญาศิลปะเป็นวิชาที่ว่าด้วยเรื่องความงามหรือเป็นวิชาที่เน้นกระบวนการศึกษาทางด้านความงาม โดยเฉพาะและคุณลักษณะของความงามนั้น มีรูปแบบเป็นเรื่องของคุณค่า ว่าคุณค่ามีลักษณะเป็นนามธรรม ในความรู้สึกแห่งคุณค่านั้น ซึ่งไม่ได้ปรากฏลักษณะทางกายภาพอย่างหนึ่งอย่างใดหรือรูปแบบใดโดยเฉพาะให้สามารถสรุปได้ชัดเจนว่านั่นคือรูปแบบของความงาม หรือรูปแบบของความงามคือสิ่งนั้นสิ่งนี้ การศึกษาความงามจำเป็นต้องใช้วิธีการ กระบวนการทางปรัชญาตามเนื้อหาสาระของสุนทรียศาสตร์ที่เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา

จากเนื้อหาของสาระของปรัชญาศิลปะที่เน้นการศึกษาเกี่ยวกับความงาม ซึ่งทุกคนต่างยอมรับว่า “ความงาม” คือสิ่งที่เป็นคุณค่าประเภทหนึ่งเช่นเดียวกับคุณค่าด้านอื่น ๆ เช่นคุณค่าด้านความดี ในการศึกษาจริยศาสตร์ (Ethics) และผลสรุปให้เกิดเป็นคุณค่าทางความงามจากสิ่งต่าง ๆ ของแต่ละคนก็ย่อมแตกต่างกันไป แม้จะแสวงหาหรือศึกษาคุณค่าของความงามจากสิ่งเดียวกันหรือวัตถุเดียวกันก็ตาม ทั้งนี้มีองค์ประกอบและตัวแปรอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น สมรรถภาพของอวัยวะรับสัมผัสของแต่ละคนที่มีความแตกต่างกัน ประสบการณ์ทางสุนทรียะที่ไม่เหมือนกัน หรือแนวความคิดความเชื่อในลัทธิที่แตกต่างกัน เป็นต้น

ความงามกับประโยชน์

พุทธทาสภิกขุได้แสดงทัศนะของท่านเกี่ยวกับเรื่องของความงามไว้ว่า ความงามคืออะไรนี้ เกือบจะไม่ต้องอธิบาย สิ่งที่เราเรียกกันว่า งาม ๆ นี้ก็รู้กันอยู่ทุกคนแล้ว แต่ควรจะรู้ลึกลงไปถึงว่าความงามเป็นสิ่งที่รู้สึกได้ตามธรรมชาติ หรือโดยสัญญาตัญญาณ ให้เป็นความรู้สึกที่เกิดเองตามธรรมชาติและรู้สึกว่างาม ข้อนี้สังเกตเห็นได้ว่า แม้แต่สัตว์เดรัจฉานมันก็ยังรู้จักค่าของความงาม หรือเลือกเอาความงาม ในการเลือกคู่เพื่อสืบพันธุ์ ก็รู้จักเลือกตัวที่งาม โดยเฉพาะสัตว์ตัวผู้จะต้องเป็นตัวที่สวยงาม ผีเสื้อจะเลือกดอกไม้ที่สวยงาม ในการที่จะดูดเอาน้ำหวานมีความงามเป็นเครื่องล่อใจ ให้สนใจให้มาหา เรียกว่าเป็นไปตามธรรมชาติ

เดี๋ยวนี้มนุษย์ก็รู้จักใช้สิ่งที่เรียกว่าความงามนั้น เป็นเครื่องมือผูกพันหรือจับขวยบุคคลอื่น ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าไปทางหยาบโลน หรือในทางเพศอย่างเดียว เป็นความงามที่ไม่เกี่ยวกับเพศก็ได้ แต่ถ้ามันมีความงดงาม ความไพเราะความน่าเลื่อมใส เป็นต้นแล้ว ก็สามารถให้ความงามนั้นเป็นเครื่องจับ ใช้คำว่าจับ จับตัวใคร จับตัวผู้ใด ให้อยู่ในอำนาจของตนได้ เช่นการจะเลื่อมใสใคร ส่วนใหญ่ก็อาศัยความงดงามของบุคคลนั้นแล้วจึงเลื่อมใส เมื่อเลื่อมใสแล้วก็เป็นาง่าย ที่จะชักจูงหรือจะพาไป

ข้อนี้ก็เห็นได้ในวงงานของพระศาสนานั่นเอง เมื่อเลื่อมใสแล้วก็สอนกันได้ การที่จะเลื่อมใสก็เพราะเห็นว่าน่าเลื่อมใส ความน่าเลื่อมใสก็คือความงาม งามในทางวัตถุก็ได้ งามในทางร่างกายก็ได้ งามในทางมรรยาทก็ได้ ความประพฤติก็ได้ หรือคุณธรรมอื่น ๆ ที่

ดีกว่าที่สูงกว่า แล้วก็เป็นความงาม เมื่อเห็นความงามนี้แล้วก็เลื่อมใส เมื่อเลื่อมใสแล้ว ก็
แล้วแต่ว่าผู้ชักจูงนั้นจะชักจูงไปในทางใด ดูเถิดว่าสิ่งที่มีความงามนั้น มีอิทธิพลอย่างไร^{๑๑}

ทัศนะเรื่องความงามของพุทธทาสภิกขุ ท่านมีความเห็นว่า ความงามนั้นมีอยู่
ตามธรรมชาติแล้ว เป็นสิ่งที่รู้จักและสัมผัสรับรู้ได้ตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นคนธรรมดา คน
ที่มีการศึกษา มีสติปัญญาหรือสัตว์ทั่วไป ซึ่งหากจะขยายความออกไปว่า ความงาม นั้น
ไม่ใช่สิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นสิ่งวิเศษที่ควรค่าแก่การสรรเสริญบูชา ก็น่าจะได้
เพราะพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า แม้แต่พืชตามธรรมชาติใช้ความงามเป็นเครื่องล่อแมลง
และความงามนั้นรู้จักและใช้กันอยู่ทุกยุคทุกสมัย

ศิลปะกับความงาม

พุทธทาสภิกขุยังได้กล่าวถึงศิลปะและความงามในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการใช้
หรือเป็นวิธีการ เช่น การใช้ชีวิตหรือการดำเนินชีวิต ถ้าการใช้หรือวิธีการที่ใช้นั้นมีผล
ออกมาเป็นความสุขไม่ก่อให้เกิดทุกข์ ก็เป็นศิลปะอย่างยิ่ง ท่านเรียกว่าศิลปะของการดำรง
ตนอยู่เหนือทุกข์หรือเหนือปัญหาทั้งปวง ข้อความที่ท่านได้กล่าวไว้มีใจความว่า ศิลปะ มี
ความงดงามอยู่ในเนื้อตัวของศิลปะ ที่ควรสนใจที่สุด หรือมีความงามอย่างสูงสุด ก็คือศิลปะ
แห่งการดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์ ถ้าใช้คำสั้น ๆ ก็ต้องพูดว่า การดำรงตนอยู่เหนือความ
ทุกข์หรือปัญหาทั้งปวง ถ้าท่านเข้าใจก็จะมองเห็นได้ทันทีว่า มันเป็นเคล็ดหรือเป็นเคล็ดลับ
ในการใช้ความงามเป็นเครื่องแก้ปัญหา หรือว่าการแก้ปัญหานั้น ก็มีเคล็ดลับหรือความ
งาม อยู่ในตัวมันเองด้วย^{๑๒}

ตามข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า พุทธทาสภิกขุมีทัศนะทางปรัชญาศิลปะที่เชื่อว่า
ความงามอยู่ที่ศิลปะ ความงามไม่ได้อยู่ที่จิตใจ และไม่ใช่เป็นสิ่งที่มียุ่แบบอุดมคติ ซึ่ง
ท่านได้กล่าวไว้ว่า มีความงามอยู่ในเนื้อตัวของศิลปะ แต่ท่านได้ขยายความต่อไปว่า เป็น
เคล็ดลับในการใช้ ซึ่งการใช้นั้นมีความงามอยู่ในตัวของมันเอง ซึ่งอาจจะหมายถึงว่าความ

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ, ฟาสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ (ตอน ๒), ธรรมโฆษณ์ เล่มที่ ๔๖.ง, เรื่องฟาสางในทาง-พุทธศิลป์, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๔๐๑-๔๑๒.

^{๑๒} อ่างแล้ว.

งามไม่ใช่อยู่ที่วัตถุหรือศิลปะ แต่ความเป็นศิลปะนั้นอยู่ที่การใช้ เมื่อใช้เป็นใช้ถูกก็แก้ปัญหาได้ นั่นเป็นศิลปะและมีความงามอยู่ที่การใช้ ตามคำกล่าวนี้ไม่ใช่หมายความว่า เป็นการใช้ศิลปะแต่เป็นศิลปะของการใช้ ความงามจึงไม่ใช่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้น หรือทำให้มีขึ้นด้วยการสร้างศิลปะหรือการใช้ศิลปะ เพราะพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า การใช้นั้นมีความงามอยู่ในตัว

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงการทำให้วัตถุให้มีความงามที่เรียกกันว่าเป็นศิลปะนั้นว่า เป็นการใช้ประโยชน์จากความงาม ด้วยเหตุที่ความงามนั้นเป็นที่ถูกใจและชอบใจของคนทั่วไป การใช้ประโยชน์จากความงามนั้น มีจุดมุ่งหมายหรือเจตนาของผู้ใช้ศิลปะนั้นแฝงอยู่ ซึ่งพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า เป็นการเปลี่ยนจากจุดมุ่งหมายเพื่อชีวิตหรือเพื่อจิตวิญญาณ ไปเป็นการสร้างแรงจูงใจหรือดึงดูดจิตใจของผู้คนให้หันไปหลงใหลกับความงามความเป็นศิลปะ เพื่อประโยชน์อื่น เช่น เพื่อขายสินค้า เป็นต้น ซึ่งในข้อนี้พุทธทาสภิกขุไม่ได้ปฏิเสธว่าการทำเช่นนั้นไม่ใช่การสร้างศิลปะ พุทธทาสภิกขุยอมรับว่ามีความเป็นศิลปะอยู่จริง แต่ท่านปฏิเสธศิลปะนั้นเมื่อมองหาประโยชน์จากมันไม่ได้ ในข้อนี้ท่านได้กล่าวไว้ว่า เมื่อมองดูกันในทางนามธรรม ทางจิตใจ และทางสติปัญญาด้วย ก็จะเห็นว่าความงดงามน่าเลื่อมใสที่สุดของมนุษย์เรา ก็คือสิ่งที่สามารถดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์ ที่นั่นมันก็เปลี่ยนเป็นจนเอามาใช้เพื่อความหลอกลวง ความเอาเปรียบผู้อื่น เพื่อได้กำไรมาก คำว่า ศิลปะเลเยกลายเป็นมีความหมายที่น่ารังเกียจ ภาษาไทยใช้รวม ๆ กัน ศิลปะบริสุทธิ์ กับศิลปะหลอกลวง แต่ภาษาฝรั่งเศสมีการแยกกันไม่ปนกัน คือมันเป็นศิลปะที่น่าเลื่อมใส ก็เรียกไปอย่างหนึ่ง ศิลปะที่หลอกลวง ของเทียม ของปลอมอย่างนี้ ก็เรียกว่าของศิลปะหลอกลวง นี้ก็ใช้ไปอีกอย่างหนึ่ง มีคำว่า artistic ศิลปะแท้ ศิลปะจริง มีคำว่า artificial หมายถึงศิลปะปลอมศิลปะเพื่อการหลอกลวง ศิลปะจริงกลายเป็นไม่ค่อยจะมีคนสนใจ หรือให้ความเคารพ มาหลงใหลในศิลปะปลอมกันเสียโดยมาก ดังนั้นมันจึงมีของที่ลวงตา พรางตา ให้หลงใหล แล้วก็หลงใหลกันไปทั้งโลกก็ว่าได้ มันก็ลดจากเรื่องทางจิตใจอันสูงสุด มาเป็นเรื่องทางวัตถุ เช่นสินค้าต่าง ๆ เป็นเรื่องของความมั่งงายหลงใหลของบุคคลผู้ซื้อหาผู้พอใจ แล้วในที่สุดกลายเป็นเรื่องกินจำเป็น กินจำเป็น หลงใหลในความสวยความงาม ความหลอกลวงนี้ มากเกินจำเป็น แล้วก็รู้จักกันแต่ในด้านวัตถุมากขึ้นทุกที อาตมาบอกแล้วว่า ยอดของศิลปะนั้น เป็นเรื่องดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์ นี่เป็นศิลปะสูงสุดในพระพุทธานุศาสน์ เรียกว่าเป็นศิลปะของชาวพุทธ ชาวพุทธที่แท้จริง จะต้องมีศิลปะในการที่ช่วยกันปลดปล่อยความทุกข์ในทางจิตทางใจ หรือปัญหาของสังคม เดียวนี้เมื่อมัน

เปลี่ยนไปเป็นเรื่องทางวัตถุ ศิลปะของชาวพุทธเลยกลายเป็นเรื่องทางวัตถุ เช่นโบสถ์สวย ๆ เจดีย์สวย ๆ พระพุทธรูปสวย ๆ เป็นต้น^{๑๓}

ข้อความที่นำมากล่าวข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนิกชนมองศิลปะว่ามี ๒ แบบ คือ ศิลปะทางวัตถุอย่างหนึ่ง กับศิลปะทางจิตวิญญาณอีกอย่างหนึ่ง และศิลปะนั้นมีจุดมุ่งหมายสองอย่าง คือ ศิลปะเพื่อความเพลิดเพลินความถูกใจชอบใจ เป็นความงามที่รู้สึกได้สัมผัสได้ทางประสาทสัมผัสรับรู้ที่เรามี คือ ทางอายตนะทั้ง ๕ อย่างหนึ่ง กับศิลปะเพื่อความงามที่สัมผัสได้ทางจิตวิญญาณอย่างหนึ่ง และพุทธศาสนิกชนได้กล่าวไว้ว่า ธรรมในพระพุทธศาสนานั้น มีความงามเป็นความงามอย่างยิ่งทั้งในส่วนเบื้องต้นท่ามกลาง และเบื้องปลาย ด้วยเหตุที่ธรรมนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อชีวิตและจิตวิญญาณของมนุษย์ ซึ่งพุทธศาสนิกชนได้กล่าวไว้อีกตอนหนึ่งว่า “นี่จะพูดถึงที่เรียกว่า ศิลปะ ที่เกี่ยวกับธรรมะในพระพุทธศาสนาของเรา ดังที่มีปรากฏอยู่ในพระบาลี แล้วก็เป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้าเอง ท่านตรัสว่า พรหมจรรย์นี้มีความงาม พรหมจรรย์ การปฏิบัติดับทุกข์นี้มีความงาม งามทั้งเบื้องต้น งามทั้งท่ามกลาง และงามทั้งเบื้องปลาย งามเบื้องต้น งามท่ามกลาง งามเบื้องปลาย “ท่านจงประกาศพรหมจรรย์ให้สมกับที่ว่า พรหมจรรย์นี้มีความงามเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย” ในเบื้องต้นเราหมายถึงปริยัติ การศึกษาเล่าเรียน เรียนพระธรรม เรียนให้รู้จริงในสิ่งต่าง ๆ เช่นเรียนพระไตรปิฎก ถ้ารู้จริงนี่งามอย่างยิ่ง ในทางของการเรียน แล้วก็จึงปฏิบัติให้ต่าง ๆ คือปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ให้ครบถ้วนบริบูรณ์นี้เรียกว่างามในท่ามกลาง แล้วงามในเบื้องปลายก็คือ ผลที่เกิดขึ้นมาจากการปฏิบัติ เป็นโลกุตระธรรม อยู่เหนือโลก เหนือปัญหา เหนือความทุกข์ ถึงขนาดอยู่เหนือโลก เหนือปัญหา เหนือความทุกข์ และจะไม่ให้งามได้อย่างไร แล้วมันจะมีงามอะไรไหนจะงามยิ่งไปกว่า อยู่เหนือโลก เหนือความทุกข์เหนือปัญหา โดยประการทั้งปวง ที่เรียกว่ามรรค ผล นิพพาน นั่นแหละงามในเบื้องปลาย

งามในเบื้องต้น คือปริยัติ เรียนพระไตรปิฎกกันก็แล้วกัน พระสูตรตันตะ วินัย และอภิธรรม แล้วงามตรงกลาง ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา แล้วงามในที่สุดก็คือ มรรค ผล นิพพาน มันจะรู้สึกงามแต่ผู้ที่มีจิตใจ หรือมีตาทางปัญญาทางจิตใจ จึงจะมองเห็นว่ามีความงามอย่างไร ต้องครบถ้วน ต้องงามครบถ้วนทั้งเบื้องต้น ทั้งท่ามกลาง ทั้งเบื้องปลาย ถ้าไม่งามทั้ง

^{๑๓} อ่างแล้ว.

๓ สถานแล้ว ยังไม่เชื่อว่าบริสุทธิ์ บริบูรณ์ ลึนเชิง ไม่หมดจดลึนเชิง ไม่เต็มเปี่ยมลึนเชิง มันครึ่ง ๆ กลาง ๆ ต้องให้งามทั้งเบื้องต้นท่ามกลาง และเบื้องปลาย จึงจะเรียกว่าบริสุทธิ์ บริบูรณ์ลึนเชิง

ดังนั้น พุทธบริษัทแท้จริงต้องมีความงาม พุทธบริษัทแท้จริงต้องมีความงาม ในการเล่าเรียน ในการศึกษา ในการปฏิบัติ หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็ได้คือเอาประโยชน์เป็นหลัก ก็พูดว่า ประโยชน์ในทวิสุธรรม คือเห็น ๆ กันอยู่อย่างคนธรรมดา นี่ก็งาม แล้วที่สูงเหนือไปกว่าธรรมดา ที่คนธรรมดาไม่เห็น แต่คนมีปัญญาองเห็น นี่ก็งาม แล้วก็งามสูงสุด งามสูงสุด คือถึงการ-บรรลุมรรค ผล นิพพาน นั่นก็เป็นความงามอันสุดท้าย

พูดกันภาษาธรรมดาก็งาม พูดกันภาษาพิเศษก็งาม แล้วก็พูดถึงระดับสุดท้าย สูงสุด ไม่มีอะไรจะเหนือไปกว่านั้นอีก มันก็งาม ต้องเป็นอย่างนั้น อย่างอยู่อย่างชาวโลก ทำมาหากินไม่ยากไม่จน อยู่กันสบาย นี่ก็งาม แล้วก็มีคุณธรรมพอตัว นี่ก็งาม แล้วก็ดับทุกข์ ลึนเชิงไม่มีเหลือ นี่ก็งาม ถ้าเกี่ยวกับธรรมะความงามมันมีอยู่อย่างนี้

จากปัญหาที่ว่าในโลกนี้เจริญไปในทางวัตถุ หลงไปในทางวัตถุมากขึ้น ๆ มันก็เลยเปลี่ยนความหมายของความงาม ความงามเปลี่ยนความหมาย หรือว่ามนุษย์เปลี่ยนความหมายของความงาม ก็ตามใจ แล้วแต่จะพูด ความงามมันไปอยู่ที่วัตถุ ไปอยู่ที่สิ่งส่งเสริมกิเลส แต่ก่อนนี้ความงามแท้จริงอยู่ที่หมดกิเลส ชนะกิเลส เดียวนี้เรามีความงามกันที่สิ่งเสริมกิเลส เป็นเหยื่อของกิเลส ความสวยงามทาง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ มางามกันอยู่ที่นี่ นี่ก็หมายความว่า แทนที่จะใช้ศิลปะยกตนให้สูงเหนือกิเลส มันกลายเป็นใช้ศิลปะ ในการกดตัวเอง ดึงตัวเองลงไปทางต่ำ ทำให้โลกนี้มันจมอยู่ภายใต้เหยื่อของกิเลส ที่เรียกว่า กาม ตกอยู่ใต้อำนาจของกาม อันเป็นเหตุให้เกิดวิกฤตการณ์คือความยุ่งยากสับสนทนทุกข์ ทรมานนานาประการ แล้วยิ่งเป็นที่ลุ่มหลงกันมากขึ้น ความงามในทางเหยื่อของกิเลส ส่งเสริมกิเลส กำลังเป็นที่ลุ่มหลงกันมากขึ้น ๆ ในโลกนี้ ทั้งโลกก็ว่าได้ แล้วพุทธบริษัทก็พลอยติดหางกับเขาด้วย พุทธบริษัทที่เคยมีอะไรเป็นของตน ก็พลอยลุ่มหลงติดพ่วงเข้าไปในความหลงผิดเหล่านี้ด้วย นี่เรียกว่า ศิลปะปลอมกำลังชนะศิลปะแท้ ศิลปะสกปรกกำลังชนะศิลปะสะอาด ศิลปะที่ส่งเสริมความทุกข์กำลังชนะศิลปะที่จะดับทุกข์ เป็นที่น่าเวทนาสงสารอย่างไร ขอให้ท่านทั้งหลายลองคิดดู ศิลปะปลอมกำลังระบอบ เจริญรุ่งเรืองในโลก ยกตัวอย่างให้ง่ายซึ่งเด็ก ๆ ก็เข้าใจได้ว่า เดียวนี้จะทำกับข้าวให้อร่อยก็ใส่ผงชูรสกันมาก ๆ แล้วก็อร่อยเพราะผงชูรส แม่ครัวเกือบจะแกลงให้อร่อยโดยไม่ต้องใส่ผงชูรสไม่ได้เสียแล้ว

เมื่อก่อนนี้เขาไม่ต้องใส่ผงชูรส ก็ทำให้แกงกับนั้นอร่อยได้ เดียวนี้มันจะทำไม่ได้เสียแล้ว เพราะมันลืมน้ำมัน สูญหายไป จนต้องใช้ศิลปะลวง คือผงชูรส แล้วหมอบอกเขาก็กำลังบอกว่า มันอันตราย นี่เราไม่ค่อยจะดูกันให้ดี ๆ ว่า ศิลปะหลอกลวงกำลังครอบงำศิลปะบริสุทธิ์ แล้วมนุษย์ก็จะต้องจมลงในกองทุกข์มากขึ้นไปกว่าเดิม

การปฏิบัติ ก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงสอนไว้ ให้ความบริสุทธิ์ได้จริง ดับกิเลสได้จริง ดับทุกข์ได้จริง อย่าปฏิบัติให้เป็นสีลัพพตปรามาส คือมีความโง่เขลาว่างาย ปฏิบัติกันอย่างงมงายไม่ซุกดกลากิเลสเลย แต่ส่งเสริมความงมงาย^{๑๔}

ตามข้อความที่ยกมากล่าวข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชน ต้องการให้ผู้ที่ใช้ศิลปะและผู้บริโภคศิลปะแยกแยะให้ออกว่าเป็นศิลปะแบบไหน มีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไร โดยเฉพาะสังคมชาวพุทธนั้น ให้ความสำคัญกับศิลปะแบบไหน การแยกแยะและให้ความสำคัญกับศิลปะดังกล่าว เป็นการให้คุณค่าแก่ศิลปะ ซึ่งพุทธศาสนิกชนมีความเห็นว่าเป็นศิลปะเพื่อจิตวิญญาณมีคุณค่ามากกว่าศิลปะเพื่อสนองอารมณ์ความรู้สึกพอใจชอบใจในสิ่งสวยงาม

ศิลปะแท้ศิลปะเทียม

ตามทัศนะของพุทธศาสนิกชนท่านมีความเห็นว่า ศิลปะที่ให้ผลเป็นความรู้สึกว่างาม ไพเราะ ถูกอกถูกใจ สร้างความชอบอกชอบใจนั้น เป็นศิลปะก็จริงอยู่ และศิลปินผู้มีความรู้ความสามารถย่อมสร้างศิลปะให้เป็นที่ถูกใจชอบใจให้คนหลงใหลได้จริง ไม่ว่าจะใช้ความรู้ความสามารถทางวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์ หรือใช้เครื่องมืออะไรสร้างขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังเป็นของเทียมไม่ใช่ของจริง คุณค่าที่ได้ก็เป็นคุณค่าเทียมไม่ใช่คุณค่าที่แท้จริง เพราะศิลปะนั้นไปเกี่ยวข้องกับความรู้สึกพอใจชอบใจ เพื่อให้เกิดความสุขใจตามใจที่ชอบที่เกิดขึ้นเพียงชั่วครู่ชั่วคราวก็หายไปแล้ว จึงจัดเป็นสิ่งที่มีความค่าที่แท้จริงไม่ได้ สิ่งที่มีความค่าที่แท้จริงย่อมต้องไม่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย ไม่ได้สูงค่าขึ้นหรือลดค่าลงตามความรู้สึกพอใจชอบใจของใคร คุณค่าของศิลปะในข้อนี้พุทธศาสนิกชนมุ่งหมายเอาผลของศิลปะที่ให้ความสุขสงบแต่จิตวิญญาณ ตามคำกล่าวของท่านที่ว่า ความมุ่งหมายที่แท้จริงของศิลปะ

^{๑๔} อ่างแก้ว

บริสุทธิ^{๑๕} นั้น หมายความว่า ต้องการจะตั้งจิต หรือพรากจิตของผู้เห็นศิลปะนั้น ออกมาจาก ความวุ่นด้วยตัวกู ของกู ให้มาว่าง. เหมือนที่เราเห็นศิลปะที่สวยงาม, ที่บริสุทธิ^{๑๕} นี้เราก็กลิ้ม เรื่องวุ่นวายใจทางบ้านช่อง ทางกิจการงานได้ เพราะศิลปะนี้ดึงดูดใจมายึดเอาไว้หมด แล้ว ศิลปะนั้นเองก็ไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตัวกู ของกู ศิลปะนั้นจึงมีค่าสูงสุด มีค่าเท่ากับธรรมะ. ศิลปะคือธรรมะ ธรรมะคือศิลปะไป; แต่ว่าเป็นธรรมะที่แสดงออกในรูปของวัตถุศิลปะ จึงนำ บุปผา. แต่เดี๋ยวนี้ศิลปะเหล่านั้น มันเปื้อนไปด้วย “น้ำมันผี” จากกะโหลกผีที่กล่าวแล้วนั้นไป หมด; มันกลายเป็นเครื่องมือของภูตผีปีศาจ เพื่อแสดงสิ่งลามกอนาจาร. เมื่อมนุษย์ไม่มี จิตใจเป็นอิสระแก่ตัว เพราะเปื้อนไปด้วยน้ำมันผีเหล่านี้ แล้วก็สามารถอ้างอิงด้วยเหตุผลเป็น คຸ່งเป็นแควทีเดียว ในการที่จะเอาสิ่งลามกอนาจารมาเป็นศิลปะ; ศิลปะจึงมีแต่ประเภทรูป เปลือยในหมู่นักผู้ตกอยู่ในอำนาจของภูตผีปีศาจเหล่านี้. ทุกชิ้นล้วนแต่ให้เกิดความรู้สึกว่าตัว กู ของกู กลุ่มไปหมด แล้วก็กำลังนิยมว่ารูปเปลือยเท่านั้นเป็นศิลปะของเขา. ศิลปะบริสุทธิ^{๑๕} นั้นหายไปไหน? มันหายไป ก็เพราะว่าเดี๋ยวนี้ตลาดที่ต้องการศิลปะนั้น มันมีแต่คนที่เปื้อนไป ด้วย “น้ำมันผี” อย่างที่กล่าวมาแล้วมอมแมมไปทั้งนั้น; ศิลปะของโลกจึงเหไปในทางที่ ก่อให้เกิดกามราคะ หรือตัวตนที่เป็นไปในทางกามราคะ “เป็นตัวกู เป็นของกู” ยิ่งขึ้นไป เป็น ศิลปะทำลายโลก ไม่ใช่ศิลปะที่จะผดุงโลกนี้ให้คงงาม อย่างนี้เป็นต้น^{๑๕}

คุณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ^{๑๕} นั้น ท่านมิได้มุ่งหมายถึงคุณค่า คือความงาม เพราะความงามในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ^{๑๕} นั้น ความงามสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ ความมีประโยชน์ ความสำเร็จประโยชน์ และการใช้ประโยชน์ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าความเพียงเหตุ ที่ว่าผู้มีฝีมือและมีความสามารถสามารถทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้คงงามนำดูแล้วสรุปว่า สิ่งนั้น สวยงามเป็นศิลปะ แต่คุณค่าของศิลปะนั้นพุทธทาสมุ่งหมายไปที่ผลของศิลปะนั้น คือ เพื่อ อะไร ก่อให้เกิดผลอะไร มากกว่าความสวยความงาม หรืออาจจะกล่าวว่า สวยงามนั้นเพื่อ อะไร ได้ประโยชน์อะไร ใครได้ประโยชน์

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, ธรรมโฆษณ เล่มที่ ๑๘, เรื่อง จุดหมายปลายทางของจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๑๖๑-๑๖๔.

พุทธทาสภิกขุ ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ศิลปะนั้นเป็นศิลปะเพื่อชีวิต ไม่ใช่ศิลปะเพื่อศิลปะหรือเพื่อตัวมันเอง การมีอยู่ประกอบด้วยธรรมะนั้นเป็นศิลปะอย่างยิ่ง ถ้าเรามีจิตใจเป็นศิลปินแล้วจะดูธรรมะเป็นศิลปะได้ และจะหลงใหลได้มากเหมือนกัน เพราะว่าถ้าใครเข้าใจตัวธรรมะ หรือการปฏิบัติธรรมชนิดที่น่าอัศจรรย์ที่สุด คือที่เปลี่ยนจิตใจของคนเราจากสภาพที่ไม่งดงาม ให้มาสู่สภาพที่งดงาม เกิดความประทับใจ ถ้าเราครองชีวิตอยู่ตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้วย่อมกล่าวได้ว่ามีชีวิตอย่างศิลปะที่แท้จริง คือศิลปะแห่งการครองชีวิตชนิดที่ทำทลายต่อความทุกข์ได้ เพราะคำว่าศิลปะมีความหมายอย่างกว้างขวาง ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีอยู่ส่วนหนึ่งซึ่งส่วแนวของศิลปะ เราอาจสนใจในฐานะที่เป็นศิลปะ จึงเกิดมีคำว่า Buddhist Art of Life ขึ้น^{๑๖}

พุทธทาสภิกขุได้แสดงทัศนะไว้ว่า คุณค่าของศิลปะนั้นต้องตั้งจิต หรือพรากจิตของผู้เห็นศิลปะนั้นออกมาจากความเป็นตัวกู้อย่างเดียวให้มีสู่สภาวะความเป็นจิตว่าง เพราะเมื่อเราเห็นศิลปะที่สวยงาม ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียน ภาพแกะสลัก ภาพปั้นหรือดนตรีอะไรก็ตามที่เป็นศิลปะบริสุทธิ์ เมื่อเราเข้าถึงคุณค่าของสิ่งเหล่านี้แล้วจะทำให้เราสามารถระงับความทุกข์ ความกระวนกระวายได้ ศิลปะเหล่านี้จึงถือว่าเป็นศิลปะที่มีคุณค่าในตัวของมันเองที่จะโน้มน้าวจิตใจของบุคคลได้ หรือแม้กระทั่งนำไปสู่ความไม่เห็นแก่ตัวดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

^{๑๖} พุทธทาสภิกขุ, พุทธกิจจริยธรรม, ธรรมโฆษณ เล่มที่ ๑๘, เรื่อง แนวสังเขปทั่วไปเกี่ยวกับจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕-๑๖,

๓.๓ ศึกษาเกณฑ์การตัดสินทางปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

เกณฑ์การตัดสินทางศิลปะเป็นวิธีการทางปรัชญาเพื่อยืนยันแนวความคิดทางปรัชญาศิลปะว่าใช้อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินเมื่อเห็นว่า คุณค่าเป็นสิ่งที่มียุ่จริงที่วัตถุจะใช้ อะไรเป็นเกณฑ์วัดคุณค่านั้น หรือเมื่อเห็นว่าคุณค่าอยู่ที่จิตวิญญาณแล้วใช้อะไรเป็นเกณฑ์ เป็นเครื่องมือวัดหรือตัดสินว่าสิ่งนั้นเป็นศิลปะมีคุณค่ามากหรือน้อย และจะอธิบายให้ เหตุผลว่าอย่างไร

ศิลปะคือธรรมะ

พุทธทาสภิกขุมีความเห็นว่า ศิลปะนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อพรากจิตออกจากความ วุ่นวายและศิลปะมีผลทำให้จิตวิญญาณสงบเย็นได้ ตามทัศนะที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า ความ มุ่งหมายที่แท้จริงของศิลปะบริสุทธิ์นั้น หมายความว่า ต้องการจะดึงจิต หรือพรากจิตของผู้ เห็นศิลปะนั้น ออกมาจากความวุ่นด้วยตัวกู ของกู ให้มาว่าง เหมือนที่เราเห็นศิลปะที่ สวยงาม ที่บริสุทธิ์นี้เราก็ลืมเรื่องวุ่นวายใจทางบ้านช่อง ทางกิจการงานได้ เพราะศิลปะนี้ ดึงดูดใจมายึดเอาไว้หมด แล้วศิลปะนั่นเองก็ไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตัวกู ของกู ศิลปะนั้น จึงมีค่าสูงสุด มีค่าเท่ากับธรรมะ ศิลปะคือธรรมะ ธรรมะคือศิลปะไป แต่ว่าเป็นธรรมะที่ แสดงออกในรูปของวัตถุศิลปะ จึงน่าบูชา แต่เดี๋ยวนี้ศิลปะเหล่านั้น มันเปื้อนไปด้วย “น้ำมัน ฝี” จากกะโหลกฝีที่กล่าวแล้วนั้นไปหมด มันกลายเป็นเครื่องมือของภูตผีปีศาจ เพื่อแสดง สิ่งลามกอนาจาร เมื่อมนุษย์ไม่มีจิตใจเป็นอิสระแก่ตัว เพราะเปื้อนไปด้วยน้ำมันฝีเหล่านี้ แล้วก็สามารถอ้างอิงด้วยเหตุผลเป็นคั้งเป็นแควทีเดียว ในการที่จะเอาสิ่งลามกอนาจารมา เป็นศิลปะ ศิลปะจึงมีแต่ประเภทรูปเปลือยในหมู่มนุษย์ตกอยู่ในอำนาจของภูตผีปีศาจเหล่านี้ ทุกชั้นล้วนแต่ให้เกิดความรู้สึกว่าตัวกู ของกู กลุ้มไปหมด แล้วก็กำลังนิยมว่ารูปเปลือย เท่านั้นเป็นศิลปะของเขา ศิลปะบริสุทธิ์นั้นหายไปไหน? มันหายไป ก็เพราะว่าเดี๋ยวนี้ตลาดที่ ต้องการศิลปะนั้น มันมีแต่คนที่เปื้อนไปด้วย “น้ำมันฝี” อย่างที่กล่าวมาแล้วมอมแมมไป ทั้งนั้น ศิลปะของโลกจึงเสไปในทางที่ก่อให้เกิดกามราคะ หรือตัวตนที่เป็นไปในทางกามราคะ

“เป็นตัวกู เป็นของกู” ยิ่งขึ้นไป เป็นศิลปะทำลายโลก ไม่ใช่ศิลปะที่จะผดุงโลกนี้ให้คงงาม
 อย่างนี้เป็นต้น^{๑๗}

ศิลปะเพื่อสันติสุข

พุทธทาสภิกขุได้แสดงทัศนะว่า ภาพจะเป็นภาพเขียน ภาพแกะสลัก หรือภาพ
 ปั้นอะไรก็ตาม แม้แต่ภาพวิว ภาพอะไรก็สุดแท้ ถ้าจะเป็นศิลปะบริสุทธิ์ เป็นตัวเดียวกับ
 ธรรมชาติแล้ว มันต้องระงับความรู้สึกยึดมั่นว่าตัวกู ของกูได้เหมือนกัน เมื่อเราเห็นวิวสวย ๆ
 อย่างนี้ เราก็ลืมความยึดมั่นว่าตัวกู ของกู เพลินไปด้วยวิวสวย ๆ ที่ชายทะเล ที่ภูเขา อย่างนี้
 นี่มันเป็นศิลปะ แม้จะเป็นศิลปะของธรรมชาติ หรือเมื่อเราเอามาเขียนประดับฝาบ้าน มันก็
 เป็นศิลปะบริสุทธิ์ที่นำไปสู่ความว่าง แต่ว่าศิลปะอย่างนี้มันหมดไป ๆ ตามความที่ “น้ำมันผี”
 มันเปื้อนคนในโลกมากขึ้น อาตมาจะยกตัวอย่างง่าย ๆ ว่าที่เมืองชายทะเลสำหรับตาก
 อากาศต่างประเทศแห่งหนึ่งที่มีชื่อเสียงในยุโรป : ที่ตากอากาศชายทะเลแห่งนั้น เมื่อ ๒๐ ปี
 ก่อนเขาเขียนภาพโปสเตอร์ด้วยภาพวิว ที่นั่นสวยที่สุด โฆษณาไปตามจังหวัดต่าง ๆ ให้ชวน
 คนไปตากอากาศที่นั่น เพื่อเก็บเงิน เพื่อได้ประโยชน์ แล้วต่อมาไม่กี่ปีภาพอย่างนั้นไร้
 ความหมายในการโฆษณา จึงเอาภาพชาตินิยม เช่นเรือรบที่มีชื่ออย่างเดียวกับสถานที่ตาก
 อากาศนั้นเป็นภาพโฆษณา อาศัยความรู้สึกตัวกู ของกูทางชาตินิยม มายั่วคนให้ไปตาก
 อากาศที่นั่น ที่นี้ไม่กี่ปีต่อมาภาพเรือรบที่ปลุกความรู้สึกทางชาตินิยมก็ใช้ไม่ได้อีกแล้ว ต้องใช้
 ภาพหญิงในชุด bikini เป็นฝูง ๆ ในท่าทางที่ลามกอนาจาร มาโฆษณาให้คนไปตากอากาศที่
 นั้น นี่ชั่ว ๑๕ ปีเท่านั้นมันก็เปลี่ยนแปลงมากอย่างนี้ นี่เป็นเครื่องวัดว่าจิตใจของคนเราเป็น
 อย่างไร และสิ่งที่เรียกว่าศิลปะนั้น จะเป็นเครื่องสนับสนุนสันติภาพทางจิตใจ หรือทางสังคม
 หรือไม่ หรือสนับสนุนอะไรกันแน่^{๑๘}

^{๑๗} พุทธทาสภิกขุ, พุทธทาสภิกขุ, พุทธทาสภิกขุ, พุทธทาสภิกขุ, ธรรมโฆษณ์ เล่มที่ ๑๘, เรื่อง จุดหมายปลายทางของ
 จริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๑๖๑-๑๖๔.

^{๑๘} อ่างแล้ว.

ศิลปะเพื่อความสงบระงับ

พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า แม้ที่สุดแต่ดนตรี ซึ่งก็ถือว่าเป็นแขนงหนึ่งของศิลปะ ถ้านักร้องก็ยังสามารถจะดึงดูดจิตใจให้ห่างจากตัวกู ของกู ได้เหมือนกัน เพลินไปในทางดนตรีนั้น แต่อย่าเพิ่งเข้าใจว่าเป็นการบรรลุมรรค ผล นิพพาน แต่เพิ่งเข้าใจว่าเป็นอุบายอันหนึ่งที่จะหยุดความรู้สึกว่า ตัวกู ของกู อันเดือดพล่านเสียได้ โมโหใครมา ฟังดนตรีก็หายหรือกำหนดในทางกาม ฟังดนตรีบริสุทธิ์อีกแบบหนึ่งก็หายกำหนดในทางกาม อย่างนี้เป็นต้น ดนตรีบริสุทธิ์ยังช่วยได้ในทางที่จะระงับความทุกข์ หรือความรู้สึกที่เป็นตัวกู ของกู แต่เดี๋ยวนี้มีดนตรีประเภท Rock and Roll หรืออะไรทำนองนั้น ซึ่งแม้แต่เพียงชื่อก็ไม่น่าเอามาเอ่ยถึงเลย มันก็เป็นดนตรีสำหรับจิตใจที่เปื้อนด้วย “น้ำมันผี” อย่างที่ว่ามาแล้วนั่นเอง แทนที่จะเป็นดนตรีชนิดนำมาสู่ความเยือกเย็น สงบจากตัวกู ของกู มันก็สร้างความร้อนในเรื่องตัวกู ของกู มากขึ้น โลกเรามัวเมาด้วยดนตรีอย่างนี้ยิ่งขึ้นไปอีกแล้ว ก็เป็นโลกที่เปื้อนด้วย “น้ำมันผี” หรือเป็นโลกของภูตผีปีศาจมากขึ้นเท่านั้นเอง เหมือนอย่างที่อาตมากล่าวในวันก่อนนั้นว่า ดนตรีชนิด ๘๐ % คือเพลงไทยสากลที่มีเนื้อร้องเหมาะสำหรับหญิงโสเภณีปะเหลาะผู้ชาย หรือผู้ชายปะเหลาะโสเภณี ซึ่งส่งกันอยู่ประมาณ ๘๐% ของเพลงไทยสากลทั้งหมดนั้น เพลงเหล่านี้ไม่ช่วยระงับความร้อนในทางยึดมั่นว่า ตัวกู ของกู แต่กลับส่งเสริม ถ้าเราลองไปฟังเพลงไทยแท้ ๆ แต่โบราณนั้น มันตรงกันข้าม หรือแม้เพลงไทยโบราณนั้นบางเพลงที่พูดถึงความรัก พูดถึงความรู้สึกระหว่างเพศอย่างนี้ ก็ยังเยือกเย็นอยู่นั่นเอง ไม่ร้อนระอุเหมือนอย่างเพลงไทยชนิด ๘๐% อย่างว่า แล้วเรายังจะเห็นว่าแม้ในบทขับ บทร้อง ในเรื่อง เสภาขุนช้าง ขุนแผนบางตอน ซึ่งพาดพิงการกระทำหรือความรู้สึกระหว่างเพศอยู่มาก แต่ก็ยังไม่ให้ผลเท่ากับเพลงชนิด ๘๐% นี้เลย นี่คือวัฒนธรรมอันสูงส่งของพุทธบริษัทชาวไทยเราที่เคยมีมาแต่ดั้งเดิม แล้วกำลังแปรเปลี่ยนไปหมด หมายความว่า เมื่อจิตใจแปรเปลี่ยนไปด้วยน้ำมันผีนี้ แล้วสิ่งเหล่านี้ก็ถูกดัดแปลงหันเหไปหมด จนมาสู่ความเหมาะสมแก่ความรู้สึกที่ว่าเป็นจิตใจที่เปื้อนด้วยน้ำมันผีนั่นเอง เราจะได้เห็นคนบางคน มัวเมา ตี๋มด่าในเพลงชนิด ๘๐% นี้ เป็นหญิงสาวชนิดที่เปิดเพลง ๘๐% เกี่ยวตัวเอง ให้วิทยุช่วยเกี่ยวตัวเอง แล้วก็สบายอกสบายใจไปด้วยความรู้สึกที่เป็น “ตัวกู ของกู” เหล่านี้ แล้วจริยธรรมของโลกเรา นี้ หรือของประเทศไทยเราก็คงตาม จะเป็นไปอย่างน่าชื่นใจได้อย่างไร เพราะมันแปรเปลี่ยนไปด้วยสิ่งที่เรียกว่า “น้ำมันผี” ไปเสียหมด^{๑๙}

^{๑๙} อ่างแล้ว

ศิลปะส่งเสริมบรรณธรรม

พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า ทั้งหมดที่พูดไปนี้ไม่ใช่เพื่ออะไรอื่นเลย นอกจากเพื่อให้เข้าใจคำว่า “ว่าง” กับคำว่า “วุ่น” และให้เข้าใจว่าสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมตัวเราอยู่ในยุคนี้มันไม่ส่งเสริมความว่างเสียเลย มันเพิ่มหนทางหรือลู่ทางที่จะวุ่นนี้มากขึ้น มันเพิ่มความยุ่งยากลำบากเท่าภูเขาเลากาให้แก่องค์กร หรือสถาบันที่มีหน้าที่คุ้มครองสงวนจริยธรรม รับผิดชอบในด้านจริยธรรม เช่นกระทรวงศึกษาธิการเราเป็นต้น และมันก็ไม่พ้นใคร ก็คือมือของครูบาอาจารย์ทั้งหลายนั่นเอง นี่มันเป็นอุปสรรคศัตรูแก่เราอย่างไร เราควรจะรู้จักมันไว้ในฐานะที่มันเป็นอุปสรรคศัตรูอย่างไร

ถ้ามาดูที่วรรณคดี ก็จะพบอย่างเดียวกันอีก วรรณคดีที่ไพเราะอย่างบริสุทธิ์แล้ว ก็ต้องหยุดความรู้สึกเดือดพล่านของตัวกู ของกู ลงได้ เราลองเปรียบเทียบว่า ถ้าเราอ่านวรรณคดีเรื่อง “ขุนช้างขุนแผน” กับอ่าน “ปฐมสมโพธิ” อย่างนี้มันต่างกันอย่างไร วรรณคดีไหนเร้าตัวกู ของกู ให้พล่านขึ้นมา วรรณคดีไหนทำให้ตัวกู ของกู เยือกเย็น สงบลงไป แต่แล้วใครชอบอ่านหนังสือปฐมสมโพธิยิ่งกว่าเรื่องขุนช้างขุนแผน หรือถ้าเปรียบเทียบเรื่อง “นิราศนรินทร์” นี่มันเป็นอย่างไรบ้าง ครูบาอาจารย์ที่เป็นสุภาพสตรียังสาวอยู่ เมื่อต้องอธิบายบทโคลงนิราศนรินทร์บางบทแล้ว ก็แทบไม่รู้ว่าจะทำหน้าทำตาอย่างไร รู้สึกกันอยู่เต็มที่แล้ว กระมิดกระเมี้ยนอย่างนี้แล้วมันยังไม่พอ เพราะว่าวรรณคดีชนิดนั้น มันเร้าความรู้สึกที่เป็นตัวกู ของกู และเป็นไปทำนองกามราคะ ทั้งแก่ฝ่ายครูและฝ่ายศิษย์ มันจึงทำความร้อนเร้าระอุยุ่งยากลำบากขึ้นมา นี่เพื่อเปรียบเทียบว่า ขณะนั้นไม่ว่างเสียแล้วทั้งครูและทั้งศิษย์ ควรจะมีวรรณคดีชนิดที่ทำให้ว่างจากความรู้สึกว่าตัวกู หรือของกู หรือให้มันสงบเย็นลงไปอยู่เสมอได้ เราก็จะได้รับประโยชน์มากมาย โดยไม่ต้องลงทุนมาก คือเราไม่สร้างสิ่งซึ่งเป็นอุปสรรคศัตรูของจริยธรรมขึ้นมา ไม่ทำให้เกิดอาการรวนเรหรือพังทลายแก่จริยธรรมขึ้นมา^{๒๐}

พุทธทาสภิกขุมีความเห็นว่า ศิลปะที่ให้ผลเป็นความรู้สึกว่างาม ไพเราะ ถูกอกถูกใจ สร้างความชอบอกชอบใจนั้น เป็นของเทียมไม่ใช่ของจริง เป็นคุณค่าเทียมไม่ใช่คุณค่าที่แท้จริง เพราะความรู้สึกพอใจชอบใจนั้นเกิดขึ้นเพียงชั่วครู่ชั่วคราวก็หายไปแล้ว หรือนิยมชมชอบกันเพียงสมัยหนึ่ง อีกสมัยหนึ่งก็หมดยุคหมดสมัยไปแล้ว สิ่งที่สร้างความพึงพอใจชอบใจนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไป ไม่ได้คงอยู่มีอยู่ตลอดไป จึงจัดเป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่

^{๒๐} อ่างแล้ว.

แท้จริงไม่ได้ ดังนั้น จึงถือเอาความรู้สึกชอบใจถูกใจเป็นเกณฑ์ไม่ได้ เพราะสิ่งที่ถือเอาเป็นเกณฑ์ได้นั้น ต้องมีความจริงในตัวของมันเพื่อใช้สำหรับวัดคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ได้เมื่อสิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย เกณฑ์ตัดสินจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยด้วยไม่ได้ เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นเกณฑ์การตัดสินก็ไม่ใช่ว่าความจริงที่จะใช้ตัดสินอะไรได้ ความจริงจึงเป็นเกณฑ์มาตรฐานสำหรับตัดสินคุณค่าของศิลปะ ในข้อนี้พุทธทาสภิกขุมุ่งหมายเอาผลของศิลปะที่ให้ความสุขสงบแต่จิตวิญญาณ ตามคำกล่าวของท่านที่ว่า การรับผลของการปฏิบัติ ก็ต้องถูกต้อง ให้ได้รับผลชนิดที่ควรจะได้รับ อย่าให้ได้รับผลเป็นความสุขสนุกสนานแบบกิเลส แต่ให้ได้รับผลเป็นการบรรเทาภิเลส แล้ว รับผลเป็นสันติภูมิ รู้สึกอยู่ด้วยตนเองจริง ๆ ว่ามีผลเกิดขึ้นอย่างนี้ ๆ นี้เป็นสันติภูมิ อย่างที่อาตมาบอกว่าเมื่อรอยกมือไหว้ตัวเองได้เมื่อนั้นเป็นสวรรค์ เมื่อไรเกลียดน้ำหน้าตัวเองเมื่อนั้นเป็นนรก คิดดูเถอะ นี่คือนิยามที่รู้จักได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามบุคคลอื่น แล้วก็ที่นี่แล้วก็เดี๋ยวนี้แหละ นี่ เป็นอภิลิโก ไหว้ตัวเองได้เมื่อไรที่ไหน มัน ก็เป็นสวรรค์แท้ที่นั่นและเมื่อนั้น เกลียดตัวเอง เต็มไปด้วยบาปเมื่อไร ก็เป็นนรกที่นั่นและเดี๋ยวนั้น นี้เรียกว่า การรับผลมันก็ต้องเป็นของที่ถูกต้อง เป็นของจริง ไม่ใช่ของหลอกลวง ไม่ได้หลงเอาของหลอกลวงเอามาเป็นผลว่าเป็นของจริง ซึ่งกำลังเป็นกันอยู่มาก ปราบปรามผลชนิดที่มลาย ทำบุญให้ถูกลอตเตอรี่ อย่างนี้มันคนละเรื่องกัน มันจะต้องเข้าใจกันเสียใหม่ว่า เรื่องดับทุกข์ก็เป็นเรื่องดับทุกข์ ถูกลอตเตอรี่นั้นมันเป็นเรื่องของกิเลส เป็นเรื่องความต้องการของกิเลส มันจะเอาไปเพิ่มความทุกข์

การเผยแผ่ ก็ต้องให้เป็นการเผยแผ่ที่ถูกต้องจริง ๆ อย่างมลาย อย่าเอาสิ่งมลายไปสอน อย่าสอนอย่างมลาย อย่าสอนให้เกิดผลเป็นความมมลายขึ้นมา การเผยแผ่ต้องเผยแผ่สิ่งที่มันดับทุกข์ได้ แล้วก็เห็นได้ด้วยตนเองว่าดับทุกข์ได้ แล้วก็ที่นี่และเดี๋ยวนี้ นี้เรียกว่าเป็นการเผยแผ่ที่ถูกต้องตามพระพุทธรประสงค์ ไม่หลอกลวงใคร

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงศิลปะไว้ในธรรมบรรยายเรื่อง ฟ้ำสาางในทางศิลปะ^{๒๑} ว่า ศิลปะ นั้น หมายถึง สิ่งที่มีความงาม แล้วใช้ความงามให้เป็นประโยชน์ในการแก้ไข้ปัญหา หรือความดับทุกข์ ซึ่งถือว่าเป็นความงามอย่างสูงสุด พุทธทาสภิกขุได้แบ่งศิลปะออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. **ศิลปะแท้** (artistic) หรือศิลปะจริง จัดเป็นศิลปะบริสุทธิ์ ซึ่งมีความงดงาม อยู่ในเนื้อตัวของศิลปะ มีความงามอย่างสูงสุด ก็คือศิลปะแห่งการดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์ หรือปัญหาทั้งปวง

๒. **ศิลปะปลอม** (artificial) หรือศิลปะหลอกลวง เป็นศิลปะลวงตา พรางตา ให้หลงใหล หลดจากเรื่องทางจิตใจอันสูงสุด มาเป็นเรื่องทางวัตถุ เช่น สินค้าต่าง ๆ เป็นเรื่องของความมั่งงาย หลงใหลของบุคคลผู้ซื้อหาผู้พอใจ แล้วในที่สุดกลายเป็นเรื่องเกินจำเป็น หลงใหลในความสวยงาม ความหลอกลวงนี้มากเกินไปจนเกินจำเป็น แล้วก็รู้จักกันแต่ในด้านวัตถุมากขึ้นทุกที

เกณฑ์ในการตัดสินศิลปะว่าอย่างไรเป็นศิลปะบริสุทธิ์ อย่างเป็นศิลปะหลอกลวง ตัดสินได้จากผลปรากฏของศิลปะ เหมือนเกณฑ์การตัดสินตามหลักพระธรรมวินัย โดยการวิเคราะห์ให้เห็นความจริงว่าสิ่งนั้นเป็นไปสอดคล้องกับธรรมวินัยหรือไม่ หรือโดยใช้เกณฑ์การตัดสินตามหลักกาลามสูตร เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เกสบุตรสูตร โดยมีมุ่งเอาความจริงที่เป็นผลปรากฏเป็นที่ประจักษ์พิสูจน์ให้เห็นได้และยอมรับว่าเป็นจริง ไม่ใช่ถือเอาคำพูดของใคร ๆ ที่ได้กล่าวไว้ว่ามีเหตุผลน่าเชื่อถือ มีข้อความในพระสูตรว่า เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศลธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ใครสมทานให้บริบูรณ์แล้วเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์ เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรละธรรมเหล่านั้นเสีย ดูกรกาลามชนทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ความโลภเมื่อเกิดขึ้นในภายในบุรุษ ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ หรือเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์^{๒๒}

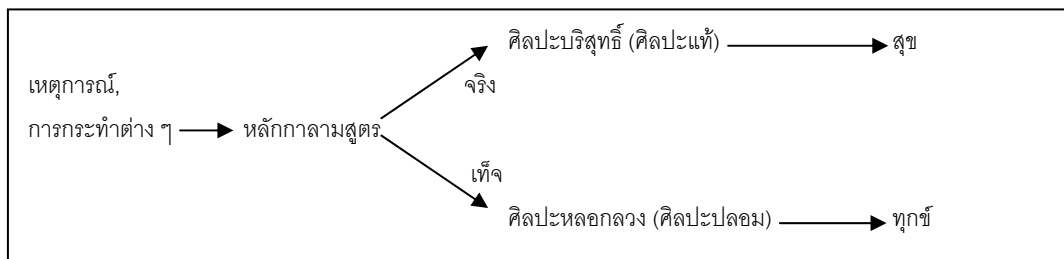
^{๒๑} พุทธทาสภิกขุ, ฟ้ำสาางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ (ตอน ๒), ธรรมโฆษณ์ เล่มที่ ๔๖.ง, เรื่องฟ้ำสาางในทางพุทธศิลป์, หน้า ๔๐๑-๔๑๒.

^{๒๒} อจ.เอกก. (ไทย) ๑๒/๕๐๕/๑๗๙-๑๘๐

จากพระสูตรที่ยกมาข้างต้นนี้จึงเห็นว่าสอดคล้องกับคำกล่าวของพุทธทาสภิกขุ คือ ชนกาลามโคตรนั้นมีความเคลือบแคลงถึงคำพูดของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ว่าใครพูดจริง ใครพูดเท็จ พระพุทธองค์จึงทรงยกหลักการตัดสินทั้ง ๑๐ ข้อ มาเพื่อเป็นการตัดสิน ซึ่งตรงกับคำกล่าวของพุทธทาสภิกขุว่า ศิลปะที่สูงที่สุด คือ สามารถดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์ของตน และบำบัดความทุกข์ของบุคคลอื่นได้ด้วย ซึ่งศิลปะที่แท้จริงจะต้องประกอบด้วย ความงาม ความดี ความจริง และความยุติธรรมด้วย

พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า สิ่งที่เรียกว่าศิลปะ หรือศิลปะนั้น มันจะเป็นศิลปะอยู่ตรงที่ การทำที่ฉลาดที่สุด น่าดู น่าชม น่าชื่นชม ตรงที่สามารถทำชีวิตนี้ไม่ให้เป็นทุกข์เลย ให้มันงามอยู่ตรงที่ไม่มีความเศร้าหมอง หม่นหมอง เกรี้ยวแค้นเลย นั่นแหละคือความงามอย่างยิ่ง เมื่อรู้จักทำอย่างนี้ก็เป็นศิลปะหรือศิลปินอย่างยิ่ง เป็นศิลปะ^{๒๓}

จากเกณฑ์ในการตัดสินศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงสรุปเป็นแผนผังเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจได้ดังนี้

จากแผนผังข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เมื่อเราประสบกับเหตุการณ์หรือการกระทำต่าง ๆ เราจำเป็นต้องนำหลักกาลามสูตรทั้ง ๑๐ ข้อนั้น มาพิจารณาประกอบด้วยตัวเองเสียก่อน ถ้าพิสูจน์แล้วว่าเป็นจริง เหตุการณ์หรือการกระทำนั้นจึงจัดได้ว่าเป็นศิลปะบริสุทธิหรือเป็นศิลปะแท้ สมกับเป็นศิลปะที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันแล้วทำให้ตนเอง และบุคคลอื่นเกิดความสุขได้ แต่ถ้าเหตุการณ์หรือการกระทำใด ๆ ที่พิจารณาตามหลักกาลาม

^{๒๓} พุทธทาสภิกขุ, ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย, ธรรมโมฆะ เล่มที่ ๓๖, เรื่อง การถือศาสนา กับ การถึงธรรม, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้าที่ ๒๗๗-๒๗๙.

สูตรแล้ว เห็นว่าเป็นเท็จ เหตุการณ์หรือการกระทำนั้น จะจัดว่าเป็นศิลปะหลอกหลวงหรือศิลปะปลอม ทำให้ตนเอง หรือบุคคลอื่นประสบกับความทุกข์ หรือความไม่สบายใจได้

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า เกณฑ์ในการตัดสินศิลปะที่แท้จริงนั้นสอดคล้องกับพุทธดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยต่างมุ่งหวังไปที่ประโยชน์ของตน และหมู่คณะเป็นสำคัญ นั่นก็คือ การเข้าถึงความจริงสูงสุด หรือขจัดความทุกข์ได้ และหลักคำสอนที่ปรากฏในเกตุปุตตสูตร หรือกาลามสูตรนั้น จึงถือได้ว่าเป็นเกณฑ์ในการตัดสินทางศิลปะที่สำคัญที่พุทธทาสภิกขุได้นำมาใช้ในการตัดสินระหว่างศิลปะแท้กับศิลปะเทียม

ภูมิของจิต

พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า ^{๒๔}เราจะพูดเรื่องภูมิของจิตให้เป็นหลักเสียก่อน แล้วจะได้เข้าใจอื่น ๆ ได้ง่าย พวกคามาวจรภูมิ หรือความหมายของคามาวจรภูมิ นี้หมายถึงจิตมันยังพอใจอยู่เป็นปรกติวิสัย ในสิ่งที่เรียกว่า กาม หรือกามารมณ์ มันยังมีความพอใจเป็นปรกติวิสัยอยู่ในส่วนนี้ พวกอุปาวจรภูมิ จิตก็เห็นเรื่องกาม เรื่องกามารมณ์นั้นเป็นของรบกวน เขาอยากจะอยู่โดยไม่มี ความรบกวนของกามารมณ์ ก็หันไปหาสิ่งที่ เป็นรูปธรรมบริสุทธิจนได้ความสุข ที่เกิดมาจากรูปธรรมบริสุทธิ นับตั้งแต่จะไปสนใจอยู่กับสิ่งที่ไม่ใช่กามารมณ์ เช่น ศิลปวัตถุ เช่นธรรมชาติอันสวยงาม ผมอยากจะทำว่า แม้แต่คนที่หลงเล่นสัตว์เลื้อย เล่นต้นไม้ ที่ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์ก็ยังมี แล้วพอใจจนไม่ไปยุ่งกับเรื่องกามารมณ์ นี่จิตใจมันเลื่อนไปอีกภูมิหนึ่ง

พวกถัดไปก็เห็นว่า เรื่องรูปนี้ มันก็ยังลำบากยุ่งยาก หันไปนึกถึงเรื่องที่ไม่ใช่รูป สิ่งที่ไม่ใช่รูป เรื่องอากาศ เรื่องวิญญาณ เรื่องความไม่มีอะไร นี่มุ่งหมายอย่างนี้ ในหลักเขา ระบุนอกอากาศ วิญญาณ ความไม่มีอะไร กระทั่งความที่มีจิตใจเหมือนกับว่า ตายแล้วก็ได้ คือไม่มีความรู้สึกอะไร แต่ความรู้สึกว่า ตัวกู ตัวฉัน ที่ต้องการความสุขนี้ ยังมีอยู่ นี่ก็ไปไกลโขอยู่ สนใจเรื่องอากาศในฐานะเป็นความว่าง สนใจเรื่องจิต เรื่องวิญญาณ เรื่องนามธรรม ในฐานะเป็นสิ่งที่ละเอียด ประณีต สนใจในความไม่มีอะไร ไม่สนใจในอะไร แล้วก็ไปสนใจในความไม่มีอะไรนั้น เอามาเป็นอารมณ์ของจิต ให้จิตนั้นหมกมุ่นหรือทำความรู้สึกอยู่แต่ใน

^{๒๔} พุทธทาสภิกขุ, *ฆราวาสธรรม, ธรรมโฆษณ เล่มที่ ๑๗.ก, เรื่อง ความสุขของฆราวาส*, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๙๙-๑๐๐.

ความไม่มีอะไร จนได้ความสุขเกิดขึ้นมา จากสิ่งที่ไม่ใช่รูป เหล่านี้ เขาก็เรียกว่าเป็นภูมิอรูป
 ปาวจร = อรูป + อวจร อวจร— แปลว่า เทียบ หรือเทียบลงไป ลงไปเทียบอยู่ในนั้น ลงไปเทียบ
 อยู่ในสิ่งที่เป็นอรูป หรือไม่มีรูป

ทั้งสามอย่างนี้เป็นโลก เป็นวัตถุสำหรับรู้สึก และมันเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง คำว่า
 “โลก” นี้แปลว่าสิ่งที่มีการแตกดับ หรือบางทีก็เรียกว่าโลกียะ เพราะมันเนื่องกันอยู่กับโลก
 โลก ก็แปลว่าโลก โลกียะก็แปลว่าเนื่องกันอยู่กับโลก ส่วนโลกุตตรภูมินั้น ก็เป็นจิตใจที่เป็นไป
 ในทาง ไม่มีตัวตน ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู ยิ่งขึ้นไป ๆ จนไม่มีตัวตนเลย ไม่มีความรู้สึกว่า มีฉัน มี
 ตัวตนเหลือ ส่วน ๓ ภูมิข้างต้นนั้น มันเข้มข้นอยู่ด้วยตัวตน มีตัวตนที่เข้มข้น ฉันจะหา
 ความสุขอย่างนั้น ฉันจะหาความสุขอย่างนี้ นี่มันล้วนแต่มีตัวตนเข้มข้น ส่วนโลกุตตรภูมินั้น
 ตัวตนมันเริ่มจางไป ในลักษณะที่แน่นอนว่า จะต้องสิ้นไป หมดไปโดยแน่นอน นี่ก็เป็นเรื่อง
 โลกุตตรภูมิ

กิเลสชื่อรูปราคะนี้สำหรับคนธรรมดาเรา ถ้าจะเทียบเคียงให้เกิดความเข้าใจได้
 บ้างก็พอจะเปรียบเทียบได้ เช่นในบางขณะบางโอกาสเราไปสู่วิวรรณเยือกเย็นสบายดี
 อากาศดีมีวิวสวยอยู่รอบด้าน ความเย็นใจพอใจอยู่ในขณะนั้นเป็นรสเป็นชาติอย่างยิ่ง ยากที่
 ใคร ๆ จะเลิกละสภาพเช่นนั้นในขณะนั้นเสียได้ง่าย ๆ จึงอยากจะนั่งชมวิวอยู่อย่างนั้นต่อไป
 ไม่อยากลุกไปทำอะไรอย่างอื่น ความพอใจชนิดนี้ไม่เกี่ยวกับกาม คือไม่มีเรื่องของกามา
 เกี่ยวข้องเลย เป็นความสงบเงียบตามธรรมชาติฝ่ายรูปธรรมที่บริสุทธิ์ และจัดเป็นความสงบ
 เย็นชนิดหนึ่งเหมือนกัน ความพอใจในวัตถุศิลปะชนิดที่ไม่เกี่ยวกับกาม การติดใจในต้นไม้ตัด
 เครื่องลายครามเป็นต้น ก็พอจะสงเคราะห์เข้าได้ในกิเลสตัวนี้ในกรณีที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อกาม
 หรือเพื่อเงิน แต่เป็นไปโดยวิญญานแห่งศิลปะแท้ แต่สำหรับรูปฌานที่ให้เกิดความสงบนั้น
 มันยิ่งกว่านั้นมาก ฉะนั้นจึงเป็นที่ผูกพันหลงใหลมากกว่าความสุขที่เราไปนั่งเล่นสงบ ๆ ตาม
 ธรรมดาที่เราเป็นกันได้ง่าย ๆ โดยมาก ที่เทียบเคียงนี้ก็เพื่อให้เห็นว่ามันเป็นของที่ไม่เล็กน้อย
 เลย เทียบดูความคิดว่า คนหนึ่งมีทั้งวิญญูและนิพพาน

ที่นี้มาเปรียบเทียบกันดู กับที่เราพูดวันก่อน ว่าในคน คนหนึ่งมีทั้งสังสารวิญญู
 และนิพพาน ลองเปรียบเทียบกันดูเถอะ จะเห็นว่า เรายังพูดไปไกลกว่า เพราะว่าทั้งสวรรค์
 และทั้งมนุษย์นั้นเป็นสังสารวิญญู เป็นวิญญูสงสาร ทั้งสวรรค์และทั้งมนุษย์ ที่ว่าทั้ง ๒ อย่างนั้น
 เป็นเพียงวิญญูสงสาร ยังไม่มีนิพพาน ยังไม่ได้พูดถึงนิพพาน นี้เราพูดว่า ทั้งสังสารวิญญูและ
 ทั้งนิพพาน อยู่ในคน ๆ หนึ่ง นี้หมายความว่า เรามีขอบเขตที่กว้างออกไปกว่า ให้มองดูกัน

ไกลกว่า กว้างกว่า ลึกกว่า นรกหรือมนุษย์หรือสวรรค์หรืออะไรนี้ มันเป็นสิ่งสารวัฏฏ์ทั้งนั้น อยู่ในคน ๆ เดียว คน ๆ หนึ่งเป็นได้ทุกอย่าง บางขณะ เป็นความหยุด เป็นความสงบ หรือเป็นนิพพานซ่อนอยู่ในนั้น เรามองได้ลึกกว่า มองได้ละเอียดกว่า ฉะนั้นจึงมองอย่างที่ว่าเมื่อวันก่อน จะเห็นว่า คน ๆ เดียวบางเวลาเป็นสิ่งสารวัฏฏ์ บางเวลาก็เป็นนิพพาน

ความคิดมันพุ่งขึ้นไปพักหนึ่ง เดียวมันเกิดหยุด มันก็บ้า แล้วหายบ้า มันก็หยุด เดียวมันบ้าอีก พุ่งขึ้นไปอีก เดียวมันก็หยุดอีก ลักษณะอย่างนี้ตรงกับภาพเขียน ขลุ่ยกลับมากอไผ่ มันไม่มีที่ไปไหนดอก มันต้องกลับไปหาสภาพเดิมของมัน เสียงขลุ่ยที่เป่าออกมา จะสลายลงไปในธรรมชาติ ที่หยุด ที่สงบ ที่เปรียบเหมือนกอไผ่ ฉะนั้น พวกเสียงเป่านี้ เขาเรียกว่า ประუნแต่ง เป็นพวกประუნแต่ง ของประუნแต่งมันก็มีระยะเวลา เดียวมันก็สิ้นอำนาจ ประუნแต่ง ก็หยุดลงไป ของที่ไม่ประუნแต่งอยู่ถาวร คิดว่าเอาความสงบเป็นพื้นฐานของจิตใจไว้ก่อน ปกคลุมมีที่ ภิภุขเว จิตต์ นี้ได้กำไร เป็นลักษณะฝ่าย positive พุดอย่างตรงหน่วยก็เรียกว่า positive คือพุดอย่างมี พุดอย่างให้มี มันน่าชื่นใจกว่าพุดอย่างไม่มี พุดในรูปที่ว่าไม่มีอะไร มันไม่น่าชื่นใจ เลยพุดว่ามี คนเรามันชอบมี มีความสงบเป็นพื้นฐานถาวรอยู่ แล้วคลื่นเป็นความไม่สงบเป็นพัก ๆ อย่างนี้มันมีหวัง หรือว่ามีที่อุ่นใจกว่า ที่ว่าไม่มีอะไรเลย

การที่ทำความเข้าใจว่า เดียวก็เป็นสิ่งสารวัฏฏ์ไปพักหนึ่ง เดียวหยุดเป็นนิพพานตามเดิม เดียวก็มีสิ่งสารวัฏฏ์ไปพักหนึ่ง เดียวก็หยุดเป็นนิพพานไปตามเดิม เดียวผลอหิยิบเอาสิ่งสารวัฏฏ์ขึ้นมาอีกเรื่องหนึ่ง สิ่งสารวัฏฏ์เรื่องนี้ สิ่งสารวัฏฏ์เรื่องโน้น มีหลาย ๆ เรื่องหลาย ๆ สิบเรื่อง แล้วแต่จะจำแนก พวกที่เรียนอภิธรรมก็จำแนกไว้ดี สิ่งสารวัฏฏ์ จะจำแนกอย่างไรได้บ้าง เช่นว่าภูมิ ๓๑ คือเป็นสิ่งสารวัฏฏ์อย่างน้อยได้ ๓๑ อย่าง สิ่งสารวัฏฏ์ เป็นอบายภูมิเสีย ๔ ชนิด นรก เตรัจฉาน เปรต อสุรกาย เป็นอบายภูมิเสีย ๔ ชนิด แล้วเป็นมนุษย์ ๑ แล้วเป็นสวรรค์กามาวจรภูมิ ๖ เป็น ๑๑ แล้วก็เป็นพวกรูปาวจรภูมิอีก ๑๖ ชนิด รวมเป็น ๒๗ แล้ว แล้วเป็นชนิดอรูปาวจรภูมิอีก ๔ ชนิด เลยเป็น ๓๑ ชนิด สิ่งสารวัฏฏ์

มนุษย์ คือขณะที่ทำงานอย่างจริงจัง ทนลำบากทำงานเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เหงื่อไหลไคลย้อยอยู่ เมื่อนั้นเป็นมนุษย์

กามาวจร ๖ ชั้น นับตั้งแต่ชั้น จาตุมหาราช ยามา ดุสิตานั้นคือเรื่องเกี่ยวกับกามารมณ์ กามคุณ กามารมณ์ตามชั้นที่ประณีตหรือหยาบ ง่ายหรือลำบาก เขาแบ่งเป็น ๖ ชั้น ไปอ่านรายละเอียดดูใน ธรรมวิภาค ปริเฉท ๒

ขั้นสุดท้ายที่เรียกว่า ปรนนิมิตวสวัตตี คือการอารมณ์สูงสุดด้วย แล้วไม่ต้องทำเอง ไม่ต้องหยิบเอง มีคนรับใช้ มีคนทำให้ การอารมณ์ชนิดที่มีคนทำให้ ชั้นจาตุมาหาราชนี่ ยังต้องหยาบหรือทรามนี่พอจะเข้าใจกันได้ ไม่ต้องไปจำรายละเอียดว่าพวกที่เป็นพวกการอารมณ์ด้วยกัน มันมีหยาบ ๆ มีละเอียด มีหลาย ๆ ขนาดมาตรฐาน

ถ้าว่าไม่อาจจะบริโภคด้วยร่างกายจริง ๆ เป็นความคิดฝันก็ได้ ฝันไปในทางการอารมณ์ เพลินทางการคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วสบายใจอยู่ในเวลานั้น ก็เรียกว่าสวรรค์ การมาจริงได้ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่ง ซึ่งจะต้องพูดกันคราวอื่น พูดแต่หลักไว้ที่ก่อนว่า ความรู้สึกทางการอารมณ์ทุกชนิด เป็นมโนภาพทั้งนั้น : ความรู้สึกทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทั้ง ๖ นี้ ล้วนแต่เป็นมโนภาพ แต่คนไม่รู้สึกว่าเป็นมโนภาพ เพราะว่ามันอัตโนมัติและเร็วที่สุด ความรู้สึกที่เราเรารู้สึกนี่คือส่วนที่เป็นมโนภาพ ไม่ใช่จริง ๆ เช่นว่า ผู้ชายไปกอดผู้หญิงเข้า ความรู้สึกที่ว่าเป็นผู้หญิงนั้น เป็นส่วนของมโนภาพ ตัวผู้หญิงจริง ๆ นั้นก็เป็นส่วนหนึ่ง แต่มโนภาพนี้สร้างเสร็จรวดเร็ว ไม่อาจจะรู้สึก

ของปลอมที่เหมือนคนนี่ ก็เป็นมโนภาพทำให้มีความรู้สึกอย่างเดียวกัน มโนภาพสร้างได้อย่างเดียวกัน ความรู้สึกกำหนดด้วยกิเลส ราคะอะไรนี้ นี่ล้วนแต่เป็นมโนภาพ เป็นส่วนที่เกิดขึ้นจากมโนภาพ เป็นผลของการเกิดมโนภาพ หูกระทบเสียงอย่างนี้ สัญญาสร้างมโนภาพขึ้นมาเป็นเสียงนั้นเสียงนี้ ทันทีทันควันโดยไม่รู้สึก แล้วเราคิดว่าเสียงจริง ๆ ถ้าเสียงจริง ๆ ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร ต้องเป็นเสียงของมโนภาพ มันจึงจะสำเร็จแก่จิตใจ เมื่อสัมผัสอะไรอยู่ก็ตาม ถ้ามโนภาพหรืออุปาทานนั้นมีว่า เป็นพวกตรงกันข้ามแล้วก็ใช้ได้ มันเป็นอย่างนี้ ทั้ง ๖ อารมณ์ ทวารทั้ง ๖ นี้ มีลักษณะเป็นมโนภาพเหมือนกันทั้งนั้น

เรื่องนี้อาจจะพิสูจน์ได้ แม้ทางจิตวิทยา ทางวัตถุ ไปเรียนไปรู้ได้ทั้งนั้น พวกหมอปวักที่เชี่ยวชาญเรื่องทางระบบประสาท ทางจิตใจ แล้วก็เรื่องทางเพศด้วย ถ้าเป็นหมอยาอย่างนี้จะบอกไป จะอธิบายได้ว่าเป็น imagination ที่เรียกกันว่าเป็นมโนภาพ ความรู้สึกกำหนด ความรู้สึกเสกสรร ความรู้สึกอะไรต่าง ๆ ความรู้สึกอย่างนี้ เกิดมาจากส่วนที่เป็นมโนภาพ ไม่ใช่จากของจริง มันเลยมีความแน่นอนอีกอย่างหนึ่งว่า เมื่อมันเป็นมโนภาพ มันจึงแน่นอนว่า มันเป็นสิ่งกำจัดได้ เป็นสิ่งที่สามารถกำจัด ฉะนั้นกิเลสนี้เป็นสิ่งที่สามารถกำจัดได้"

ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุเรื่องภพภูมิของจิตนี้ แสดงให้เห็นว่าศิลปะนั้น มีหลายระดับ สำหรับมนุษย์ผู้มีจิตอยู่ในระดับกามาวจรภูมิ มีความพึงพอใจเป็นปรกติวิสัยอยู่ในสิ่งที่เรียกว่ากาม หรือกามารมณ์ ส่วนพวกมนุษย์ผู้มีจิตอยู่ในระดับรูปาวจรนั้น จะเห็นกามเป็นเรื่องรบกวน อยากจะอยู่โดยไม่มีความรบกวนของกามารมณ์ ก็หันไปหาสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่บริสุทธิ์จนได้ความสุขที่เกิดจากรูปธรรมบริสุทธิ์ เช่น ชื่นชมธรรมชาติอันสวยงาม หรือศิลปวัตถุอื่น ๆ ที่ไม่ใช่กามารมณ์ มนุษย์อีกกลุ่มหนึ่งผู้มีจิตระดับอรูปาจรภูมินั้น เห็นว่าเรื่องรูปนั้นเป็นเรื่องยุ่งยากยังลำบากอยู่ ก็หันไปหาความพึงพอใจในสิ่งที่ไม่มีรูป ในสิ่งที่ไม่มีรูป เป็นเรื่องนามธรรม เช่น เรื่องอากาศ เรื่องวิญญาณ เรื่องความไม่มีอะไร มนุษย์อีกจำนวนหนึ่งนั้นมีความเห็นว่า จิตที่ท่องเที่ยวไปอยู่ทั้งในกามาวจร รูปาวจร หรือ อรูปาวจร แสวงหาความพึงพอใจเพื่อบำเรอสิ่งที่เรียกว่าอัตตา อัตตาเป็นที่มาของการดิ้นรนแสวงหาความสุขสบาย อัตตามีอยู่ตราบใดการท่องเที่ยวไป ๆ มา ๆ เพื่อแสวงหาความสุขปรนเปรอ อัตตาก็ยังมีอยู่วนเวียนอยู่ตรานั้น มนุษย์พวกนี้มีจิตที่หันไปในทางไม่มีอัตตา ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู ยิ่งขึ้นไปจนไม่มีตัวตนเลย ไม่มีความรู้สึกว่ามีฉัน ไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตนเหลืออยู่

พุทธทาสภิกขุมีความเห็นว่า พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติบรรลุถึงความ เป็นศิลปิน ด้วยข้อปฏิบัติที่เป็นหนทางนำไปสู่ความเป็นผู้มีชีวิตที่ประเสริฐ เรียกว่า อริยมรรค พุทธทาสภิกขุได้อธิบายขยายความไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศิลปะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้ชีวิตหนึ่งดงามสงบร่มเย็นและดับทุกข์ได้ ผู้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาจะเป็นศิลปินชั้นยอด เป็นผู้รู้และมีศิลปะที่สามารถดำรงตนอยู่ในสภาวะที่ไม่ก่อให้เกิดความทุกข์ใด ๆ ใช้ชีวิตเป็นอยู่อย่างสงบสุข การกระทำที่ดี ผลสำเร็จจากการกระทำดี มีความเป็นศิลปะเพราะเป็นการกระทำของศิลปินชั้นยอด ที่ทำให้ผู้คนชื่นชมและนิยมเอาอย่าง เป็นแบบเป็นแผนสำหรับการดำเนินชีวิต

พุทธทาสภิกขุมีความเห็นว่า สิ่งที่จะใช้เป็นเกณฑ์หรือใช้เป็นกฎนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่เดิม ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กฎอันนี้เป็นสิ่งที่ไม่ต้องอาศัยปัจจัยอื่น ๆ เพื่อทำให้มันมีขึ้น แต่สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังมีขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มีสภาวะดำรงอยู่คงความมีอยู่ เพราะเป็นไปตามกฎและไม่ขัดกับกฎอันมีอยู่แต่เดิมนั้น กฎที่ว่านี้ก็คือกฎแห่งความจริงเพื่อพิสูจน์ความจริงและแสดงให้เห็นผลจากการพิสูจน์ได้จริง ๆ นั่นก็คือ สัจธรรม ซึ่งเป็นกฎที่ไม่เป็นไปตามความชอบใจถูกใจของใคร ไม่ขึ้นอยู่กับสังคมยุคสมัยหรือกาลเวลา

บทที่ ๔

วิเคราะห์ปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

ศิลปะถือว่าเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่นักปรัชญาหลายท่านไม่ว่าจะเป็นทางตะวันตก หรือทางตะวันออกได้แสดงทัศนะไว้หลายทัศนะด้วยกัน ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่แล้วมา ในบทนี้จะได้วิเคราะห์ปรัชญาศิลปะของพุทธทาสภิกขุเพื่อหาความหมายของ ศิลปะ คุณค่าของศิลปะ และเกณฑ์ในการตัดสินศิลปะ ตามทัศนะทางปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ

๔.๑ วิเคราะห์ศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

ศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ศิลปะเป็นการรวมกันของความสำเร็จ ความงดงามและความมีฝีมือ การกระทำ กิริยาแห่งการกระทำ และการแสดงออกแห่งความคิด ไม่ได้หมายเอาเรื่องทางวัตถุอย่างเดียว พุทธทาสภิกขุได้ยกตัวอย่างให้เห็นความงาม ในการจัดแจงปรับแต่งสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่มนุษย์อาศัยอยู่ให้เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ ผลจากการจัดแจงปรับแต่ง ทำให้มนุษย์ได้รับความสะดวกสบาย การจัดแจงดังกล่าวเป็นไปตามยุคตามสมัย ตัวอย่างเช่นสวนโมกข์ที่ท่านอาศัยอยู่นั้นมีการจัดแจงใช้สถานที่ดังกล่าวนี้มาหลายยุคหลายสมัยแล้ว การรู้จักจัดแจงของคนแต่ละยุคแต่ละสมัย แสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถในการจัดแจงด้วยความมีฝีมือ จนผู้เข้าไปใช้สอยสถานที่ได้รับความสะดวกสบายจนรู้สึกสงบ โดยไม่รู้เลยว่าสถานที่ที่เข้าไปอาศัยอยู่นั้นมีความเป็นศิลปะอยู่ ซึ่งถ้าจะให้เห็นความงามต้องอาศัยการพิจารณา^๑

^๑ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒, ธรรมโฆษณ์ เล่มที่ ๓๖. ก, เรื่อง มหรรสพ ทางวิญญูณ, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๓๕๑-๓๗๑.

๔.๑.๑ ศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับอรรถนัยนิยม

พุทธทาสภิกขุ ไม่ได้ให้ความสำคัญเรื่องความงาม แต่ยอมรับว่าในการสร้างสรรค์งานศิลปะนั้นต้องทำให้ออกมาสวยงามน่าดูน่าชม ด้วยหลักการหรือวิธีการใด ๆ ก็ตาม แต่ไม่ได้หมายความว่าเพื่อใช้สอยเอาประโยชน์จากความงาม เช่นการตกแต่งจัดแจงสถานที่ทำให้สะอาดมีระเบียบเรียบร้อย ทำให้ผู้ที่ใช้สอยได้รับความสะดวกสบาย โดยที่ผู้ทำไม่ได้คิดนึกถึงเรื่องการสร้างสรรค์ความงาม หรือผู้ใช้ก็ไม่ได้คิดหาว่าใครเป็นผู้สร้างหรือผู้ทำเลย เช่น รูปปั้นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร^๒ เป็นศิลปะที่ทำให้ผู้ดูสงบเย็น ในความเปี่ยมด้วยพระกรุณาของพระโพธิสัตว์เป็นผลปรากฏจากศิลปะทำให้เกิดขึ้นแก่ผู้ดูผู้ชม ซึ่งไม่ใช่ด้วยตัววัตถุที่ปรากฏเป็นรูปร่างมีรูปทรง

ศิลปะกับศิลปิน

พุทธทาสภิกขุได้แสดงทัศนะทางศิลปะว่า ศิลปะต้องไม่ประกอบด้วยอรรถา ต้องทำให้จิตใจพราวออกจากความวุ่นเพราะอรรถา ศิลปะจึงไม่ใช่สิ่งประดิษฐ์เพื่อยกย่องผู้ประดิษฐ์ ความสามารถของศิลปินและความมีชื่อเสียงของศิลปินถูกยกย่องอยู่ที่การกระทำของเขาด้วยความอุทิศสละวิริยะ ที่จะทำงานออกมาให้ประสบผลสำเร็จ ความเป็นศิลปินได้ถูกกลืนและรวมอยู่ในงานศิลปะที่เขาสร้างไว้ จนเกิดเป็นคำกล่าวเปรียบเทียบให้เห็นเช่นว่า เจ็ดจ้าวจิตรตรระการตาอุกเทพนมรมิต ซึ่งประกาศให้เห็นว่าผู้ที่ทำนั้นไม่ใช่คนธรรมดาแต่เป็นเทพ เป็นการให้เกียรติยกย่องความเป็นศิลปินของเขา โดยไม่สัมผัสกับอรรถาเพื่อประกาศความเป็นเจ้าของงานศิลป์

อรรถนัยนิยมมีทัศนะที่แตกต่างจากพุทธทาสภิกขุคือ อรรถนัยนิยม มองเห็นถึงความสำคัญของศิลปินในฐานะเป็นผู้สร้างสรรค์ การสร้างสรรค์เกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีศิลปินผู้มีฝีมือและพรสวรรค์ จากคำนิยามศิลปะของอรรถนัยนิยมที่ว่าศิลปะเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

^๒ พุทธทาสภิกขุ, *เขวachsenกับศิลปะธรรม, ธรรมโฆษณ เล่มที่ ๑๘ .ง, เรื่อง ทางเขวachsenและทางตรงของเขวachsen*, (กรุงเทพฯมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๔๗๔-๔๘๐.

เกิดจากประสบการณ์ด้วยตนเอง และประจักษ์เฉพาะตน เป็นการสร้างสรรค์ของศิลปินกับวัตถุหรือวัสดุที่ใช้ เพราะเหตุที่ว่าความงามนั้นจะต้องมีวัตถุรองรับ เราไม่สามารถจะจินตนาการถึงความงามโดยไม่มีวัตถุรองรับได้ ศิลปะจึงเป็นการกระทำของศิลปินกับวัตถุ เพื่อจุดมุ่งหมายคือทำให้เกิดความงาม ความงามจึงเป็นผลปรากฏจากการกระทำของประธาน คือศิลปิน วัตถุเป็นสิ่งที่ถูกกระทำโดยศิลปินด้วยการจัดแจงด้วยการตกแต่งและเลือกสรร ศิลปะจึงเป็นกรรมของประธานซึ่งเป็นผู้กระทำและเป็นเจ้าของ

จากนิยามความหมายศิลปะของพุทธทาสภิกขุและอรรถนัยนิยม ทำให้เห็นมุมมองที่แตกต่างกันประเด็นเรื่องศิลปะกับศิลปิน ซึ่งพุทธทาสภิกขุมีความมุ่งหมายที่จะให้ศิลปะนั้นไม่เกี่ยวข้องกับอรรถา โดยท่านมีความเห็นว่าศิลปะที่ดีนั้นต้องเป็นไปเพื่อการนำออกเสียพรวดออกเสียจากความเป็นตัวกูของกู ซึ่งแย้งกับทัศนะของพวกอรรถนัยนิยมที่เห็นความสำคัญของผู้กระทำคือศิลปิน ศิลปะที่ยิ่งใหญ่ก็คือสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ ความยิ่งใหญ่ของศิลปินดูได้จากผลงานของเขา ซึ่งพุทธทาสภิกขุมีทัศนะแย้งว่าการชมศิลปะไม่ใช่เพื่อจะดูให้เห็นความยิ่งใหญ่ของศิลปิน

ความงามกับวัตถุ

อรรถนัยนิยมได้ให้ความหมายของศิลปะว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจากประสบการณ์ และประจักษ์เฉพาะตนของศิลปิน ผู้มีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์งานศิลปะจากวัตถุและวัสดุที่เลือกสรร เพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดความงามคือความหมายของศิลปะตามทัศนะของอรรถนัยนิยม ที่ขยายความไปถึงแนวความคิดทางปรัชญาของพวกวัตถุนิยมที่เชื่อว่า ความจริงคือวัตถุหรือสสาร มันมีความงาม และความงามก็อยู่ที่วัตถุนั้นแล้ว ศิลปินคือผู้รู้ที่มีความสามารถจัดแจงตกแต่งหรือเลือกสรรวัตถุ เพื่อทำให้ความงามของวัตถุนั้นปรากฏแก่สายตาของผู้ชม ความงามคือจุดมุ่งหมายและเป็นสิ่งสำคัญของการสร้างสรรค์ศิลปะ

การสร้างสรรคความงาม คือการกระทำกับวัตถุ ดังนั้น ศิลปะคือ การกระทำของศิลปินกับวัตถุ ความงามคือวัตถุที่ถูกจัดแจงจากการกระทำของศิลปิน ศิลปินจึงเป็นผู้กระทำเป็นประธาน เป็นเจ้าของ เป็นผู้สร้างสรรค ศิลปะที่ยิ่งใหญ่เป็นผลงานที่สะท้อนให้เห็นการสร้างสรรคของศิลปินผู้ยิ่งใหญ่

พุทธทาสภิกขุได้แย้งแนวความคิดของอตันันนิยมนว่าเป็นความเชื่อที่หลงผิด โดยแสดงทัศนะไว้ว่า การตัดสินความงามด้วยประสาทสัมผัส เป็นการตัดสินตามอารมณ์และความรู้สึกตามทีเห็นในขณะนั้น เป็นการบิดเบือนความจริง การให้ความสำคัญแก่วัตถุนั้นว่าสวยงาม เป็นการยอมรับว่าวัตถุมีความงาม ทำให้เกิดความอยากเป็นเจ้าของความงาม คือการได้ครอบครองหรือได้เป็นเจ้าของวัตถุหรือความงาม ทำให้เกิดการแสวงหาและอยากได้อะไรก็มี เช่น เครื่องประดับตกแต่งทรวดทรงรูปร่างหน้าตาทรัพย์สินสมบัติ เป็นต้น ซึ่งในข้อนี้ท่านได้เล่าถึงเรื่องที่ท่านพบรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ที่แตกหักในกองขยะที่ชาวบ้านเอาไปทิ้ง ซึ่งท่านสรุปไว้ว่าเป็นศิลปะและทรงความงามอยู่ หากใช้สายตามองอาจจะไม่เห็นความงามในรูปนั้น แต่เมื่อมองด้วยสติปัญญาพิจารณา ก็จะเห็นความงามที่ปรากฏออกมา เป็นความงามดงามที่เปี่ยมล้นในพระมหากรุณาธิคุณของพระโพธิสัตว์

ดังนั้น สรุปว่า พุทธทาสภิกขุมีความเห็นว่าการมองเห็นความงามนั้นขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญาและการพิจารณา ส่วนการมองเห็นความงามตามความรู้สึกที่สัมผัสเห็นด้วยประสาทสัมผัสคือตา โดยทั่วไปนั้นจะมองไม่เห็นความงามที่แท้จริง เพราะประสาทสัมผัสนั้นให้ได้แค่ความรู้สึกพอใจชอบใจและถูกใจเท่านั้น ซึ่งอาจถูกหลอกลวงหรือบิดเบือนด้วยค่านิยมชมชอบว่าสวยงามในยุคหนึ่งสมัยหนึ่งและมองเห็นตามยุคตามสมัย

อตันันนิยมประกาศความเป็นศิลปะ จากความสามารถของศิลปินผู้มีพรสวรรค์ มีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรคความงามให้ปรากฏ ต่อสาธารณชน ได้ชื่นชมผลงานศิลปะของศิลปิน ด้วยประสาทสัมผัสของตนเอง ซึ่งตอลสตอย (Leo Tolstoy) กล่าวไว้ว่า ศิลปะคือ การสื่อสารอาเวคที่เกิดขึ้นกับศิลปินไปยังคนอื่น และเดวิด ฮิวม์ (David Hume) ก็ยืนยันว่า ศิลปะเป็นจินตนาการ เป็นสิ่งสร้างของจิตและการออกแบบธรรมชาติในส่วภายนอก และเป็นสิ่งที่เราสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส

พุทธทาสภิกขุมีความคิดว่าความงามไม่ใช่ความเป็นศิลปะ แต่ในความเป็นศิลปะนั้นมีความงามอยู่ จุดมุ่งหมายของศิลปะไม่ใช่เพื่อความงาม การแสดงเพียงเพื่อความงามเป็นการหลอกลวงมนุษย์ เพราะความชั่วร้ายมักจะมาในรูปของสิ่งสวยงามเสมอ เพราะมนุษย์หลงใหลชื่นชอบในความงาม มนุษย์จึงถูกหลอกลวงให้ตกเป็นทาสได้ง่ายดายเพียงใช้ความงามเป็นเครื่องล่อ พุทธทาสภิกขุจึงเปรียบเทียบให้เห็นความงามที่มีอยู่ในโรงแรมหรูพาทองทางวิญญูณ เป็นภาพปริศนาธรรม เป็นศิลปะทางศาสนา ที่สามารถจะเปลี่ยนสภาพจิตของมนุษย์ให้สัมผัสได้กับความสงบสุขพบสันติสุขภายในจิตวิญญูณของตน เป็นศิลปะที่มีความงดงามมากเพราะมันทำอย่างนั้นได้จริง ๆ

พุทธทาสภิกขุมีความเห็นแย้งกับพวกอสังคายนานิยมที่เห็นว่าความงามอยู่ที่วัตถุ ซึ่งพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ไม่ใช่ความจริงแท้เป็นเพียงสิ่งสมมติกันว่าสิ่งนั้นสวยสิ่งนั้นงามตามยุคตามสมัยเท่านั้น ความนิยมชมชอบไม่ใช่คุณค่าที่แท้จริง ในยุคหนึ่งสมัยหนึ่งผู้คนหลงใหลชื่นชอบวัตถุสิ่งหนึ่งว่าสวยว่างามมีราคาแพง แต่ไม่นานก็เปลี่ยนแปลงไป นั่นเพราะความงามที่แท้จริงไม่ใช่อยู่ที่วัตถุนั้น และคุณค่าที่จิตวิญญูณของมนุษย์ต้องการและแสวงหาไม่ใช่คุณค่าของวัตถุ ความหลงผิดทำให้เรามอบคุณค่าให้กับวัตถุและเห็นวัตถุว่ามีความสวยงามตอบสนองความต้องการแก่เรา ซึ่งก็คือความอยากมีอยากได้อยากเป็นเจ้าของ

พุทธทาสภิกขุ ได้แสดงให้เห็นความแตกต่างทางทัศนะเรื่องศิลปะเพื่อความงามนี้ว่า ความงามไม่ใช่สาระสำคัญของความเป็นศิลปะ มนุษย์เราสามารถสร้างสรรค์ความงามออกมาได้มากมาย ทั้งด้านดนตรี บทเพลง บทกวี หรือภาพเขียน แต่นั่นก็เพียงเพื่อการเสพสิ่งสวยงามแค่อยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง หรือเพียงแค่ชั่วครั้งชั่วคราวเหมือนการชมภาพยนตร์ เพราะการสร้างสรรค์เพียงแค่นี้ให้เกิดความงามโดยปราศจากความดีนั้น สะท้อนให้เห็นความจริงแท้เป็นสังคายนานิยมที่ว่ามันย่อมเปลี่ยนแปลงไม่จีรังยั่งยืน ซึ่งพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า งามอยู่ที่ซากผีต่างหาก ด้วยเหตุผลที่ว่ามันได้สะท้อนภาพแห่งสังคายนานิยมเพื่อความเข้าใจ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าซากผีนั้นงดงามน่าหลงใหลจริง ๆ

๔.๑.๒ ศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับปรนัยนิยม

ศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับปรนัยนิยมเป็นแนวความคิดที่ได้แย้งพวกอัตนัยนิยม ใช้ปรัชญาของพวกจิตนิยมเป็นข้ออ้างเหตุผลโต้แย้ง เพื่อสนับสนุนแนวความคิดของศาสนาคริสต์ เซนต์โทมัส อไคโนส เป็นตัวแทนแนวความคิดศิลปะแบบปรนัยโดยให้เหตุผลว่า ศิลปะคือภาพรวมของสิ่งเฉพาะอย่างคือปัจเจกอันมากมาย ซึ่งหมายถึงมวลสารหรือวัตถุ วัสดุต่าง ๆ ที่ถูกใช้ถูกเลือกสรรโดยศิลปินผู้มีพรสวรรค์และมีความรู้ความสามารถ ที่จะนำองค์ประกอบปลีกย่อยต่าง ๆ ไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน เพื่อสื่อให้เกิดภาพรวมอันหมายถึง สิ่งสากล ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมาย ในความเป็นสากลนั้นสื่อถึงสิ่งสมบูรณ์ มวลสารคือความเป็นปัจเจกอันหลากหลายนั้นถูกจัดแจงเพื่อแสดงให้เห็นภาพรวม ภาพของฝูงชนซึ่งเป็นปัจเจก บอกไม่ได้และไม่จำเป็นต้องบอกให้รู้ว่าเป็นภาพของผู้ใดใครบ้าง แต่ปัจเจกทั้งหมดนั้นเป็นองค์ประกอบของความเป็นศิลปะ และในความเป็นศิลปะนั้นมันได้สื่อให้เห็นถึงภาพรวม

ภาพรวม คือความหมายของความเป็นศิลปะ ไม่ใช่วัตถุซึ่งเป็นปัจเจกที่มีรายละเอียดมากมาย ศิลปินผู้มีฝีมือมีความชำนาญสามารถสร้างศิลปะได้แม้จากโคลนตม ความงามไม่ได้อยู่ที่วัตถุซึ่งเป็นรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ อันมากมายในองค์ประกอบของความเป็นศิลปะ ภาพความงามของความเป็นคนไม่ใช่อยู่ที่เพราะมีเส้นผมแต่ละเส้นสวยงาม เป็นแนวความคิดทางศิลปะของพลาโต ซึ่งมีความเชื่อว่าไม่มีทางที่ศิลปินจะวาดภาพของคนหรือสัตว์อะไรชนิดใดได้ ทำได้แค่สร้างรายละเอียดปลีกย่อยที่จะสร้างภาพให้คนเข้าใจถึงความ เป็นสัตว์ตัวนั้นที่เขาต้องการสื่อให้รู้เท่านั้น ซึ่งอริสโตเติลก็มีทัศนะสนับสนุนแนวคิดของพลาโตแต่การให้เหตุผลเหมือนโต้แย้งกับพลาโตที่ว่า รายละเอียดปลีกย่อยก็คือสิ่งสำคัญ ในความเป็นสิ่งต่าง ๆ ต้องมีสิ่งหนึ่งที่ปรากฏและประกาศให้รู้ความเป็นสิ่งนั้น ๆ ในความเป็นคนหากมีอะไรที่เหมือนกันหมด ก็จะไม่รู้ไม่ได้ว่าเป็นใคร สัตว์หรือพืชก็เช่นเดียวกันต้องมีลักษณะเฉพาะและพิเศษของมัน ศิลปะจึงไม่แตกต่างจากความรู้ที่เราได้จากสิ่งเฉพาะอย่างอันมากมายจนสรุปเป็นสากลได้

ศิลปะกับศาสนา

ปรนัยนิยมมีความเชื่อว่า ศิลปะเป็นการจำลองแบบเพื่อสื่อหรือแสดงให้เห็นถึงสิ่งสมบูรณ ในความสมบูรณนั้นพรรณนาไม่ได้ด้วยถ้อยคำ ไม่อาจจะแสดงให้เห็นเป็นรูปร่างได้อย่างสมบูรณ แต่เพราะในใจของมนุษย์มีญาณพิเศษที่สามารถรับรู้ถึงสิ่งสมบูรณนี้ได้ การสร้างศิลปะ จึงเป็นการจำลองแบบอย่างของศิลปิน โดยใช้วัสดุอุปกรณ์หรืออักษรเป็นสื่อให้รับรู้อันเป็นความเข้าใจที่เป็นสากล

ความเป็นสากลนั้นมีระดับที่เข้าใจถึงความจริงแท้และสมบูรณ ศิลปะจึงทำหน้าที่เป็นสื่อถึงสิ่งสมบูรณ โดยศิลปินผู้เห็นและเข้าใจถึงระดับของความจริงแท้จะนำมาจำลองแสดงให้เห็น ศิลปินจึงเป็นผู้ทำงานเพื่อศาสนาคือการประกาศหรือแสดงสิ่งสมบูรณ โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อ ศิลปินใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือเพื่อถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจถึงสิ่งสากลคือพระเจ้านั่นเอง ดังนั้น ศิลปินจึงมีภารกิจหน้าที่เดียวกันกับศาสนา คือเปิดเผยสิ่งสากลเพื่อถ่ายทอดเป็นความรู้และความเข้าใจต่อมนุษย์ ศิลปะจึงเป็นเครื่องมือของศิลปินเพื่อพระเจ้า ศิลปินจึงเป็นผู้รับใช้พระเจ้าด้วยการใช้ศิลปะ

พุทธทาสภิกขุมีทัศนะที่สอดคล้องกับปรนัย ในมุมมองเรื่องศิลปะว่ามีความจำเป็นและทิ้งสาระสำคัญคือศาสนาไม่ได้ เพราะศาสนามีจุดมุ่งหมายและหวังผลอันดีเลิศต่อจิตวิญญาณของมนุษย์ในฐานะเป็นผู้ให้สิ่งประเสริฐแก่มนุษย์ ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่มีความคุณค่าต่อมนุษยชาติ ความเป็นศิลปะยิ่งเพิ่มคุณค่าเมื่อเกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า หากว่าศิลปะจะเป็นผู้รับใช้ ก็ควรจะรับใช้ศาสนา เพราะการรับใช้ศาสนาก็คือการรับใช้มนุษยชาติซึ่งเป็นหน้าที่เดียวกันกับศาสนา ในความหมายที่ท่านได้แสดงไว้ว่า ศาสนาคือผู้ชี้ทางประเสริฐ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้รับสิ่งประเสริฐอันสมควรแก่การเกิดมาเป็นมนุษย์ ซึ่งสมควรจะได้รับ ไม่ใช่นิยามศาสนาคือการเป็นเจ้านายที่ต้องการผู้คอยรับใช้เพื่อประกาศความยิ่งใหญ่ของศาสนา พุทธทาสภิกขุจึงสรุปว่าศิลปะก็คือศาสนา ในนิยามที่ว่า เพื่อให้สิ่งประเสริฐแก่มนุษย์ผู้สมควรจะได้ ความเป็นผู้รับใช้หรือผู้ถูกรับใช้ไม่ใช่ความต้องการของศาสนา เมื่อหลักของศาสนามีอยู่ว่าเมื่อรู้ความจริงและได้สิ่งประเสริฐแล้วก็บอกความจริงและให้คนอื่น ๆ ได้รับรู้ความจริงและได้สิ่งประเสริฐด้วย เป็นการให้ประโยชน์สุข

และเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ซึ่งพระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกไปประกาศศาสนามิใช่เพื่อเผยแพร่เพื่อสร้างจักรวรรดิ แต่เป็นการเผื่อแผ่ด้วยความกรุณา

ศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับปรนัยนิยมจึงมีความสอดคล้องกันในความเห็นว่าศิลปะเป็นสื่อถ่ายทอดให้เห็นความงาม และความเป็นศิลปะเกิดจากความเพียรพยายามของศิลปินผู้มีพรสวรรค์มีฝีมือ แต่จุดมุ่งหมายของศิลปะนั้นต่างกัน ปรนัยนิยมมีความเห็นว่าศิลปะนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะเข้าถึงความจริง โดยสื่อให้เห็นความงามและความดี แต่พุทธทาสภิกขุมีความเห็นว่าศิลปะนั้นมีความมุ่งหมายเพื่อสื่อให้เข้าถึงบรมธรรม และเห็นความจริงอันประเสริฐ คือการดับกองทุกข์ทั้งปวงได้

ปรนัยนิยมไม่เชื่อว่าศิลปินจะสามารถสร้างสรรค์ศิลปะเพื่อถ่ายทอดความจริงแท้ที่สมบูรณ์แบบได้ พุทธทาสมีความเห็นว่าสามารถทำได้ด้วยการใช้ศิลปะแห่งการดำเนินชีวิต คือการปฏิบัติตามอริยมรรค ซึ่งเป็นศิลปะชั้นยอด เพื่อสร้างคนให้เป็นศิลปินและให้สามารถสร้างศิลปะได้สมบูรณ์แบบ

๔.๑.๓ ศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับสัมพัทธนิยม

นิยามความหมายของศิลปะตามทัศนะของพวกสัมพัทธนิยม ศิลปะทำให้เกิดสุนทรียะขึ้นในใจของผู้ชม แต่สุนทรียะธาตุไม่ใช่เป็นสิ่งที่มียุโดยตัวของมันเอง แต่ถูกทำให้เกิดให้มีขึ้นด้วยเหตุปัจจัยอื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น สภาวะแวดล้อม วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น สภาพภูมิประเทศ ตลอดจนสภาพภูมิอากาศของแต่ละพื้นที่ โดยไม่ขึ้นอยู่กับตัวผู้วิจารณ์ เพราะผู้วิจารณ์จะต้องวางตัวเป็นกลางและต้องสำนึกอยู่ในใจเสมอว่า ตนเองเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคม

พวกสัมพัทธนิยมมีทัศนคติทางศิลปะว่า ความเป็นศิลปะไม่ได้มีขึ้นหรือเกิดขึ้นเพราะการกระทำของศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ แต่มันเป็นสิ่งที่ถูกทำให้มีขึ้นและเกิดขึ้นจากความรู้ความเข้าใจของคน และความรู้ความเข้าใจของคนนั้นเป็นความรู้ความเข้าใจที่รับรู้มาจากประสบการณ์ที่เขาได้รับรู้และสัมผัสอยู่ในชีวิตประจำวันของเขาแล้ว นั่นคือความรู้มาจาก

สภาพแวดล้อมที่เขาเกี่ยวข้องกับอยู่ ทั้งภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสังคม ความเป็นศิลปะ จึงเกี่ยวข้องกับความรู้ของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และสังคม

ประวัติศาสตร์และสังคมได้สร้างความรู้และศิลปะบนพื้นที่ของชนชาติ เป็น ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ที่สอดคล้องกับความจำเป็น เพื่อตอบสนองความต้องการของ คนในสังคมนั้น ศิลปะจึงพบเห็นได้และแยกออกไม่ได้จากความรู้อันจำเป็นซึ่งไม่ได้มาจาก พระเจ้าหรือมีอยู่ก่อนในจิตวิญญาณของมนุษย์ แต่เป็นความรู้ที่สืบทอดต่อ ๆ กันจาก ประสบการณ์ของผู้อยู่ก่อนเพราะความจำเป็นที่จะต้องถ่ายทอดเพื่อความอยู่รอดของผู้รับ เป็นมรดก เป็นองค์ความรู้ที่ก่อขึ้นและทำให้เกิดขึ้น เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์และตอบสนอง ความต้องการในท้องถิ่นนั้น ความเป็นศิลปะจึงแยกไม่ได้จากประโยชน์ เพราะมันเป็นองค์ ความรู้ที่เกื้อกูลและเกิดจากความจำเป็น

ศิลปะกับประโยชน์

พวกสัมพัทธนิยมนิยามความหมายของศิลปะแยกออกจากความงาม ในความ งามนั้นเป็นสิ่งที่ถูกปรุงแต่งให้เกิดขึ้นมีขึ้นภายหลัง ไม่ใช่สิ่งที่อยู่เนื่องกับศิลปะตามทัศนะ ของพวกสัมพัทธนิยมเมื่อใดก็ตามที่พบเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดกว่าจะสรุปได้ว่าเป็นศิลปะ ก็ต่อเมื่อ ได้เกิดสุนทรีย์กับสิ่งนั้น และสิ่งที่จะทำให้เกิดความสนใจได้นั้น ก็เพราะมันโยงไปถึง ประสบการณ์ที่เคยมีเคยสัมผัสรับรู้และเข้าใจมาก่อน ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ ความจำเป็นที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตของผู้รับรู้นั่นเอง ศิลปะจึงสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ไม่ใช่เรื่องความงาม แต่เป็นเรื่องของประโยชน์ที่ผู้รับรู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

พุทธทาสภิกขุมีทัศนะที่สอดคล้องกับแนวความคิดเรื่องศิลปะของพวกสัมพัทธ นิยมในมุมมองเรื่องประโยชน์ ซึ่งท่านได้ให้ความหมายของศิลปะไว้ในส่วนเริ่มต้นเพื่อ การศึกษาว่าเป็นสิ่งจำเป็นและต้องเรียนรู้เพื่อความอยู่รอด เป็นความรู้ที่ต้องศึกษาและ ถ่ายทอดเป็นมรดกตกทอด เช่น ศิลปะการทำนา ศิลปะการทอผ้า ความเป็นศิลปะโยงมาจาก ความจำเป็น ในความจำเป็นนั้นให้ประโยชน์ ดังนั้น ศิลปะแยกไม่ได้จากประโยชน์ ซึ่ง หมายความว่าเราไม่ได้ซื้อเสื้อผ้าสวย ๆ งาม ๆ เพื่อจะได้เอาไปแขวนดูความงาม หรือซื้อรถที่ สวยงามถูกใจโดยไม่สนว่ามันจะขับไปได้หรือไม่

พุทธทาสภิกขุได้ขยายความของคำว่าประโยชน์ว่าสัมพันธ์กับความจริง ตามปรัชญาจีนที่ว่าผู้เห็นความจริงย่อมใช้ประโยชน์ได้จากสรรพสิ่ง ซึ่งมีตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นเช่นถ้าน้ำเต๋าลอยน้ำเป็นความจริง เมื่อจำเป็นต้องข้ามฝาก หากไม่มีเรือ ถ้าใช้น้ำเต๋ามามัดรวมกันข้ามฝากและทำได้สำเร็จ สรุปลงเป็นศิลปะ ในความหมายที่ว่า เป็นการใช้ศิลปะเพื่อความรอด หากไม่รู้ศิลปะและใช้ไม่เป็นก็ไม่รอด ส่วนเรื่องความสวดยความงามนั้นเป็นเรื่องปรุงแต่งตามความชอบใจภายหลัง เมื่อมีความรู้และเห็นความจริงว่าสามารถทำแผ่นกระดานตีโคลงเป็นเรือและนั่งได้และสามารถใช้ได้นานและทนกว่า ก็มีการนิยมเอาอย่างและทำให้ประณีตและวิจิตรพิสดารมากขึ้น จนเป็นเรือพายเรือใบ ซึ่งเป็นศิลปะที่เกิดขึ้นจากการเล็งเห็นประโยชน์ พุทธทาสภิกขุจึงไม่แยกประโยชน์จากความเป็นศิลปะ ความงามเป็นสิ่งนอกเหนือจากความจำเป็น ของคนที่มีเวลารว่างมากก็ทำให้วิจิตรพิสดารไปตามที่เขาชอบ ดังนั้น ความเป็นศิลปะจึงสัมพันธ์กับความจริงแท้ ประโยชน์ และความถูกใจชอบใจ แต่หากมุ่งความถูกใจชอบใจ (สวดยงาม) โดยไม่เกี่ยวข้องกับความจริงแท้และประโยชน์ สิ่งนั้นมีความสำคัญแค่นั้นและจำเป็นอย่างไร ซึ่งสอดคล้องกับพระพุทธรูปที่มากในอภัยราชกุมารสูตร^๓ว่า

พระตถาคตย่อมรู้ว่าวาจาใดไม่จริงไม่แท้ ไม่มีประโยชน์ แต่เป็นที่ชอบใจถูกใจของคนทั่วไป พระตถาคตไม่ตรัสวาจานั้น ถ้ามว่าเพราะอะไร ? เพราะไร้สาระ ไม่มีประโยชน์ พระตถาคตย่อมรู้ว่าวาจาใดจริงแท้ มีประโยชน์ แต่ไม่เป็นที่ถูกใจไม่เป็นที่ชอบใจของคนทั้งหลาย พระตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น ถ้ามว่าเพราะอะไร ? เพราะถึงแม้ไม่ถูกใจแต่ก็มีสาระ ได้ประโยชน์ พระตถาคตย่อมรู้ว่าวาจาใดจริงแท้ มีประโยชน์ เป็นที่ชอบใจเป็นที่ถูกใจของคนทั้งหลาย พระตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น ถ้ามว่าเพราะอะไร ? เพราะพระตถาคตมีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย

พุทธทาสภิกขุและสัมพัทธนิยม มีความเห็นที่สอดคล้องกันคือ ศิลปะมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นตามทัศนคติของสัมพัทธนิยม ตัวอย่างที่พุทธทาสกล่าวถึงคือ พิธีแห่รูปทูลกระซิ่งซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งความดีของชนชาติอินเดีย หรือพิธีแห่

^๓ ม.ม. (ไทย) ๕/๑๓/๗๘.

พระตำที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย สื่ให้เห็นถึงการนำศิลปะหรือประติมากรรมแห่งความดีมา
ประยุกต์เข้ากับประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ได้อย่างสอดคล้อง ศิลปะมีความเกี่ยวข้องกับ
สภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของคนในสังคม ดูได้จากสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ การสร้างหรือ
ตกแต่งบ้านเรือนหรือเสื้อผ้าอาภรณ์ เป็นต้น ศิลปะจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคม
และเพื่อคนในสังคม เช่น ศิลปะการดำเนินชีวิตของพวกพราหมณ์หรือศิลปะการดำเนินชีวิต
แบบชาวพุทธ ความเห็นที่ต่างกันคือพุทธทาสภิกขุ มีความเห็นว่า ศาสนาเป็นบ่อเกิดของ
ศิลปะวัฒนธรรม แต่สัมพัทธนิยมมีความเห็นว่า สังคมเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิด
ศิลปะวัฒนธรรม และศิลปะนั้นเพื่อสังคม พุทธทาส มีความเห็นว่า สังคมมีความหมายแคบ
เกินไป ศิลปะเพื่อสังคมไม่ใช่ศิลปะที่ยิ่งใหญ่ ศิลปะที่ยิ่งใหญ่คือศิลปะเพื่อมนุษยชาติ

๔.๒ วิเคราะห์คุณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

คุณค่าของศิลปะตามทัศนะทางปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ คุณค่าคือความมีประโยชน์ของศิลปะ ความมีประโยชน์นั้นขึ้นอยู่กับผู้ใช้ศิลปะและผู้รับผลแห่งการใช้ศิลปะ คุณค่าไม่ได้แยกออกจากความมีประโยชน์ การทำให้เกิดประโยชน์ คือการสื่อให้รู้ถึงความมีคุณค่า คุณค่ากับการใช้จึงเป็นความสัมพันธ์เอนกกันของความเป็นศิลปะ คุณค่าอยู่ที่ศิลปะในความหมายที่ว่ามันมีคุณค่าในตัวเอง เพราะใช้เมื่อไหร่ก็มีประโยชน์เกิดคุณค่าเมื่อนั้น ซึ่งไม่ได้หมายความว่าสื่ออย่างไรก็ได้ มีจุดมุ่งหมายอย่างไรก็ได้ การออกแบบเพื่อทำให้สวยงามมีจุดมุ่งหมายเพื่อขายสินค้า ไม่ได้หมายความว่าของชิ้นนั้นเป็นศิลปะทรงคุณค่า เพราะประโยชน์คือจุดมุ่งหมายของการใช้เพื่อขายเป็นสินค้าของผู้ทำ และผู้ซื้อไม่ได้รับผลคือคุณค่าจากศิลปะแต่เป็นประโยชน์ใช้สอยจากวัตถุที่ชอบใจถูกใจเท่านั้น ด้วยเหตุที่ความเป็นศิลปะนั้นเกิดจากความเพียรพยายามทำให้เกิดความสวยงาม และความสวยงามนั้นเป็นที่ถูกใจชอบใจของคนทั้งหลาย การใช้ประโยชน์จากความสวยงามจึงเป็นไปตามสัญชาตญาณตามธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายใช้ประโยชน์จากความงาม ด้วยเหตุที่ความงามนั้นเป็นที่ถูกใจชอบใจของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากความงามจึงไม่ใช่การทำให้เกิดคุณค่า เป็นเพียงการได้ประโยชน์จากการใช้ศิลปะ เพื่อให้ผู้รับรู้รู้สึกชอบใจถูกใจถึงความสวยงาม ความเป็นศิลปะคุณค่าไม่ได้แยกออกจากความสวยงาม แต่ไม่ได้หมายความว่าความสวยงามนั้นกับคุณค่าเป็นสิ่งเดียวกัน ความเป็นศิลปะย่อมต้องมีความงาม แต่คุณค่านั้นมาจากการใช้ และการใช้นั้นไม่ได้มุ่งประโยชน์คือการแสดงความงาม หากแต่มันได้ก่อให้เกิดผลแก่ผู้รับเป็นประโยชน์ด้านจิตวิญญาณ

๔.๒.๑ คุณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับอัตนัยนิยม

ศิลปะตามทัศนะของอัตนัยนิยมนั้น มีความเห็นว่า ศิลปะแยกออกไม่ได้จากความงาม ความงามเป็นเนื้อหาของศิลปะ ส่วนสาระหรือประโยชน์ใช้สอยไม่ใช่ส่วนประกอบที่มีความสำคัญในความเป็นศิลปะ เมื่อคนชื่นชมศิลปะในส่วนเบื้องต้นก็คือเขาสนใจความงาม คนเราสนใจเรื่องความงามและมีความพึงพอใจที่จะอยู่กับสิ่งสวยงามนั้น ดังนั้น งานศิลปะก็คือการทำให้เกิดความงาม ศิลปะก็คือสิ่งที่สามารถแสดงความงามออกมาให้ปรากฏ

เราไม่สามารถจะแยกความงามออกจากวัตถุและชื่นชมเพียงเฉพาะความงามได้ ทั้งนี้เพราะความงามนั้นไม่ได้มีอยู่จริงโดยตัวของมัน เมื่อจินตนาการถึงความงามแม้จะเป็นการนึกคิดของจิต ภาพความงามในจิตนั้นก็ยังมีวัตถุรองรับอยู่นั่นเอง ดังนั้น ความงามแยกออกจากวัตถุไม่ได้ เมื่อไม่มีวัตถุให้รองรับความงามก็ไม่มี ความงามจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากวัตถุ และหากจะกล่าวว่าความงามมีอยู่จริงๆ มันก็ไม่ได้มีที่อยู่ที่ไหนสักแห่งเลย นอกจากมันอยู่กับวัตถุนั่นเอง

ความเป็นศิลป์ ขึ้นอยู่กับความคิดของศิลปินเองที่จะกระทำกับวัตถุให้ออกมาในรูปแบบใด ๆ ก็ได้ ตามที่ศิลปินต้องการและเห็นว่าจะทำให้ความงามปรากฏออกมาได้ ศิลปะจึงเป็นผลงานของศิลปิน และไม่จำเป็นที่คนทุกคนจะต้องรับรู้และเข้าใจซาบซึ้งในงานศิลป์นั้นทุกคน หากผู้ใดเข้าใจและซาบซึ้งในงานศิลป์ก็เท่ากับว่าเขาผู้นั้นเข้าถึงความคิด ความรู้สึกของศิลปินและร่วมเสพสุขในความงามของศิลป์นั้น จึงไม่แปลกเลยที่คนบางคนจะชื่นชมและสนใจในงานศิลป์ของศิลปินบางท่าน

พุทธทาสมีความเห็นว่า ความงามนั้นเป็นส่วนเบื้องต้นของความเป็นศิลป์ แต่ความงามไม่ใช่เนื้อหาของศิลปะ ศิลปะต้องมีความงามแต่ไม่ใช่เพียงเพื่อถ่ายทอดความงามเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ความเป็นศิลป์มีส่วนประกอบอื่นอีกหลายด้าน คือด้านของความงาม ด้านความดี และด้านความจริง

ศิลปะตามทัศนะที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงไว้ เป็นการแสดงหลักธรรมคำสอนในศาสนาโดยปรารภเหตุคือศิลปะ ซึ่งท่านได้กล่าวไว้ว่า ศาสนาเป็นศิลปะเพราะเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวกับสันติภาพเพื่อการดำเนินชีวิตให้เป็นปรกติสุข ศิลปะจำเป็นและสำคัญตรงที่นำมาใช้กับชีวิตได้จริงและก่อให้เกิดผลเป็นชีวิตที่สงบสุขได้จริง ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายไว้ว่า การนิยามแสดงความหมายและความสำคัญของศิลปะให้เป็นเพียงแค่สิ่งสัมผัสรับรู้เพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกว่างามนั้น เป็นการกล่าวให้เหตุผลโดยขาดสติปัญญา การสัมผัสกับความงามหรือสุนทรีย์ภาพโดยการยอมตนเพื่อให้ตกเป็นทาสของวัตถุและให้วัตถุที่เรียกกันว่าศิลปะนั้นครอบงำ เป็นความงามหลอกลวงทาส ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุมีเหตุผลว่า ความงามนั้นสัมผัสได้จากจิตที่อยู่เหนืออิทธิพลครอบงำของสิ่งต่าง ๆ ความสุขสงบที่แท้จริงอยู่เหนือวัตถุ

พุทธทาสภิกขุ ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ศิลปะนั้นเป็นศิลปะเพื่อชีวิต ไม่ใช่ศิลปะเพื่อศิลปะหรือเพื่อตัวมันเอง การมีอยู่ประกอบด้วยธรรมะนั้นเป็นศิลปะอย่างยิ่ง ถ้าเรามีจิตใจเป็นศิลปินแล้วจะดูธรรมะเป็นศิลปะได้ และจะหลงใหลได้มากเหมือนกัน เพราะว่าถ้าใครเข้าใจตัวธรรมะ หรือการปฏิบัติธรรมชนิดที่น่าอัศจรรย์ที่สุด คือที่เปลี่ยนจิตใจของคนเราจากสภาพที่ไม่งดงาม ให้มาสู่สภาพที่งดงาม เกิดความประทับใจ ถ้าครองชีวิตอยู่ตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว ย่อมกล่าวได้ว่ามีชีวิตอย่างศิลปะที่แท้จริง คือศิลปะแห่งการครองชีวิตชนิดที่ทำทายต่อความทุกข์ได้ เพราะคำว่าศิลปะมีความหมายอย่างกว้างขวาง ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีอยู่ส่วนหนึ่งซึ่งส่วของศิลปะ เราอาจสนใจในฐานะที่เป็นศิลปะ จึงเกิดมีคำว่า Buddhist Art of Life ขึ้น

๔.๒.๒ คุณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับปรนัยนิยม

ศิลปะตามทัศนะของปรนัยนิยมนั้น มีความเห็นว่า ความงามหรือสุนทรียภาพนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ มนุษย์ชื่นชมความงามเพราะมนุษย์เองก็อาศัยธรรมชาติ การชื่นชมความงามจึงเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคน แต่มาตรฐานความงามของคนแต่ละคนไม่เหมือนกัน เนื่องจากคนแต่ละคนเข้าถึงระดับของความงามแตกต่างกัน ความงามที่สมบูรณ์แบบบอกไม่ได้ว่าเป็นความงามเช่นไร แต่ศิลปะบอกได้ว่ามีความงามและมีสิ่งที่สวยงามยิ่งกว่า ศิลปะจึงเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อถ่ายทอดความงาม และเป็นความพยายามของศิลปินที่จะถ่ายทอดความงาม ให้ใกล้เคียงความงามที่สมบูรณ์แบบมากที่สุด เพราะความงามนั้นมีอยู่จริงและความงามนั้นมีส่วนสัมพันธ์กับความสมบูรณ์ ความสมบูรณ์นั้นเป็นโลกของแบบ ที่ศิลปินพยายามเพื่อให้เข้าถึงและสื่อออกมาในงานศิลป์ เพื่อใช้เป็นภาพจำลองแบบของความงาม

ความงามกับสิ่งสมบูรณ์มีเนื้อหาอันเดียวกัน แต่ศิลปะไม่ใช่สิ่งสมบูรณ์ ศิลปะจึงไม่ใช่ความงามที่แท้จริง เมื่อความสมบูรณ์ปรากฏภาพความงามก็ปรากฏ เกณฑ์วัดและมาตรฐานตัดสินความเป็นศิลปะก็มีได้

พุทธทาสภิกขุมีความเห็นว่า สิ่งที่เรียกกันว่าความงามหรือความไพเราะนี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ มันมีสภาพเป็นความงามอย่างยิ่งมีความไพเราะที่ไม่มีผู้ใดจะสร้างความไพเราะขึ้นมาเทียบเทียมได้ซึ่งท่านเรียกว่า ธรรมลักษณะ

ปรนัยนิยมมีความเห็นว่า คุณค่าไม่ได้อยู่ที่ศิลปะ สิ่งสมบูรณ์ทรงความดี มีความงามและความไพเราะที่สมบูรณ์แบบนั้น มีอยู่ด้วยตัวของมันเอง เราไม่สามารถหาคุณค่าจากภาพมาได้ นอกจากจะค้นหาความจริงด้วยสติปัญญาของเรา คุณค่าของศิลปะจึงมีเพียงคุณค่าเทียบ มีคุณค่าเพียงแต่ทำให้คนได้ใกล้ชิดกับคุณความดีและกระตุ้นให้เกิดความกล้าหาญทำให้อารมณ์แจ่มใสสว่าง

พุทธทาสภิกขุได้แสดงทัศนะที่สอดคล้องกับกลุ่มปรนัยนิยมไว้ว่า คุณค่าของศิลปะนั้นต้องตั้งจิต หรือพรากจิตของผู้เห็นศิลปะนั้นออกมาจากความเป็นตัวกู้อย่างมีผู้สภาวะความเป็นจิตว่าง เพราะเมื่อเราเห็นศิลปะที่สวยงาม ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียน ภาพแกะสลัก ภาพปั้นหรือดนตรีอะไรก็ตาม ที่เป็นศิลปะบริสุทธิ์ เมื่อเราเข้าถึงคุณค่าของสิ่งเหล่านี้แล้วจะทำให้เราสามารถระงับความทุกข์ ความกระวนกระวายได้ ศิลปะเหล่านี้จึงถือว่าเป็นศิลปะที่มีคุณค่าในตัวของมันเองที่จะโน้มน้าวจิตใจของบุคคลได้ หรือแม้กระทั่งนำไปสู่ความไม่เห็นแก่ตัวดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

๔.๒.๓ คุณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับสัมพัทธนิยม

คุณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุนั้นก็มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มสัมพัทธนิยมเพราะพุทธทาสภิกขุเห็นว่าคุณค่าของศิลปะนั้น เกิดมาจากการสำนึกรู้ต่อสิ่งนั้น ด้วยความเป็นผู้มีสติปัญญา โดยอาศัยเหตุเพียงแค่ประสาทสัมผัสรับรู้ว่าสวยงามเพียงเท่านี้ไม่อาจจะกล่าวว่าเป็นการพิจารณาเห็นถึงคุณค่าของศิลปะ ถึงแม้ว่าศิลปินจะสร้างศิลปะให้ทรงคุณค่าอย่างไร ยังต้องอาศัยความเป็นผู้มีสติปัญญาพิจารณาของผู้ชมด้วย ซึ่งหมายความว่า คุณค่าของศิลปะไม่ได้อยู่ที่ศิลปะเพียงอย่างเดียว สัมพัทธนิยมเชื่อว่าศิลปะไม่ได้มอบคุณค่าให้แก่ผู้ชม และคุณค่าไม่ได้เกิดมาจากจินตนาการของผู้ชม แต่มาจากประสบการณ์ของการสังสมความรู้ ซึ่งข้อนี้พุทธทาสได้ยกตัวอย่างมากล่าวให้เห็นว่า

ผู้ใช้สอยประโยชน์และได้รับประโยชน์จากการสร้างสรรค์นั้น หากไม่พิจารณาให้ดีแล้วก็จะไม่เห็นคุณค่า เหมือนการใช้สอยสถานที่ซึ่งตกแต่งจัดแจงไว้อย่างดีนั้น ผู้ใช้ได้รับความสะดวกสบาย แต่เขาไม่ได้ตระหนักถึงคุณค่าหรือความงามเลยหากไม่มีการพิจารณา

ดังนั้น คุณค่าของศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับสัมพัทธนิยม จึงมีความเห็นที่สอดคล้องกันในเรื่องความรู้เพื่อการมองเห็นในคุณค่าของศิลปะ ซึ่งความรู้นี้อาจเกิดมาจากความเป็นผู้มีสติปัญญาพิจารณา หรือจากประสบการณ์ที่เคยศึกษาเรียนรู้มากก็ตาม ซึ่งทัศนะของทั้งสองยืนยันความเห็นตรงกันว่า คุณค่าไม่ได้อยู่ที่ศิลปะเพียงอย่างเดียว

๔.๓ วิเคราะห์เกณฑ์การตัดสินศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

เกณฑ์ตัดสินไม่ได้เกิดมาจากใจของเรา และเราไม่ได้สร้างเกณฑ์สำหรับตัดสินสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นไม่ใช่สิ่งที่จริงแท้ เมื่อไม่ใช่สิ่งที่จริงแท้จะใช้เป็นเกณฑ์การตัดสินไม่ได้ สัจธรรมและความจริงนั้นมีอยู่ด้วยตัวของมันเอง เป็นความจริงแท้พิสูจน์ได้และทนต่อการพิสูจน์ สัจธรรมจึงเป็นกฎและเป็นเกณฑ์ที่ตัดสินได้ว่าสิ่งใดจริงแท้หรือไม่จริง สิ่งใดมีคุณค่าหรือไม่มีคุณค่า สิ่งใดเป็นไปเพื่อความดับทุกข์และดับทุกข์ได้จริง ย่อมพิสูจน์ได้ปฏิบัติให้เห็นจริงได้ ผลจากการพิสูจน์และปฏิบัตินั้น เป็นความจริงไม่ขึ้นอยู่กัสมัยและกาลเวลา เกณฑ์ตัดสินจึงเป็นความจริงที่พิสูจน์ได้ปฏิบัติให้เห็นจริงได้ ถ้าความงามเป็นอันเดียวกันกับความจริงแท้ ความงามก็เป็นสัจธรรมที่ทนต่อการพิสูจน์และปฏิบัติให้เห็นจริงได้ และความงามนั้นก็คือสัจธรรมนั่นเอง ไม่ใช่ความงามที่ใครสร้างขึ้นหรือนิยมชมชอบไปตามยุคตามสมัย

๔.๓.๑ เกณฑ์การตัดสินศิลปะของพุทธทาสภิกขุกับอรรถนัยนิยม

อรรถนัยนิยมมีแนวความคิดว่า สัจธรรมที่เป็นความจริง ความงาม หรือความดี เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และอรรถนัยนิยมเชื่อในสติปัญญาและความมีเหตุผลของมนุษย์ พวกเขาเชื่อว่ามนุษย์ผู้ผ่านการฝึกฝนอบรม มีความรู้ความสามารถจะตัดสินความงามในวัตถุได้ เนื่องจากในการสร้างสรรค์ความงามนั้นมีกฎมีเกณฑ์โดยตัวของมันเอง และเป็นมาตรฐานวัดความเป็นศิลปะอยู่ในตัวแล้ว ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานอื่นเพื่อตัดสินความงามได้หากไม่อาศัยมนุษย์เป็นผู้ตัดสินความงาม ซึ่งมนุษย์เป็นทั้งผู้ตั้งกฎเกณฑ์และเป็นผู้ตัดสิน โดยใช้กฎเกณฑ์จากความรู้ที่อยู่ในวัตถุนั้น ๆ ไม่ใช่ใช้เกณฑ์จากอุดมคติหรือจากจินตนาการ เมื่อจะตัดสินความงามก็ต้องตัดสินตามความรู้สึก เมื่อมนุษย์มีมากมายหลายระดับเกณฑ์มาตรฐานสำหรับตัดสินก็ขึ้นอยู่กับระดับความพึงพอใจและรสนิยมของคนแต่ละคน

พุทธทาสมีความเห็นว่า พระพุทธศาสนามีคำสอนเรื่องภพภูมิของจิต จิตมนุษย์มีระดับจิตที่ต่างกันตามภพภูมิของจิต คือ ระดับกามาวจร ได้แก่ จิตที่พึงพอใจในสิ่งที่เรียกว่า กามเป็นปรกติวิสัย ระดับรูปาวจร ได้แก่ จิตที่สังัดจากกามมีความพึงพอใจในสิ่งที่มีรูปเป็นปรกติวิสัย ระดับอรูปาวจร ได้แก่ จิตที่สังัดจากสิ่งที่เป็นรูปมีความพึงพอใจในสิ่งที่ไม่มียุข ระดับโลกุตตระ ได้แก่ จิตที่สงบระงับจากสิ่งรบกวนทั้งหลาย

พุทธทาสภิกขุได้อธิบายขยายความไว้ว่า มนุษย์ผู้มีจิตอยู่ในระดับกามาวจรภูมินี้ มีความพึงพอใจเป็นปรกติวิสัยอยู่ในสิ่งที่เรียกว่ากาม หรือกามารมณ ส่วนพวกมนุษย์ผู้มีจิตอยู่ในระดับรูปาวจรนั้น จะเห็นกามเป็นเรื่องรบกวน อยากจะอยู่โดยไม่มีความรบกวนของกามารมณ ก็หันไปหาสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่บริสุทธิ์จนได้ความสุขที่เกิดจากรูปธรรมบริสุทธิ์ เช่น ชื่นชมธรรมชาติอันสวยงาม หรือศิลปวัตถุอื่น ๆ ที่ไม่ใช่กามารมณ มนุษย์อีกกลุ่มหนึ่งผู้มีจิตระดับอรูปาวจรภูมินั้น เห็นว่าเรื่องรูปนั้นเป็นเรื่องยุ่งยากยังลำบากอยู่ ก็หันไปหาความพึงพอใจในเรื่องที่ไม่มียุข ในสิ่งที่ไม่มียุข เป็นเรื่องนามธรรม เช่น เรื่องอากาศ เรื่องวิญญาณ เรื่องความไม่มีอะไร มนุษย์อีกจำนวนหนึ่งนั้นมีความเห็นว่า จิตที่ท่องเที่ยวไปอยู่ทั้งในกามาวจร รูปาวจร หรือ อรูปาวจร แสวงหาความพึงพอใจเพื่อบำเรอสิ่งที่เรียกว่าอตตะ อตตะเป็นที่มาของการดิ้นรนแสวงหาความสงบสุข อตตะมีอยู่ตราบไต่การท่องเที่ยวไป ๆ มา ๆ

เพื่อแสวงหาความสุขปรนเปรออัตตาก็ยังมีอยู่วนเวียนอยู่ตราบนั้น มนุษย์พวกนี้มีจิตที่หันไปในทางไม่มีอัตตา ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู ยิ่งขึ้นไปจนไม่มีตัวตนเลย ไม่มีความรู้สึกว่ามีฉัน ไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตนเหลืออยู่ ดังนั้น เกณฑ์ตัดสินจึงเอามนุษย์เป็นเกณฑ์ไม่ได้ เกณฑ์ตัดสินต้องเป็นเกณฑ์ที่มนุษย์ทุกผู้ทุกคนใช้ได้ และเกณฑ์นั้นก็คือความจริงซึ่งจะใช้ตัดสินสิ่งต่าง ๆ ได้

๔.๓.๒ เกณฑ์การตัดสินศิลปะของพุทธศาสนิกชนกับปรนัยนิยม

กลุ่มปรนัยนิยมมีความเห็นว่า เกณฑ์การตัดสินทางศิลปะนั้นมีอยู่ กฎเกณฑ์นี้มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้น และกฎเกณฑ์นี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับมนุษย์แต่ละคน ความพยายามของมนุษย์เพื่อจะสร้างกฎเกณฑ์เพื่อตัดสินความงามและความเป็นศิลปะ เป็นความพยายามที่สูญเปล่า ตราบใดที่ยังเข้าไม่ถึงโลกของความงามแล้วใครจะตั้งกฎเกณฑ์วัดมาตรฐานความงาม ความเป็นศิลปะได้

พุทธศาสนิกชนมีความเห็นว่า พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติบรรลุถึงความ เป็นศิลปิน ด้วยข้อปฏิบัติที่เป็นหนทางนำไปสู่ความเป็นผู้มีชีวิตที่ประเสริฐ เรียกว่า อริยมรรค พุทธศาสนิกชนได้อธิบายขยายความไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศิลปะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้ชีวิตนี้งดงามสงบร่มเย็นและดับทุกข์เชิงญได้ ผู้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาจะเป็นศิลปินชั้นยอด เป็นผู้รู้และมีศิลปะที่สามารถดำรงตนอยู่ในสภาวะที่ไม่ก่อให้เกิดความทุกข์ใด ๆ ใช้ชีวิตเป็นอยู่อย่างสงบสุข

เกณฑ์ตัดสินตามทัศนะของพุทธศาสนิกชน จึงเป็นเกณฑ์ที่ไม่ใช่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้น แต่เป็นการใช้สิ่งที่มีอยู่แล้วแต่เดิมคือธรรมะนั้นเอง เป็นเกณฑ์การตัดสิน ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของปรนัยนิยม

๔.๓.๓ เกณฑ์การตัดสินศิลปะของพุทธศาสนิกชนกับสัมพัทธนิยม

พวกสัมพัทธมีทัศนะว่า มนุษย์ไม่ใช่ผู้ตัดสิน แต่มนุษย์เป็นผู้ถูกตัดสิน หากเลือกผิดก็ยอมถูกลงโทษ ดังนั้น ตามกฎของการอยู่ร่วมกันต้องมีเกณฑ์ตัดสิน หากไม่มีก็ต้องสร้างขึ้นเพื่อมนุษย์เองจะได้ใช้เป็นเกณฑ์สำหรับอ้างอิงในการตัดสินเพื่อเลือกในสิ่งที่ถูกและควร เกณฑ์สำหรับตัดสินจะต้องผ่านการตรวจสอบทดสอบ และวิพากษ์วิจารณ์จากคนอื่น ๆ ใน

สังคมและได้รับการยอมรับแล้วเท่านั้น ดังนั้น เกณฑ์การตัดสินศิลปะจึงเป็นเกณฑ์ของสังคม พุทธทาสภิกขุมีความเห็นว่า สิ่งที่เรียกกันว่า กฎเป็นสิ่งที่มียุติเดิม ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กฎอันนี้เป็นสิ่งที่ไม่ต้องอาศัยปัจจัยอื่น ๆ เพื่อทำให้มันมีขึ้น แต่สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังมีขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มีสภาวะดำรงอยู่คงความมีอยู่เพราะเป็นไปตามกฎและไม่ขัดกับกฎอันมีอยู่แต่เดิมนั้น

จากการศึกษาวิเคราะห์ทัศนะทางปรัชญาศิลปะตามแนวความคิดของพุทธทาสภิกขุ สรุปได้ว่า พุทธทาสภิกขุมีแนวความคิดทางด้านศิลปะใกล้เคียงกับสำนักปรนัยนิยมมากที่สุด แต่จะแตกต่างกันตรงที่พุทธทาสภิกขุจะเชื่อมโยงศิลปะหรือความงามนั้น เข้ากับความดี และความจริงด้วย ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า บางคนหมายเอาความงามที่ความร่ำรวย บางคนหมายเอาความงามที่การมีวิชาความรู้สูง แต่สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงความงามทางวัตถุซึ่งเป็นความงามภายนอกเท่านั้น ส่วนความงามที่แท้จริงนั้น เป็นเรื่องความภายในจิตใจ คือ ความงามของธรรมะที่มีอยู่ในบุคคลนั้น คือ งามด้วยอำนาจของธรรมะที่มีอยู่ในกาย วาจา และใจ ไม่คำนึงถึงรูป ทรัพย์สมบัติ หรือวิทยฐานะเลย

นอกจากนี้ท่านยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า ความจริงที่แท้จริงนั้นต้องเป็นความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ถ้าทุกซกก็ต้องทุกซกจริง ถ้าไม่ทุกซกก็ต้องไม่ทุกซกจริง ถ้าเป็นเหตุให้เกิดทุกซกก็ต้องให้เกิดทุกซกจริง และถ้าดับทุกซกได้ก็ดับทุกซกได้จริง ๆ จึงจะเรียกได้ว่า ความจริงที่ประเสริฐของพระพุทธเจ้า หรือของพระอรหันต์เจ้า จุดมุ่งหมายนี้จึงถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการศึกษาปรัชญา ก็คือเพื่อให้เข้าถึงสัจจะ หรือความจริงนั่นเอง^๕ จากคำกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ศิลปะตามทัศนะทางปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ เป็นการผสมผสานความคิดของสำนักปรนัยนิยม(Objectivism) และสัจจนิยม (Realism) ผู้วิจัยจึงขอเรียกว่าเป็น สัจจปรนัยนิยม (Realistical Objectivism) เพราะพุทธทาสภิกขุได้สนับสนุนและยืนยันความจริงเหมือนพวกปรนัยแล้วนำมาแสดงในรูปแบบแห่งศิลป์ของพวกอิตนัย เพื่อการพิจารณาแก่พวกสัมพัทธ์ แล้วยืนยันในหลักการของท่านว่า ศิลปะไม่ใช่เพื่อศิลป์หรือเพื่อใครคนใดคนหนึ่ง แต่เพื่อพรวากจิตที่วุ่นวายของมนุษย์ให้หวนกลับคืนสู่สภาพดั้งเดิม คือกลับคืนสู่ความสุขสงบ นำ

^๕ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมโฆษณ ชุต ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย, หน้า ๑๗๔-๑๗๖.

สันติสุขมาแก้จิตวิญญาณของมนุษย์ ซึ่งเป็นที่ต้องการของคนทุกคนในทุก ๆ สังคม และไม่ขึ้นอยู่กับยุคใดสมัยใด

พวกสัมพัทธนิยมมีความเห็นว่า ศิลปะนั้น เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมอื่น ๆ เช่น สภาพสังคม เศรษฐกิจ ภูมิประเทศ เป็นต้น สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งของศิลปะ ในยุคหนึ่งสมัยหนึ่งศิลปะบางอย่างได้รับการยกย่องว่างดงาม ทรงคุณค่าและมีคุณค่า แต่เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ศิลปะอีกแบบหนึ่งก็เกิดขึ้น ดังนั้น การสร้างสรรค์งานศิลป์ของศิลปินจึงมีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมที่ศิลปินเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ทั้งทางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรม จารีตประเพณี ความเป็นศิลปะ จึงไม่ใช่เพียงเพื่อความงามอย่างเดียว แต่ต้องตอบสนองความต้องการของคนในสังคมนั้น ๆ คนในสังคมจะเป็นเกณฑ์การวัดความงามของศิลปะ

ศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มีความเห็นที่คล้ายคลึงกับกลุ่มสัมพัทธนิยม ในประเด็นเรื่องการใช้ศิลปะและผู้รับผลจากการใช้ศิลปะ ซึ่งพุทธทาสภิกขุมีความเห็นว่า การใช้ศิลปะนั้นเพื่อให้เกิดผลดีต่อตนเอง หรือใช้ศิลปะด้วยจิตเมตตากรุณาเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ปรัชญาศิลปะของนักปรัชญาสำนักอันทันนิยม มองและพิจารณาศิลปะตามกรอบความคิดของวัตถุนิยม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะว่าเป็นวัตถุที่มีผลต่ออารมณ์ความรู้สึกและจิตใจของมนุษย์ ศิลปะนั้นเป็นวัตถุเป็นแสงหรือเสียงก็ตาม เป็นสสารวัตถุที่มีผลต่อประสาทสัมผัสรับรู้ของมนุษย์ วัตถุที่มีผลต่อการสัมผัสรับรู้ได้ดีที่สุด คือวัตถุที่แปลกพิเศษหรือพิสดารด้วยรูปร่างทรวดทรงขนาดปริมาณ แม้บทกวีนิพนธ์ก็คือการถ่ายทอดเค้าโครงของรูปทรงด้วยอักษรและเสียงเพื่อแสดงท่วงทำนอง ให้มีผลต่อประสาทรับรู้ของมนุษย์

ศิลปะเป็นวัตถุที่ถูกตกแต่งและสร้างสรรค์ด้วยฝีมือของมนุษย์ เพื่อให้มีผลต่อการรับรู้ของประสาทสัมผัส ความสวยงามงาม เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากวัตถุ ด้วยฝีมือของศิลปิน ความงามกับวัตถุจึงแยกออกจากกันไม่ได้ ความเป็นศิลปะคือวัตถุที่ถูกจัดแจงตกแต่งให้สวยงามแล้วด้วยรูปร่างหรือทรวดทรงขนาดปริมาณ ซึ่งคำนวณได้วัดได้ด้วยหลักทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ดังนั้น เกณฑ์มาตรฐานวัดความเป็นศิลปะ จึงเป็นเกณฑ์มาตรฐานของวัตถุเพื่อใช้กับวัตถุ ศิลปะเป็นวัตถุแห่งการพิจารณา โดยใช้คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์เป็นเกณฑ์มาตรฐานวัดความเป็นศิลปะ

คุณค่าในความเป็นศิลปะ ไม่ใช่คุณค่าที่จิตใจมอบให้แก่วัตถุ คุณค่าที่เกิดจากความนึกคิดเป็นคุณค่าที่มีผลประโยชน์แอบแฝงไม่ใช่คุณค่าที่แท้จริงของศิลปะ คุณค่าในความเป็นศิลปะ คือความงามที่วัตถุมอบให้แก่ผู้รับรู้ ไม่ใช่ผู้รับรู้ให้คุณค่าแก่ศิลปะ ศิลปะจึงมีคุณค่าในตัวของมันเอง ไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลผู้รับรู้ การสร้างสรรค์ศิลปะจึงเป็นการทำงานกับวัตถุเพื่อสร้างวัตถุแห่งศิลปะ

วัตถุที่ถูกสร้างสรรค์และตกแต่งให้เกิดความงาม ไม่ได้เป็นศิลปะเพราะใคร ๆ ให้การยอมรับว่าเป็นศิลปะ ความเป็นศิลปะไม่ได้มีเพราะการยอมรับว่าเป็นศิลปะโดยมนุษย์เป็นผู้กำหนดหรือตัดสินให้เป็น เพราะความเป็นศิลปะหรือไม่เป็นศิลปะอยู่ที่วัตถุที่ถูกตกแต่งจัดแจงนั้นแล้ว

ศิลปิน คือผู้สร้างสรรค์ความงามจากวัตถุ เพื่อสร้างวัตถุให้เป็นวัตถุแห่งศิลปะที่ทรงคุณค่าเพราะทำความงามของวัตถุให้ปรากฏเห็นได้ ความงามโดยการสร้างสรรค์ตามธรรมชาติก็มีอยู่ แต่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการจัดแจงของศิลปิน จึงเป็นความงามของวัตถุตามธรรมชาติ ไม่ใช่ नियามความเป็นศิลปะเพราะการตกแต่งจัดแจงของศิลปิน ศิลปินจึงมีความสำคัญต่อนियามความเป็นศิลปะ

ในความเป็นศิลปะต้องมีผู้กระทำที่เป็นประธานคือเจ้าของ ศิลปินจึงเป็นเจ้าของศิลปะเพราะเป็นผู้กระทำ ศิลปินผู้ยิ่งใหญ่มีความสามารถสร้างสรรค์ศิลปะที่ยิ่งใหญ่ได้ ศิลปะที่ยิ่งใหญ่ก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงศิลปินผู้ยิ่งใหญ่เช่นกัน ศิลปะจึงเป็นกรรมที่เกิดจากการกระทำของประธานคือศิลปิน ดังนั้น ความงามที่เกิดจากการกระทำของธรรมชาติ จึงไม่เป็นศิลปะ

ศิลปะที่ยิ่งใหญ่ คือวัตถุที่ทรงความงามและมีผลก่อให้เกิดสุนทรียภาพขึ้นแก่ผู้รับรู้ได้ ศิลปะเป็นกรรมที่เกิดจากการกระทำของประธานคือศิลปินที่สามารถก่อให้เกิดผลเป็นความรู้สึกต่อจิตใจของคนที่สัมผัสรับรู้ ไม่ใช่ประธานเป็นผู้ทำให้เกิดความรู้สึกต่อจิตใจ ดังนั้น ศิลปินจึงไม่ต้องรับผิดชอบต่ออารมณ์และความรู้สึกของผู้คนที่ชื่นชมศิลปะ

ปรัชญาศิลปะของนักปรัชญาสำนักปรนัยนิยมหรือจิตนิยม มองศิลปะด้วยจิตวิญญาณ ตามทัศนะของพวกเขามีความเห็นว่างานที่จัดว่าเป็นศิลปะไม่อาจจำแนกได้โดยอาศัยเพียงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส พวกเขาปรนัยนิยมยืนยันว่าจิตเป็นผู้รับรู้มโนภาพจากประสาทสัมผัสที่ส่งให้ ความเป็นศิลปะจึงเป็นภาพปรากฏของจิต ประสาทสัมผัสไม่ได้มอบความงามหรือสุนทรียภาพจากวัตถุให้แก่จิตเพื่อการรับรู้ ด้วยเหตุที่ว่าความงามไม่ได้มีอยู่ที่วัตถุและวัตถุก็ไม่ได้ถูกทำให้เกิดความงามขึ้นมา แต่จิตเป็นผู้รับรู้ถึงความงามและสัมผัสกับความงามนั้น ความงามไม่ใช่เกิดจากการที่ตาสัมผัสกับวัตถุ ในขณะที่การเห็นก็เป็นเพียงการเห็น ในขณะที่การได้ยินก็เป็นเพียงการได้ยิน ความงามไม่ได้ปรากฏที่ตาหรือหูของเรา ดังนั้น สุนทรียภาพจึงเป็นเรื่องของจิตรับรู้กับมโนภาพ ไม่ใช่เป็นเรื่องของวัตถุ

วัตถุแห่งความงามที่จัดว่าเป็นศิลปะ ในนิยามความหมายของพวกปรนัยนิยม คล้ายกับคำกล่าวของตอลสตอยเรื่องวัตถุแห่งศิลปะมีผลต่อการก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกต่อจิตใจ แต่นิยามความเป็นศิลปะของพวกปรนัยนิยมนั้นเป็นตรรกะคนละบทกับอัตนัยนิยม บทสรุปจึงไม่เหมือนกัน สำหรับพวกปรนัยนิยม วัตถุแห่งศิลปะนั้นมีความหมายเป็นเพียงสื่อให้เกิดมโนภาพเพื่อการรับรู้ อารมณ์และความรู้สึกไม่ได้มาจากวัตถุ แต่มาจากการทำงาน

ของจิตที่รับรู้และเข้าใจ โดยไม่ต้องอธิบายหรือให้เหตุผล ด้วยเหตุที่จิตวิญญาณนั้นมี ความสามารถที่จะจินตนาการถึงสิ่งสมบูรณ์ ศิลปะจึงเป็นเพียงวัตถุที่เป็นสื่อให้เกิดมโนภาพ เพื่อจิตจะได้เกิดจินตนาการถึงความสมบูรณ์ที่สวยงาม โดยอ้างอิงมาจากสิ่งสมบูรณ์แบบที่ จิตสัมผัสรับรู้ได้ วัตถุที่ว่างงาม หากปราศจากการรับรู้เสียแล้วความงามจะปรากฏได้อย่างไร สุนทรียภาพจึงไม่ได้อยู่ที่วัตถุแต่อยู่ที่จิตมากกว่า ในเหตุผลที่ว่าจิตคือผู้รับรู้และเข้าใจ

พวกปรนัยนิยมจึงยึดถือว่า ความงามไม่ใช่เกิดจากการสร้างสรรค์ของศิลปิน ความรู้ความสามารถของศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ ทำได้เพียงจัดแจกกับวัตถุตามมโนภาพของเขาที่ จิตรับรู้ถึงความงามและความสมบูรณ์ในภายใน เพื่อวัตถุนั้นจะให้มโนภาพที่คล้ายคลึงแก่ ผู้คนที่สนใจ ซึ่งปลาใต้ได้แสดงแนวความคิดทางปรัชญาไว้ว่าไม่มีทางที่มนุษย์จะทำรูปให้ เหมือนกับที่สิ่งนั้นเป็น แต่จิตวิญญาณนั้นสามารถรับรู้ถึงความเป็นของสิ่งนั้น ๆ ได้ โดย อาศัยเพียงเส้นสายไม่มีเส้นที่จิตรกรผู้ชำนาญทำได้

ปรัชญาศิลปะของนักปรัชญาสำนักสัมพัทธนิยม มีฐานความคิดเห็นเกี่ยวกับ ศิลปะความงามและคุณค่าของความเป็นศิลปะอยู่ระหว่างฝ่ายวัตถุนิยมและจิตนิยม ศิลปะ ไม่ใช่สิ่งที่ถูกทำขึ้นเพียงเพราะความคิดอยากจะทำของศิลปิน แรงบันดาลใจเป็นที่มาของ การกระทำ มโนภาพภายในที่ศิลปินมองเห็นมีผลต่อการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการ สร้างสรรค์ มโนภาพไม่ได้เกิดเพราะสิ่งสมบูรณ์มอบให้ แต่เป็นผลมาจากประสบการณ์ที่เคย มีก่อนหน้าแล้ว ศิลปะจึงเป็นผลของการกระทำด้วยแรงบันดาลใจของศิลปินกับวัตถุ เพื่อ แสดงมโนภาพของประสบการณ์ที่ตนเคยมีเคยเห็นให้ปรากฏแก่การรับรู้ของผู้อื่น ที่เคยมี ประสบการณ์และเคยรับรู้ถึงสิ่งเดียวกันนั้นได้ ประสบการณ์คือความรู้ที่จำเป็น ไม่ใช่การ คิดหาเหตุผลหรือพินิจพิจารณาว่าอะไรเป็นอะไร แต่เป็นความรู้ที่คุ้นเคยและสั่งสมมาจน สรุปลงได้แล้ว ศิลปะจึงมีฐานอยู่บนประสบการณ์ ไม่ได้อยู่ที่วัตถุและไม่ได้อยู่ในจิต

ปรัชญาศิลปะของพุทธทาสภิกขุ ไม่ได้ยึดบนฐานความคิดที่แตกต่างจากทัศนะ ทั้งสาม แต่หลักการเพื่อตัดสินความเป็นศิลปะจะถูกนำมาพิจารณาโดยรอบด้าน ในความ เป็นศิลปะไม่ใช่ตัดสินให้เพียงแค่ความงาม ความงามนั้นเป็นเพียงพื้นฐานของความเป็นศิลปะ ที่ทำขึ้นด้วยความรู้ความชำนาญของศิลปินผู้มีความตั้งใจและความเพียรพยายาม ไม่ใช่ทำ เล่น ๆ ความดีและคุณค่านั้นควรมอบให้แก่ศิลปะ ไม่ใช่เพราะมันทำให้เกิดความ เพลิดเพลินนำหลงใหล หากแต่ศิลปะนั้นให้ผลต่อจิตใจของผู้รับรู้เป็นความสุขสงบ ด้วย เหตุผลของท่านที่ว่าชีวิตมนุษย์ ถูกทำให้ร้อนรุ่มอยู่ทุกวันด้วยปัญหานานัปการ ช่วงเวลาของ

การพักผ่อนทุกชีวิตต้องการและแสวงหา แต่การได้พักผ่อนจริง ๆ แทบไม่มี เพราะจิตวิญญาณไม่ได้พบความสุขสงบที่เรียกว่าการพักผ่อนทางจิตวิญญาณจริง ๆ หากจะมอบความดีให้แก่ศิลปะ ความดีนั้นก็คือผลปรากฏของศิลปะที่มีผลต่อความสงบสุขของจิตวิญญาณ และหากจะหาเกณฑ์มาตรฐานเพื่อตัดสินความเป็นศิลปะ เกณฑ์มาตรฐานนั้นก็คือความจริงของความดีนั้น ซึ่งเป็นที่ต้องการของจิตวิญญาณของมนุษย์ทุกคน

จากการศึกษาวิจัยนี้สรุปได้ว่า ศิลปะนั้นมีความหมายที่แตกต่างกันไปตามแนวความคิดลัทธิและความเชื่อของปรัชญาแต่ละสำนัก แต่ละสำนักมีหลักการมีเหตุผลและตั้งกฎกำหนดเกณฑ์เพื่อตัดสินศิลปะตามแนวความคิดทางปรัชญาของตน

ศิลปะตามแนวความคิดของอรรถนัยนิยมนั้นเป็นแนวความคิดทางปรัชญาวัตถุนิยม สามารถให้เหตุผลและอธิบายความหมายของศิลปะได้ชัดเจนกว่าปรัชญาสำนักอื่น ๆ และมีกรอบความคิดที่ไม่ซับซ้อน ตามแนวปรัชญาของพวกเขาที่มีความคิดเห็นว่าศิลปะก็เพื่อแสดงความงามวิจิตรพิสดารเพื่อความไพเราะ ศิลปะมีรูปแบบและเค้าโครงที่สามารถมองเห็นและสามารถรับรู้ถึงรูปทรงของความงามความไพเราะนั้นได้ด้วยประสาทรับรู้ของคนเรา ศิลปะตามแนวความคิดของอรรถนัยนิยมมีคุณค่าอยู่ที่ความงามความไพเราะ และกฎเกณฑ์สำหรับตัดสินความเป็นศิลปะนั้นก็คือกฎเกณฑ์เดียวกันกับความเป็นศิลปะ ตามเหตุผลของอรรถนัยนิยมที่ว่าศิลปะมีเค้าโครงและรูปทรงของความเป็นศิลปะ

ศิลปะตามแนวความคิดปรนัยนิยมนั้นเป็นแนวความคิดทางปรัชญาจิตนิยม พวกเขามีแนวความคิดทางศิลปะที่ซับซ้อนมากกว่าพวกอรรถนัยนิยม จึงให้ความหมายศิลปะตามกรอบความคิดนั้นและได้ตั้งกฎกำหนดเกณฑ์วัดมาตรฐานของความเป็นศิลปะโดยยึดถือคุณค่าของสิ่งสมบูรณ์ตามแนวความคิดปรัชญาจิตนิยมที่มีความเชื่อว่า มีสิ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสรับรู้ที่เรามี เป็นป่อเกิดต้นกำเนิดของความงามและความดีทั้งหมด ศิลปะเป็นสื่อถ่ายทอด เพื่อเปิดใจมนุษย์ให้ได้รับรู้และสัมผัสถึงสิ่งซึ่งไม่อาจจะเห็นได้ด้วยประสาทสัมผัสของเรา ตามแนวความคิดของปรนัยนิยม ศิลปะนั้นีคุณค่าอยู่ที่ความดีและความดีนั้นเป็นเกณฑ์มาตรฐานสำหรับวัดและตัดสิน

ศิลปะตามแนวความคิดของสัมพัทธนิยมนั้น คล้ายคลึงกับแนวความคิดทางปรัชญาของพวกอรรถนัยนิยมและปรนัยนิยม พวกเขายึดถือความดีงามว่าเป็นความหมายที่มีความสำคัญ และความดีงามนั้นเป็นคุณค่าที่สังคมกำหนดและมอบให้เพื่อใช้เป็นเกณฑ์การตัดสินเพื่อนำพาสังคมไปสู่ความดีงาม โดยไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของสังคมนั้น ๆ ศิลปะตามความหมายของสัมพัทธนิยมจึงมีสองมาตรฐานคือความงามและความดี

ศิลปะตามความหมายของพุทธทาสภิกขุ นั้น ใช้สามมาตรฐานเป็นเกณฑ์ตัดสิน ในส่วนเบื้องต้นเป็นเกณฑ์ความงาม ในความเป็นศิลปะต้องมีความงามความไพเราะในส่วนท่ามกลางใช้ความดีเป็นเกณฑ์มาตรฐาน และในที่สุดท่านให้พิจารณาถึงหลักความจริงซึ่งเป็นเกณฑ์มาตรฐานสำหรับตัดสินทุกสิ่งทุกอย่าง

แต่จากการเปรียบเทียบแนวความคิดทางศิลปะของพุทธทาสภิกขุกับปรัชญาสำนักต่าง ๆ แล้ว จะเห็นว่า พุทธทาสภิกขุมีความสอดคล้องกับสำนักปรนัยนิยมมากที่สุด แต่จะต่างตรงที่ท่านได้เชื่อมโยงความงาม เข้ากับความดี และความจริง ผู้วิจัยจึงเรียกว่าท่านอยู่ในกลุ่มสังขจรนัยนิยม (Realitical Objectivism)

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๕.๒.๑.๑ สังคมต้องให้ความสำคัญต่อศิลปะ เพราะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญให้ประโยชน์สุขแก่จิตวิญญาณ

๕.๒.๑.๒ ศิลปินควรสร้างสรรค์งานศิลปะ เพื่อประโยชน์สุขด้วยจิตเมตตา กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์

๕.๒.๑.๓ สังคมต้องให้ความสำคัญแก่ศิลปินให้ฐานะผู้ให้สิ่งประเสริฐ

๕.๒.๑.๔ การพรรณนาและวิจารณ์งานศิลปะ เพื่อให้เห็นคุณค่าและความงามปรากฏต่อการรับรู้ของอนุชนรุ่นหลังเป็นสิ่งที่ต้องทำ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยในครั้งต่อไป

หลังจากที่ได้ศึกษาแนวความคิดทางด้านศิลปะของพุทธศาสนิกชนแล้ว ทำให้ผู้วิจัยนึกถึงนักปราชญ์ชาวพุทธอีกหลายท่านที่มีแนวความคิดทางด้านศิลปะอยู่ด้วยเหมือนกัน เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญาันทภิกขุ) หรือแม้กระทั่งพระราชธรรมนิเทศ (พยอม กฤษยาโณ) ก็ตาม จึงทำให้เห็นว่าถ้ามีท่านที่สนใจในด้านปรัชญาศิลปะของนักปราชญ์ชาวพุทธแล้ว น่าจะนำแนวความคิดของท่านมาศึกษาเพื่อนำมาประยุกต์หรือเผยแพร่เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

พุทธทาสภิกขุ. **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด ชุมทรัพย์จากพระโอษฐ์**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

_____. **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด ค่ายธรรมบุตร**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

_____. **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด ฆราวาสธรรม**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

_____. **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด ตูลากาภิธรรม เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

_____. **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด เตกิจจกรรม**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

_____. **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

_____. **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

_____. **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด ธรรมปาฏิโมกข์**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

_____. **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด บรมธรรม ภาคต้น**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

_____. **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด บรมธรรม ภาคปลาย**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด ปฏิปทาปริทรรศน์. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด ปรมัตถสภาวะธรรม. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด พุทธจริยา. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด พุทธประวัติจากพระโขนง. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด พุทธประวัติจากพระโขนง. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด พุทธประวัติจากพระโขนง. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด พุทธิกจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด มหิดลธรรม. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด โมกขธรรมประยุกต์. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด สารทกาลิกเทศนา. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด สันทัศน์เสด็จพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด สุธัญญาปริทรรศน์ เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด สุธัญญาปริทรรศน์ เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- _____ .ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด อานาปานสติภาวนา. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

_____ .ธรรมเนียมของพุทธทาส ชุด อิททัปปัจจยตา. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

_____ .ธรรมเนียมของพุทธทาส ชุด โอสาเรตัพพธรรม. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.

_____ , ศิลปะแห่งการใช้สติในทุกกรณี. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๒๓.

_____ , , ธรรมเนียม เล่มที่ ๑๘.ง, เยาวชนกับศีลธรรม เรื่อง พุทธศาสตร์สำหรับเยาวชน. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๐.

_____ , ฟังสารระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ (ตอน ๒), ธรรมเนียม เล่มที่ ๔๖.ง , เรื่อง ฟังสารในทาง-พุทธศิลปะ. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๖.

_____ , ธรรมะกับสัญชาตญาณ, ธรรมเนียม เล่มที่ ๑๕, เรื่อง โครงสร้างของสัญชาตญาณ, กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙.

_____ , ธรรมเนียม เล่มที่ ๓๖ เรื่อง การถือศาสนา กับ การถึงธรรม, กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙.

_____ , ธรรมเนียม เล่มที่ ๑๙, เรื่อง บรมธรรมกับการแก้ไขสถานการณ์ในโลก, กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙.

_____ , ธรรมเนียม เล่มที่ ๓๖, เรื่อง การมองสิ่งทั้งปวงในด้านใน, กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙.

_____ , ฟังสารระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ (ตอน ๒), ธรรมเนียม เล่มที่ ๔๖.ง , เรื่อง ฟังสารในทาง-พุทธศิลปะ. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙.

_____ , ธรรมเนียม เล่มที่ ๑๘, เรื่อง จุดหมายปลายทางของจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙.

_____ , พุทธจริยธรรม, ธรรมเนียม เล่มที่ ๑๘, เรื่อง แนวสังเขปทั่วไปเกี่ยวกับจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙.

_____ , ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย, ธรรมเนียม เล่มที่ ๓๖, เรื่อง การถือศาสนา กับ การถึงธรรม. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙.

_____ , ฃรราวาสธรรม, ธรรมโฆษณ์ เล่มที่ ๑๗.ก, เรื่อง ฃวามสุขของฃรราวาส.
 กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ. **ประณีตศิลป์ไทย.**

กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๖.

กิติมา อมรทัต. **ความหมายของศิลปะ ของ Herbert Read** . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

กีรติ บุญเจือ. **ปรัชญาศิลปะ.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

จิรพันธ์ สมประสงค์. **ประวัติศิลปะ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓.

ชลุด นิ่มเสมอ. **องค์ประกอบของศิลปะ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา
 พานิช, ๒๕๓๔.

ดร.จี ศรีนิवासัน, **สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ,** แปล

โดย สุเชาว์ พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราช
 วิทยาลัย, ๒๕๓๔

นพวรรณ หมั่นทรัพย์. **ออกแบบเบื้องต้น.** เชียงใหม่ : สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขต
 ภาควิชาฯ เชียงใหม่, ๒๕๓๙.

บุญเยี่ยม แยมเมือง. **สุนทรียะทางทัศนศิลป์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
 ๒๕๓๗.

บุญย์ นิลเกษ, **สุนทรียศาสตร์เบื้องต้น,** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓

พระทักษิณคณาธิกร, **ปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔.

พระราชวรมนูณี (ประยูร ธรรมจิตโต), **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก,** พิมพ์ครั้งที่
 ๔, กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๒.

มโน พิสุทธิวัตนานนท์,ผศ. **สุนทรียวิจักษณ์ในจิตรกรรม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน,**
พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘.

วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์. **ความเข้าใจศิลปะ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๒๘.

สถิต วงศ์สุวรรณค์, **ปรัชญาเบื้องต้น,** กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น ๑๙๗๗, ๒๕๔๐.

สมเกียรติ ตั้งนโม. **ทฤษฎีสี่ : A complete guide for Artists by Ralph Fabri.**
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.

สมชาติ มณีโชติ. **จิตรกรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.

สุชาติ เกาทอง. **ศิลปะกับมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

อัศนีย์ ชูอรุณ. **ประวัติศิลปะตะวันตก.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๓๐.

_____ . **ศิลปะสมัยใหม่ยุคบุกเบิก.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๓๕.

(๒) วิทยานิพนธ์:

พระมหาอุดม ปณฺเฑาโม (อรรถศาสตร์ศรี). การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ :
ศึกษากรณีเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร**
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๗.

(๓) เอกสารอัดสำเนา:

ชูศักดิ์ จิระวัฒน์, “สุนทรียศาสตร์ 1”, กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาศิลปะ คณะศึกษามนุษย์
ศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๖ (อัด
สำเนา)

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Books

Beardsley, Monro C. **Aesthetics from classical Greece to the Present A Short History.** Alabama : The University of Alabama Press, 1997.

Dickie, George. **Aesthetics An Introduction.** New York : Macmillan, 1967.

Hospers, John. "Aesthetics, Problem of," in the **Encyclopedia of Philosophy.** Vol. I. New York : Macmillan 1967.

Knox, Israel. **The Aesthetic Theories of Kant, Hegel and Schopenhauer.** New York : The Humanities Press, 1958.

Phillipson, Moris and Gudel, Paul J. **Aesthetics Today.** London : Pan Reference, 1979.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระมหาสวณทรา ฐมฺมจาโร (สุจาโร)
- วันเดือนปีเกิด** : วันเสาร์ที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๖
- สถานที่** : ๒๓ หมู่ ๑๔ บ้านป่าบอนต่ำ ตำบลป่าบอน อำเภอปากพะยูน
จังหวัดพัทลุง
- บรรพชา** : ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๓
- อุปสมบท** : ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗
- สังกัดปัจจุบัน** : คณะ ๑๕ วัดสุทัศน์เทพวราราม ราชบพิธ กรุงเทพมหานคร
- การศึกษา :**
- สายสามัญ** - ชั้นประถมศึกษาโรงเรียนบ้านป่าบอนต่ำ
- ชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนบาลีอบรมศึกษาวัดสระเกศ
- พุทธศาสตรบัณฑิต (ปรัชญา) เกียรตินิยมอันดับ ๑ รุ่นที่ ๔๓
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปริญญิตติม** - น.ธ. เอก จากสำนักเรียนเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง
- เปรียญธรรม ๗ ประโยค จากสำนักเรียนวัดสุทัศน์เทพวราราม
- ประสบการณ์ :**
- ครูสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิตยวัดสุทัศน์เทพวราราม
 - เลขานุการ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - นักวิชาการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย